—Людзьмі звацца!
Янка Купала

ГАЗЕТА ТВОРЧАЙ ІНТЭЛІГЕНЦЫІ БЕЛАРУСІ

ЛіМ

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

ПЯТНІЦА
10
ЛІПЕНЯ
1992 г.
№ 28 (3646)
ВЫХОДЗІЦЬ з 1932 г.
КОШТ — 50 кап.
(Па падпісцы — 10 кап.)

Розна бывала. Але — з'явіўся тэатр. Беларускі паэтычны тэатр аднаго акцёра «Зніч», натхнёны, увасоблены, выпакутаваны актрысай Галінай Дзягілевай (яе вы бачыце на здымку), распачаты спектаклем «Белы сон» паводле «Споведзі» Ларысы Геніюш. Колькі банальных слоў (кшталту «А ці ж маглі мы марыць, ці ж маглі спадзявацца!») знойдзецца для гэтай праявы, і самым небанальным можа стацца хіба адно: Дзягілева, Геніюш — час так хутка сцісне чалавечыя ўяўленні пра сябе, што Дзягілева з Геніюш зробяцца ледзь не аднагодкамі-сучасніцамі. Так што адна мусіць прамовіць вуснамі другой:

Розна бывае.
І зноў неспакой.
Нялёгка мне, не пярэчу.
Долю бяру жаночай рукой,
нібы каня пад вуздэчку.

...Праскачу? Утрымаю? Не здолею?

Фота У. ПАНАДЫ

Кола Дзён

Мінулы тыдзень Беларусі прайшоў пад знакам Купалы, Купалля... І гэта наўрад ці метафара: іншага знаку для зямлі пад белымі крыламі проста не засталося. Галоўны змест знака Купалы, Купалля — матыў вяртання — да сваіх вытокаў, да саміх сябе. «Быццам пчолы ў соты з мёдам Да свайго вулля, Мы вяртаемся дадому як адна сям'я...» Цытую «Безназоўнае» (1924 г.), але думаю аб тым, што пафас вяртання свайго народа да самога сябе цалкам прыкладваецца да сённяшняй рэчаіснасці. Сёння ў нас няма іншых — калі выратавальных — ідэалаў у надламаным, расшчэпленым жыцці, акрамя нацыянальнай ідэі. Усё іншае — гэта цэнтрабежныя, але не з'ядноўваючыя сілы.

Падзеі тыдня мелі больш культурны, чым палітычны змест, і тое радуе, бо палітыка, мабыць, адыходзіць на другі план, а наперад выступае КУЛЬТУРА як кансалідант таго народа, які ў гэтым месяцы адзначыць другую гадавіну Незалежнасці.

2 ЛІПЕНЯ У Акадэмічным тэатры імя Я. Купалы адбыўся святочны вечар, прысвечаны 110-й гадавіне з дня нараджэння Песняра. Слова пра Купалу прамовіў паэт Ніл Гілевіч, выступілі з вершамі і развагамі паэты В. Зуёнак, С. Законнікаў, А. Лойка. Гучалі таксама прамовы міністра культуры рэспублікі Я. Вайтовіча і міністра замежных спраў П. Краўчанкі, успаміны старэйшага беларускага пісьменніка Максіма Лужаніна. Пасля ўрачыстай часткі быў паказаны спектакль па п'есе Купалы «Тутэйшыя».

3 ЛІПЕНЯ Надзвычайны і Паўнамоцны пасол Аўстрыйскай Рэспублікі ў Рэспубліцы Беларусь Ф. Баўэр уручыў даверчыя граматы Старшыні Вярхоўнага Савета С. Шушкевічу.

У гэты ж дзень Часовы павераны ў справах Румыніі ў Рэспубліцы Беларусь Н. Стыня ўручыў ноту аб сваім прызначэнні міністру замежных спраў рэспублікі П. Краўчанку. Займаем пасад між народамі?

Стала вядома, што Беларусь будзе краінай-пасрэднікам на маючых адбыцца перагаворах па ўрэгуляванні канфлікту ў Прыднястроўі.

3 ліпеня ў рэспубліцы святкавалася чарговая гадавіна вызвалення ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. У гэты дзень Дзяржаўнаму музею гісторыі Вялікай Айчыннай вайны пасольствам ЗША ў Рэспубліцы Беларусь была перададзена ў дар экспазіцыя, падрыхтаваная Цэнтрам ваеннай гісторыі ЗША. Экспазіцыя адлюстроўвае ўдзел амерыканскай арміі ў Другой Сусветнай вайне.

4 ЛІПЕНЯ Адбылася сустрэча Старшыні Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь С. Шушкевіча з прадстаўнікамі Беларускага згуртавання вайскоўцаў. На сустрэчы абмяркоўваўся ход вайсковай рэформы і пытанні патрыятычнага выхавання ў грамадстве. С. Шушкевіч выказаў перакананне ў неабходнасці прывядзення войска да прысягі Рэспубліцы Беларусь.

Падпісаны дакумент аб стварэнні беларуска-італьянскага партнёрскага фонду. Фонд маецца фінансаваць сумесныя праграмы па ахове здароўя, у тым ліку тыя, што датычаць лячэння ахвяр Чарнобыля.

6 ЛІПЕНЯ У Маскве адбылася сустрэча кіраўнікоў дзяржаў СНД, у якой брала ўдзел і дэлегацыя Беларусі на чале са Старшынёй Вярхоўнага Савета С. Шушкевічам. На сустрэчы разглядаліся пытанні стварэння адзінай рублёвай зоны і яе абароны пры ўвядзенні ў краінах СНД нацыянальных валют, абмяркоўвалася ідэя стварэння міждзяржаўнай тэлерадыёкампаніі «Астанкіна» і інш. Выносіліся таксама ваенныя пытанні, у тым ліку Пагадненне аб супрацьпаветранай абароне. Рэальны плён сустрэчы — утварэнне Эканамічнага Суда, функцыяй якога будзе ўрэгуляванне фінансава-эканамічных узаемадачыненняў краін СНД пры раздзеле маёмасці і фінансаў былога СССР.

Мусім нагадаць, што ўжо падпісана пагадненне паміж Беларуссю і Украінай аб поўным узаемным заліку ўсіх запазычанасцей — першае ў такім родзе пагадненне паміж краінамі СНД. На думку спецыялістаў, краіны Садружнасці павінны Беларусі больш, чым яна ім. Напрыклад, Расія мусіць сплаціць 120 млр. рублёў, у той час як Беларусь Расіі — толькі 40 мільярдаў.

8 ЛІПЕНЯ Апублікавана пастанова Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь «Аб сацыяльнай падтрымцы асобных катэгорый грамадзян ва ўмовах няспыннай лібералізацыі цэн» (прынята 6 ліпеня г. г.). Паводле пастановы павышаны памеры пенсій, стыпендый, дапамог сем'ям, якія выхоўваюць дзяцей, інвалідам Вялікай Айчыннай вайны і прыроўненым да іх асобам; інвалідам з ліку рабочых, служачых, калгаснікаў і інвалідам з дзяцінства павялічана кампенсацыя расходаў на бензін. З 1 ліпеня г. г. устаноўлена аднаразовая дапамога сем'ям пры нараджэнні дзіцяці ў памеры трох мінімальных акладаў. Няспынная лібералізацыя — няспынная дапамога?

9 ЛІПЕНЯ У Мінску пачала сваю работу нарада міністраў, старшынь камітэтаў і кіраўнікоў дэпартаментаў па ахове навакольнага асяроддзя краін СНД. На сустрэчы будзе паміж іншым абмяркоўвацца пратакол аб стварэнні і паўнамоцтвах Міждзяржаўнага экалагічнага савета.

Ю. З.

РОДНАЯ МОВА—НЕ ПАДЧАРЫЦА

Выніковы дакумент «круглага стала» на тэму: «Дзяржаўная мова ў сродках масавай інфармацыі», праведзенага 29 чэрвеня 1992 года камісіяй па культуры і гісторыі Беларускага народнага фронту «Адраджэнне».

1. Патрэба ў скліканні тэматычнага «круглага стала» выклікана трывогай і заклапочанасцю грамадскасці з прычыны адсутнасці дзяржаўнай канцэпцыі адраджэння нацыянальнай культуры і канцэпцыі сродкаў масавай інфармацыі. Нягледзячы на тое, што ў адпаведнасці з артыкулам 29 Закона аб мовах беларуская мова як дзяржаўная прызнаецца пераважнай для выкарыстання ў афіцыйных сродках масавай інфармацыі, перыядычныя беларускамоўныя выданні, тэле- і радыёпраграмы па-ранейшаму не займаюць належнага месца ў інфармацыйнай прасторы нашай краіны. У суверэннай Беларусі большасць газет і часопісаў дасюль друкуецца на рускай мове, значная колькасць эфірнага часу на тэлебачанні і радыё таксама запаўняецца гэтай моваю. Для незалежнай дзяржавы такая ганебная сітуацыя недапушчальная.

2. Асабліва заганнай практыкай трэба лічыць ігнараванне беларускай мовы выданнямі Савета Міністраў і яго структурных падраздзяленняў (газеты «7 дней», «Рэспубліка»), разлічанымі на масавага чытача. Крокам назад стала завядзёнка друкаваць на дзвюх мовах газеты, якія раней выдаваліся толькі па-беларуску. Удзельнікі «круглага стала» выказваюцца за спыненне на працягу года дзяржаўнай фінансавай падтрымкі небеларускамоўных сродкаў масавай інфармацыі (акрамя выданняў нацыянальных таварыстваў, якія забяспечваюць культурныя патрэбы нацыянальных меншасцяў у Беларусі).

3. Шмат у якіх газетах, а таксама ў тэле- і радыёперадачах абміноюцца надзённыя праблемы ўмацавання суверэнітэту, не надаецца патрэбнай увагі патрыятычнаму выхаванню, асэнсаванню ролі роднае мовы ў духоўным жыцці народа. Некаторыя выданні накшталт «7 дней», «Политика. Прогноз. Позиция», «Мы и время» ў дачыненні да беларускае мовы і справы Адраджэння ўвогуле займаюць антыдзяржаўную пазіцыю, скіраваную супраць нацыянальных інтарэсаў беларускага народа.

4. Беларускаму грамадству пільна патрэбны закон аб друку, які адпавядаў бы нацыянальна-культурным запатрабаванням нашага народа. Такі закон трэба прыняць у найбліжэйшы час. Удзельнікі «круглага стала» звяртаюць увагу на недапушчальнасць падрыхтоўкі і падбору па сутнасці дэнацыяналізаваных журналісцкіх кадраў.

5. Зрабіць цалкам нацыянальнай цяперашнюю праграму Беларускага тэлебачання, бо яна не перавышае чатырох гадзін арыгінальнага вяшчання ў суткі. Прыспешыць стварэнне другой праграмы БТ. Вярхоўнаму Савету неабходна заканадаўча рэгламентаваць парадак распаўсюджвання на тэрыторыі Беларусі праграм замежных тэлекампаній адпаведна з агульнапрынятымі міжнароднымі нормамі. Гэта дасць магчымасць пачаць трансляцыю некаторых замежных тэлевізійных праграм на асобным канале міжнацыянальнага абмену, уключаючы сюды перадачы для нацыянальных меншасцяў Беларусі. Функцыянаванне гэтага канала вымагае стварэння групы кваліфікаваных перакладчыкаў з замежных моў на беларускую.

6. Для стварэння паўнацэннага нацыянальнага тэлебачання неабходна ў самы бліжэйшы тэрмін распачаць фінансаванне дубляжу альбо перакладу на беларускую мову ўсяе кінавідэапрадукцыі незалежна

Міжнародны сімпозіум

На пачатку гэтага тыдня ў Мінску прайшоў сімпозіум на тэму «Праблемы пераходу ад таталітарызму да дэмакратыі». Ён быў арганізаваны Аб'яднанай дэмакратычнай партыяй Беларусі, Незалежным інстытутам сацыяльна-эканамічных і палітычных даследаванняў і Камісіяй Вярхоўнага Савета Беларусі па навуцы. На сімпозіуме выступіў лідэр Ліберальна-дэмакратычнага кангрэса Польшчы, экс-прэм'ер РП Я.-К. Бялецкі, польскія парламентарыі ад фракцыі кангрэса ў сейме, старшыня праўлення НІСЭПД А. Манаеў, іншыя беларускія ўдзельнікі сімпозіума і госці.

Прадстаўнікі Ліберальна-дэмакратычнага кангрэса на чале з Я.-К. Бялецкім мелі шматлікія гутаркі з прадстаўнікамі розных дэмакратычных партый Беларусі. Адбылася таксама гутарка са Старшынёй ВС Беларусі С. Шушкевічам, якая мела, па словах Бялецкага, неафіцыйны характар.

На прайшоўшай у польскім пасольстве прэс-канферэнцыі было паведамлена, у прыватнасці, што лідэры АДПБ і ЛДК А. Дабравольскі і Я.-К. Бялецкі падпісалі пагадненне аб абмене інфармацыяй, дэлегацыямі і ўзмацненні кантактаў паміж грамадзянамі дзвюх краін.

НАШ КАР.

ДА ЎКРАІНЦАЎ НА ЎКРАІНЕ І ПА-ЗА ЯЕ МЕЖАМІ

Шаноўныя браты і сёстры!

З думкай пра Украіну, пра лепшы лёс украінскага народа звяртаемся да вас у вырашальны час гісторыі нашай шматпакутнай радзімы.

Пала апошняя ў свеце каланіяльная імперыя, пераадольваючы супраціўленне навейшых шавіністаў. Украіна прадпрымае першыя крокі па пабудове сваёй дзяржаўнасці на шляху да палітычнага, духоўнага, эканамічнага адраджэння. Мы імкнёмся жыць у міры і згодзе з усімі народамі, жадаем дабра і шчасця ўсім людзям нашай планеты, хочам узаемаразумення і ўзаемапавагі.

На гэтым нялёгкім шляху Украіна спадзяецца на падтрымку мільёнаў сваіх сыноў і дачок, якіх горкі лёс раскідаў па розных краях і землях. Яны — па ўсёй зямлі. У Амерыцы і ў Аўстраліі. У бяскрайніх стэпах Казахстана і ў Далёкаўсходняй тайзе, у Цюменскай тундры і на схілах зялёных Карпат. Украіна чакае разумення і падтрымкі ўсіх сваіх грамадзян, незалежна ад нацыянальнай, палітычнай, рэлігійнай прыналежнасці.

Аб'яднаўшы намаганні, волю, самыя патаемныя мары сусветнага ўкраінства, згуртаваўшыся вакол ідэі пабудовы ўкраінскай дзяржаўнасці, мы рэалізуем адвечную мару нашага народа аб свабодным, шчаслівым, багатым жыцці на роднай зямлі, дорым надзею і веру, нясём гонар за сваю радзіму нашым дзецям і ўнукам.

Прыйшоў час аб'яднання ўкраінства, еднасці ўсіх бацькоў і дзяцей, братоў і сясцёр, украінцы нашай планеты, яднайцеся, гуртуйцеся пад сцягамі роўнасці і брацтва народаў.

Менавіта гэтым гістарычнага значэння пытанням прысвяцім вялікую гутарку на Сусветным форуме ўкраінцаў, які вырашана склікаць у Кіеве 21—24 жніўня 1992 года ў першую гадавіну існавання незалежнай Украіны.

Ёсць надзея, што форум аб'ядпае ўсіх неабыякавых да лепшага гістарычнага лёсу Украіны, шчаслівай долі народа ўкраінскага.

Звяртаемся за падтрымкай да ўкраінскіх таварыстваў, аб'яднанняў, саюзаў на ўсіх кантынентах, ва ўсіх дзяржавах свету. Запрашаем вас да актыўнага супрацоўніцтва на форуме.

Арганізацыйны камітэт Сусветнага форуму ўкраінцаў, Асацыяцыя ўкраінцаў Беларусі.

ЛІСТ У РЭДАКЦЫЮ

ПАТРАБУЮ ЎДАКЛАДНЕННЯ!

У «ЛіМе» за 3 ліпеня г. г. надрукаваны мой артыкул «Год 1992-і. Зноў з'езд беззямельных». На жаль, скарачэнні, зробленыя ў ім у рэдакцыі, сказілі змест законапраекта аб зямлі, распрацаванага Сялянскай партыяй Беларусі. У праекце закона прапануецца бясплатна перадаць у прыватную ўласнасць землі садаводчых кааператываў, землі, замацаваныя за гараджанамі, якія маюць дамы ў сельскай мясцовасці, прысядзібныя ўчасткі сялян і землі, якія выдзелены апошнім часам фермерам. Праўда, адносна фермераў прапануецца, каб землі ім перадаваліся ва ўласнасць праз пяць гадоў арэнды.

У надрукаваным жа матэрыяле пасля слоў «у прыватную ўласнасць перадаюцца бясплатна землі, якімі карыстаюцца члены садаводчых кааператываў» стаіць кропка! Гэта ўводзіць у зман людзей, якія могуць палічыць, быццам Сялянская партыя змагаецца не за прыватную ўласнасць на зямлю, а хоча яе адабраць на карысць дзяржавы ў тых, хто карыстаецца ёй усё жыццё. Прашу надрукаваць мой ліст, каб усім быў зразумелы сэнс законапраекта аб зямлі, прапанаванага Сялянскай партыяй Беларусі.

Яўген ЛУГІН.

ад таго, на якой мове яна створаная. Гэта дазволіць атрымліваць значны рэпертуар кінавідэапрадукцыі еўрапейскіх краінаў, поўнасцю выкарыстоўваць спадарожнікавую сістэму тэлебачання, абсталяванне якой мае Беларускі тэлерадыёцэнтр.

7. Дзеля якаснага тэхнічнага абслугоўвання нацыянальных тэле- і радыёпраграм, з мэтай больш поўнага інфармацыйнага забеспячэння насельніцтва Беларусі прызнаецца мэтазгодным перавесці тэле- і радыёперадатчыкі з падпарадкавання Міністэрству сувязі ў распараджэнне Міністэрства інфармацыі.

8. За апошнія некалькі гадоў беларуская літаратурная мова зазнала пэўнае разняволенне ад штучных, надуманых установак афіцыёзнага мовазнаўства, накіраваных на «збліжэнне» і «зліццё» беларускай мовы з рускай. Тым не менш мова, якая гучыць па радыё і тэлебачанні, выкарыстоўваецца ў часопісах і газетах, скрозь засмечаная непатрэбнымі запазычаннямі і калькамі. Культура мовы журналістаў як правіла вельмі нізкая. Удзельнікі «круглага стала» выказаліся за правядзенне неадкладнай пераатэстацыі працаўнікоў сродкаў масавай інфармацыі дзеля высвятлення прафесійнай прыдатнасці на аснове валодання беларускай моваю.

СІМВАЛЫ— НЕ СВАВОЛЬСТВА

Як мы ўжо паведамлялі, рашэннем Прэзідыума Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь утворана Камісія па забеспячэнні адзінай палітыкі выкарыстання дзяржаўных сімвалаў Рэспублікі Беларусь. У задачы камісіі ўваходзіць забеспячэнне кантролю за выкарыстаннем дзяржаўных сімвалаў рэспублікі пры распрацоўцы дзяржаўных узнагарод, элементаў формы адзення вайскоўцаў, міліцыі, супрацоўнікаў мытнай службы і служачых іншых міністэрстваў і ведамстваў.

У пастанове прапануецца дзяржаўным органам, арганізацыям і ўстановам прадстаўляць на заключэнне камісіі неабходныя матэрыялы па пытаннях выкарыстання дзяржаўных сімвалаў і распрацоўкі іх элементаў.

Старшынёй Камісіі па забеспячэнні адзінай палітыкі выкарыстання дзяржаўных сімвалаў прызначаны А. Трусаў, у складзе камісіі таксама В. Галубеў, А. Грыцкевіч, Л. Зданевіч, В. Казлоў, А. Кісялёў, П. Крэчка, Я. Кулік, М. Купава, А. Марачкін, Л. Талбузін, М. Раманюк, А. Цітоў і іншыя.

Прайшла памылка...

У мінулым нумары «ЛіМа» была надрукавана нататка «Герб, сцяг, гімн», якая інфармавала чытачоў аб апошнім туры конкурсу на Дзяржаўны гімн Рэспублікі Беларусь. У публікацыі прыгадваліся між іншым (у якасці аналагаў) гімны Францыі і Польшчы. І тут, на жаль, прайшла памылка: у гімне Польшчы няма слоў, якія прыводзіць аўтар нататкі.

Ёсць патрэба растлумачыць прычыны памылкі. Мне неаднаразова даводзілася чуць, як мясцовыя «палякі», распаліўшыся патрыятычнымі пачуццямі спявалі: «Ешчэ Польска не згінэла, покуль мы жывемо, Ешчэ вудка не скіснэла, яку мы півэмо...» — з поўнай упэўненасцю, што яны спяваюць дзяржаўны гімн Польшчы.

Адным словам, стаўшы ахвярай уласнай даверлівасці, я ў сваю чаргу ўвёў у зман чытачоў, у чым прашу, шаноўнае спадарства, мне прабачыць. Таксама маю падзякаваць амбасадора Польшчы на Беларусі спадарыню Эльжбету Смулэк, якая заўважыла памылку.

П. ВАСІЛЕЎСКІ.

110-я ЎГОДКІ Я. КУПАЛЫ

Урачыстасці ў Купалавым тэатры...

Па традыцыі юбілеі не абыходзяцца без урачыстага вечара. Па той жа самай традыцыі юбілеі, якія становяцца падзеяй у нацыянальным жыцці, ладзяцца ў Мінску, у Дзяржаўным акадэмічным тэатры імя Янкі Купалы. 110-я ўгодкі самога народнага песняра адзначаны былі таксама тут і грэшна было б, калі б недзе ў іншым месцы.

Адчуванне ўрачыстасці пачалося ўжо з таго моманту, як да пачатку пасяджэння дзяўчаты ў нацыянальных касцюмах сустракалі тых, хто завітваў у тэатр. Дарэчы, жадаючых было вельмі і вельмі шмат і, на жаль, далёка не ўсе змаглі папрысутнічаць на ўрачыстасцях.

Гучалі гуслі, якія так любіў незабыўны Купала. Прадаваліся нацыянальныя сувеніры, кнігі. І паўсюдна чулася жывая беларуская гаворка, тая, вабнасць якой ён адчуў з самага нараджэння і якой даў другое жыццё ў сваіх выдатных, непаўторных творах, прасякнутых любасцю да роднага краю, напоўненых глыбокім роздумам аб лёсе беларусаў, лёсе Бацькаўшчыны.

Старшыня Саюза пісьменнікаў Беларусі Васіль Зуёнак, старшыня Камісіі Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь па культуры Ніл Гілевіч, міністр культуры Рэспублікі Беларусь Яўген Вайтовіч, старэйшына беларускай літаратуры Максім Лужанін, міністр замежных спраў Пётр Краўчанка, член-карэспандэнт Беларускай акадэміі навук, аўтар кнігі «Янка Купала» Алег Лойка, галоўны рэдактар часопіса «Полымя» Сяргей Законнікаў дапамаглі прысутным яшчэ раз перагарнуць шмат якія старонкі жыцця і творчасці песняра, лепш зразумець гэтую адну з самых трагічных постацяў не толькі ў літаратуры беларускага народа, а і ўсіх славянскіх народаў, наблізіцца да Купалы, а значыць— наблізіцца да самой духоўнасці, усведамлення кожным нацыянальнай годнасці.

Працягам гэтай урачыстай і такой неабходнай сёння гаворкі стаў спектакль «Тутэйшыя» ў пастаноўцы купалаўцаў. Спектакль надзіва надзённы. Бо тутэйшаства, з якім так настойліва змагаўся Купала-пісьменнік, Купала-грамадзянін і Купала-чалавек, не так лёгка, як таго хацелася б, знікае. Разам з тым набываюць усё больш і больш упэўненасці, сілы па-сапраўднаму адраджэнскія настроі, на што таксама звярнуў пясняр увагу ў сваім творы, што, на жаль, так доўга знаходзіўся ў запасніках літаратуры.

...А ў Вязынцы—свята

Свята паэзіі, прысвечанае дню нараджэння песняра. Чарговае. Першае адбылося тады, калі адзначалася 90-годдзе песняра. Цяперашняе наладжана ў сувязі са 110-мі ўгодкамі...

Знаёмыя пагоркі, гэткія ж зялёныя і маляўнічыя як заўсёды. Знаёмы партрэт песняра над імправізаванай сцэнай. І тыя ж людзі — улюбёныя ў паэзію, у свой край. Тыя і разам з тым іншыя. Бо — іншы цяпер час. Час вызначыў і назву свята — «Жыві, Беларусь!» І ўжо не пра апяванне Купалам сацыялістычнай явы гаварылася са сцэны, не пра тое, як услаўляў ён дружбу народаў, а пра тое, як пясняр непакоіўся аб заўтрашнім дні Бацькаўшчыны, як хацеў бачыць Беларусь вольнай і незалежнай дзяржавай, як змагаўся супраць тых, хто занядбаў усё беларускае, апынуўся ў сне нацыянальнага нігілізму.

Яшчэ адна акалічнасць наклала адбітак на свята — пяцьдзесят гадоў, як Купалы няма разам з намі. Сама па сабе дата тужлівая, горкая. Але ўдвая гарчэйшая ад таго, што загадка трагічнай Купалавай смерці так і застаецца загадкай...

Пра сувязь гэтых дзвюх дат нагадаў, адкрываючы свята, намеснік старшыні Саюза пісьменнікаў Беларусі Уладзімір Паўлаў. Купала і час, Купала і эпоха — так у некалькіх словах можна перадаць сэнс выступлення Ніла Гілевіча. Ён гаварыў аб важнасці запаветаў народнага песняра. Калі б мы часцей прыслухоўваліся да яго голасу, калі б мы жылі так, як завяшчаў Купала, мы б жылі куды лепш і даўно адчувалі сябе свабоднымі, незалежнымі. Менавіта Купала вучыў нас займець свой пасад, вучыў людзьмі звацца. Звяртаючыся да прысутных, прамоўца зазначыў: «Часцей бярыце ў рукі кнігі Купалы, знаходзьце там найвышэйшую мудрасць жыцця!»

Н. Гілевіч прачытаў свой верш «Трывайма, браты!», напоўнены па сутнасці тымі ж, як і ў Купалы, матывамі еднасці, нацыянальнай згоды, неабходнасці згуртавацца дзеля агульных спраў, клопатаў, у імя Бацькаўшчыны.

Ля мікрафона — Сяргей Грахоўскі. Ён чытае свой новы верш «Вячэрняя малітва». І калі паэт прачытаў:

Прарока нам Бог дараваў
на Купалле,
Каб ён запытаўся: «А хто
там ідзе?»,

прысутныя дружна адказалі: «Беларусы!»

Пра нацыянальнае Адраджэнне, пра ўзвышэнне духу беларусаў — і новы верш Петруся Макаля «Уваскрэсні»:

Голасам плуга і песні
Узважыць сябе прымусь, —
Малю цябе, уваскрэсні,
Матуля мая, Беларусь!

Галіна Каржанеўская знаёміць з вершам «Дзірван» — таксама новым, напісаным перад святам. Твор пра тое ж самае — пра пазбаўленне ўсіх гэтых «дзірваноў», што губілі ўсё жывое, нацыянальнае ў нашым жыцці.

Юрась Свірка ж услаўляе вечнае хараство жаночай красы, як пачатак і несупыннасць самога жыцця—чытае верш «Не адцвітай...»

«Слова пра годнасць» — паэтычны маналог Сяргея Законнікава. Трывожна-засяроджаны і поклічна-заклікальны, роздумна-пранікнёны і прасветлена-ўзвышаны. Пра неабходнасць аб'яднацца, «каб разам трымацца каранёў, што пасобяць лёс зберагчы», пра тое, каб ніколі «кліч не моўкнуў — жыве Беларусь!»

Для Леаніда Дранько-Майсюка Янка Купала — гэта тыя два словы, якія ўтвараюць залаты радок нашай паэзіі, паэзія Купалы для яго пачынаецца нават не з вершаў, а менавіта з гэтых двух слоў — Янка Купала. Л. Дранько-Майсюк чытае свае два любімыя вершы: Купалаў верш — «На купалле» і верш М. Стральцова пра Янку Купалу.

«У старажытныя храмы мовы» вяртае ўсіх Генадзь Тумаш, «у музей Янкі Купалы» — Мечыслаў Шаховіч (яны чытаюць свае аднайменныя вершы).

Трагедыя Купалы — трагедыя ўсіх таленавітых людзей, якіх ніколі не цярпелі ўлады. Нездарма Васіль Зуёнак правёў паралель паміж лёсам нашага песняра і Аляксандра Сяргеевіча Пушкіна:

Калі ў вестыбюлі
Гасцініцы знатнай «Масква»
Хоць раз
Вы пачулі
У гуле
Наезджым
Раптоўнае:
«А-а!..»

То рэха Купалы,
Што з Чорнае рэчкі сюды
Ад Пушкіна прыблукала,
Звязала
Іх лёс
Праз гады...

Пасля паэтычных акордаў (на свяце выступілі і паэты Маладзечаншчыны), над зямлёю паплылі народныя мелодыі і песні беларускіх кампазітараў — дэманстравалі сваё майстэрства самадзейныя і прафесіянальныя калектывы і выканаўцы.

Удзельнікі свята мелі магчымасць набыць кнігі (і атрымаць аўтографы аўтараў), пазнаёміцца з экспазіцыяй філіяла Літаратурнага музея Янкі Купалы, са стэндамі, што расказваюць пра жыццё і творчасць песняра...

НАШ КАР.

У час свята ў Вязынцы

Фота У. ПАНАДЫ.

Манета, прысвечаная Купалу

Дай божа, дажывём і да той часіны, калі юбілейныя манеты, прысвечаныя знакамітым людзям Бацькаўшчыны, пачне выпускаць Банк Рэспублікі Беларусь. Пакуль што такое права, як вядома, у Цэнтральнага банка Расійскай Федэрацыі. Балазе, права гэтае не супярэчыць абавязку, дадзенаму ранейшым банкам колішняга Савецкага Саюза, які планаваў выпусціць юбілейныя рублі, прысвечаныя 110-годдзю з дня нараджэння народных песняроў беларускага народа Янкі Купалы і Якуба Коласа.

Купалаўскі рубель толькі што з'явіўся. Гэта манета, выробленая з медна-нікелевага сплаву белага колеру дыяметрам 31 міліметр. Рэльефнае профільнае адлюстраванне песняра размешчана на адным баку рубля. Тут жа па баках партрэта стаяць даты «1882» і «1942», а ўнізе на фоне арнаменту надпіс: «Янка Купала».

А на другім—выява купалаў Пакроўскага сабора на фоне Спаскай вежы і двухгаловага арла, а таксама таварны знак «ЛМД». Што знак ёсць — зразумела, а астатняе...

Ды і прыдбаюць юбілейны рубель далёка не ўсе жадаючыя. Нават не з прычыны малога тыражу яго. Проста будзе ён прадавацца па калекцыйным кошце.

НАШ КАР.

Перафарбуйце чырвоныя «Жыгулі», або Феномены друку

Надоечы ішоў па вуліцы Савецкай (ёсць яшчэ такая вуліца ў Берасці). Вуліца пешаходная, хоць уздоўж, хоць упоперак — твае права. Прыемна. Так у добрым гуморы ішоў я сабе досыць доўга і не заўважыў, як мінуў чырвоныя «жыгулі». Але падсвядома нешта спрацавала, і я зрабіў колькі крокаў назад, зазірнуў праз бакавую шыбу ў салон і зразумеў, што вярнуўся нездарма. За рулём сядзеў мужчына сярэдняга веку, па адзенні прадпрымальны. Сядзіць і сядзіць, што б, здавалася, тут такога, хіба што твар крыху незвычайны: чэрап скошаны рэзка назад ды лоб занадта вялікі і пукаты. Але тут я разгледзеў тое, што запала мне ў падкорку: твар быў расцягнуты ненатуральна шырокай бессэнсоўнай усмешкай, дурнаватасць якой была падкрэслена тым, што бачнае мне левае вока было... абсалютна белым! Я адступіў яшчэ на крок. Рукі чалавека з нейкім беражлівым захапленнем абхоплівалі руль. Нарэшце стала бачная левая зрэнка. Абедзве! Мысленна павёўшы вохі зроку, я прыкінуў, што яны перасякаюцца дзесьці на рулі. Цяпер твар мужчыны выглядаў ужо не па-блюзнерску, а злавесна. Мне стала ніякавата, а потым і страшна, бо падумалася: а хто даў яму вадзіцельскае пасведчанне? А калі ён з тых, хто апошнім часам на злом галавы носіцца па вуліцах, выціскаючы пад сто? Праўда, тыя ўсё больш на «Мерседэсах» ды «Аўдзі», але ж гэты — касавокі, мо ў доўгай машыне фокус збіваецца?

Так вось і з «Вечерним Брестом». Ламаю сабе галаву: як жа гэта так? Пасобку журналісты нібыта людзі неблагія, не тое што не рэакцыянеры, а нават і не кансерватары, а газету робяць страшнаватую. Зрэдку, нібы іскра, праскочыць нешта светлае, а так — «мрак», цемра. Чаму? — думаю. Няхай заснавальнік, гарадскі Савет, плюе ў цеста, дык жа і ў саміх хлеб не падыходзіць. Вазьміце няштатны матэрыял пра што-небудзь светлае, вечнае, што не спыняецца пад зоркамі ніколі. Вечарам жа зоркі відаць! Пра каханне надрукавалі б, для дзяцей пацешкі, ім жа нельга вырасці змрочнымі «саўкамі». Пра культуру. Не, калі футбол, то абавязкова «потешный чемпионат», становішча «серьезное», «чрезвычайное», распад Саюза «драматический». А вайны ж няма. Дзе яны возьмуць яшчэ актаву, калі, крый Бог, нешта і сапраўды накаркаюць?

Але гэта яшчэ толькі чырвоныя «жыгулі». Можна было б не пісаць, а спісаць на правінцыялізм навыварат, што папіхаецца ў сваім кансерватызме быць цэнтральнай сталіцы.

Мяне больш цікавіць феномен чалавека за рулём. Тады на Савецкай мне кінулася ў вочы паралель паміж рэдкасным экземплярам чалавечае пароды за рулём ды іміджам аднаго з аўтараў «Вечернего Бреста». Тая самая звужанасць погляду, фіксаванасць восей зроку на рулі.

Калі чытаеш артыкулы ці нататкі О. Дунаеўскага, заўсёды займае дух ад таго, як лёгка і бяспечна, бы ў лесе на танку, едзе гэты вадзіцель, і ахоплівае жах, наколькі аўтар зацяты на адной тэме: загубілі Вялікую Дзяржаву. «Бокам вылазіць!» — зласліва радуецца ён з нумара ў нумар. «Не атрымаецца! Юхаю зальецеся!» — прарочыць зноў і зноў. Прагледаю ля кіёска наступны нумар — на першай старонцы нюніць і жукціцца О. Дунаеўскі. Ды каб толькі гэта! Плюецца! На каго плюе? А на гэту... рэспубліку ці як яе там. Бутафоры! Звяроў нарабілі замест грошай! Хочуць прапорцыю 1:10 утрымаць («как мечтается нашим банкирам...»). «Все эти зверята» — так адмазаўся «политический обозреватель» ад неабходнага атрыбута станаўлення ўсякай дзяржавы.

Хацелася б пабачыць, як асадзілі б гульца ў Германіі ці, скажам, у шматнацыянальнай Швейцарыі, якая насуперак песімістычнаму нацыянальнаму прагнозу О. Дунаеўскага не вае ўжо колькі стагоддзяў.

Заўважу, што сітуацыя сапраўды парадаксальная. Няхай якая-небудзь незалежная газета дазволіла б на хвалі агульнай фрыўвольнай пошасці такія эскапады сваім супрацоўнікам-супрацінікам дзяржавы, у якой жывуць. Як кажуць, чым не рызыкнеш дзеля завявання масавага чытача. Але ж «Брестский курьер», скажам, не маючы ў штаце ніводнага беларускамоўнага журналіста, да Рэспублікі Беларусь ставіцца, за выключэннем, нейтральна і лепш. А вось «Вечерний Брест», здаецца, прыняў сустрэчны план з нейкай расейскай газетай па зажідванні граззю і пакрыцці брудам гэтай Беларусі. Маючы заснавальнікамі дзяржаўных чыноўнікаў. То ці не з іх дазволу? Як мінімум, з іх ціхае згоды.

Ключ да разумення, здаецца, блізка. Чаму так зафіксаваныя на рулі вочы? А ўсё ад прывычкі, а яна, як вядома, другая натура. Справа ў тым, што О. Дунаеўскі член апошняга складу гаркома сумна вядомай КПБ. Адсюль і зразумелая настальгія. Бо сказаў жа не адзін ужо разумны чалавек, што гэтая кампартыя можа існаваць альбо як таталітарная структура, альбо ў карлікавай, прыгнечанай цвярозым розумам форме. Беларусь замалая. Ці завялікая? А ў Ліхтэнштэйн ехаць не хочацца. Савецкая ментальнасць не дае. Дый не прымуць, напэўна.

У апошнім «палітычным аглядзе» сп. О. Дунаеўскага побач са звыклым помслівым скнараннем прачуваецца новая, аптымістычная нота. Маўляў, глядзіце, у немцаў кепска справы пайшлі. Падавіліся! ПДС мае шансы...

Дабаўлю: а ў нас камуністаў зарэгістравалі! Будуць абараняць правы наёмных работнікаў. І ўдзельнічаць у выбарах, калі рэферэндум дасць станоўчы вынік. «Вот наш ответ лорду Пазьняку».

Шаноўны сп. О. Дунаеўскі, а таксама ўсе камуністы, хто прачытае гэты артыкул! Без антыкамуністычнай істэрыі звяртаю вашу ўвагу, хоць ад руля яе адарваць цяжка, на два моманты:

1. Няхай вы дапраўды дзесьці выйграеце на кан'юнктуры, на тактыцы і прыйдзеце да ўлады ці (у нас) пакінеце яе за сабой афіцыйна, без ховання. Але ж гэта будзе катастрофа для тых, хто за вас будзе галасаваць! Бо вы ж ужо былі, а вынікі вядомыя. Не страшна?

2. Зыходжу з таго, што вы ўжо былі і ёсць ля руля. Можна было б спытаць сакраментальнае: дзе каўбаса? Ды больш карціць спытаць іншае: дзе беларуская культура? Чые гэта музеі? Куды падзелася з ужытку беларуская мова? Прагаспадарылі. Працаравалі.

Адсюль і маё пажаданне газеце «Вечерний Брест». Вам не зашкодзіла б перафарбаваць свае чырвоныя «жыгулі» ў нейтральны колер. Найлепш зялёны. Парайце вадзіцелю з парушэннямі зроку, што калі едзеш не тое што на машыне, а хай сабе нават на роварь, то трэба глядзець не на руль і нават не на колы. На дарогу.

Бачыць Бог і рэдактар «ВБ», у мае намеры зусім не ўваходзіць папсаваць адносіны з рэдакцыяй. Дарэчы, іх жа няма. Ведае Бог і рэдактар сп. Шпарло, што колькі месяцаў таму дасылаў я ў рэдакцыю «ВБ» сваё меркаванне, каб сунялі дакучлівага сп. О. Дунаеўскага з яго брынчэннем пра Саюз, балазе, суверэнітэт Беларусі ўжо даўно быў аб'яўлены. Не сунялі. Нават не адказалі. Гэта дае мне права паслугоўвацца іншымі шляхамі.

Яўген БЯЛАСІН.

г. Берасце.

«...І будзе з намі Бог»

Заўважаю апошнім часам, што паступова мяняецца змест вашага выдання. Істотна пачынае дамінаваць «праваслаўная ідэя». Гэта небяспечна для грамадства, бо ў нашай гісторыі ёсць факты прымусовай дамінацыі на Беларусі той ці іншай ідэі, ці то каталіцкай (XVII ст.), ці то праваслаўнай (XIX ст.). Прыводзіла ж гэта да адыходу пэўнай часткі насельніцтва ў жорсткую апазіцыю існуючаму рэжыму і атаясамлення сябе з народам іншай дзяржавы.

Цяпер да зместу канкрэтнай публікацыі «Храм — запаведнік ці дом малітвы?» а. Сергія («ЛіМ» ад 19. 06 1992 г.). З а. Сергіем цалкам можна пагадзіцца наконт таго, што храм найперш павінен быць хорамам, але высновы пра «апаганьванне» Св. Сафіі спачатку уніятамі, а потым бальшавікамі» выглядаюць як абраза. Што ёсць агульнага паміж грэка-каталікамі і бальшавікамі? Ды нічога! Звычайная хрысціянская плынь кананічнага накірунку не можа мець нічога агульнага з крыважэрным антыгуманным рэжымам. Але менавіта падсвядома-камуністычны светапогляд уласцівы часткі праваслаўных святароў, бо кантрастны падзел на «сваіх» і «чужынцаў» і з'яўляецца тым агульным, што ў сучасны момант спрыяе яднанню хрысціянскай дэмакратыі Расіі і камуністаў. Такія адносіны яскрава выяўляюцца ў час міжканфесійных пераходаў. Калі святару каталіцкай веры дастаткова, каб прыйшоўшы чалавек выклаў каталіцкі сімвал веры, то праваслаўныя святары на Беларусі хрысцяць зноў як нейкіх паганых. Чым жа ўсё ж так не падабаюцца грэка-каталікі, а. Сергію і чым яны апаганілі Св. Сафію? Уніяты ж не пратэстанты, якія не поызнаюць боскасці Сына Божага. Напэўна, тым, што ў свой час у інтарэсах люду смела адышлі ад царкоўнаславяншчыны і пачалі ўводзіць у царкоўны ўжытак беларускую мову. А можа, апаганілі Св. Сафію тым, што адсудзілі ад езуітаў крыж Св. Ефрасінні і хавалі яго тут ад рабаўнікоў і злодзеяў? Не хачу спрачацца пра гісторыю пабудовы храма, толькі хачу адаслаць а. Сергія да кнігі В. Слюнчанкі «Сафійскі сабор». І яшчэ, пэўна, не падабаюцца гэтыя «паганыя» уніяты тым, што патрабуюць вяртання сваіх святыняў (у прыватнасці, Св. Сафіі), і айцу Сергію прыходзіцца практыкавацца ў рыторыцы замест выкладання канкрэтных фактаў. Хацелася б ведаць, як пачувае сябе шаноўны айча ў мурах Жыровіцкае уніяцкае семінарыі, зачыненай і разрабаванай расійскім урадам у 1831 г. за падтрымку паўстання С. Канарскага? Як пачувае ён сябе ў хорамах Жыровіцкага комплексу, пабудаваных уніятамі? Пэўна, прыемна, ходзячы па рэштках уніяцкіх пахаванняў, адчуваць унію расцінутай пад нагамі. Але так памыляліся і Я. Сямашка і яго заплечных спраў сябра М. Мураўёў.

Прыхільнікі хрысціянскай еднасці былі, ёсць і будуць, і будзе з намі Бог, бо ён заўсёды з тымі, каго гняць і гоняць.

Міхась БАУТОВІЧ.

г. Полацк.

«Мы выйдзем да іншай мовы...»

Шаноўны «ЛіМ», вырашыў напісаць да цябе, бо лічу, што сёння ты — адзіная ў рэспубліцы агульнапалітычная беларуская газета (ты — не толькі культурная з'ява), і менавіта табе павінна належаць у адраджэнні тая роля, якую раней (у пачатку стагоддзя) мела «Наша Ніва».

Апошнім часам за ўзнаўленне беларусаў як этнасу ўзяліся шмат хто, але ўзнаўленне мовы пакуль што зводзіцца толькі да пытання, пісаць ці не пісаць мяккі знак пры абазначэнні мяккіх падоўжаных зычных. Разам з тым, мова — самае балючае месца кожнага свядомага ліцвіна: сёння яна сапраўды ўяўляе сабой проста заходні дыялект вялікага й магутнага. Зразумела, такое выказванне ўголас будзе непрыемным шмат каму, але ж так і ёсць, ды, каб не аспрэчваць гэта, трэба, напэўна, прывесці колькі доказаў.

Перш за ўсё, звернемся да элементарнага ўзроўню мовы — да фанетычнага складу. За апошняе стагоддзе, калі беларушчына зноў набыла пісьмовую форму, тут з'явіліся такія гукі, што нашы продкі выкруцілі б язык і прагнуліі б вусны, пакуль вымавілі б іх: гэта, па-першае, гукі сь, зь, ць (ть), якія зараз нічым не розняцца ад расейскіх, а, між іншым, па-беларуску яны гучаць (павінны гучаць) прыкладна так, як польскія ś, ź, ć—мяккія, крыху шапялявыя, гэта значыць так: сшь, зжь, чь, тут жа й гук дзжь. Больш далікатнае пытанне—гэта наяўнасць у фанетычным складзе гукаў [ф] і [ф']. Яны былі вельмі нетыповыя для беларусаў: згадайце сваіх бабак, што ніяк не жадалі вымаўляць ['фотаапарат] ці, напрыклад, па-руску [кар'тоф'эл']; вы, напэўна, лічылі, што гэта ад неадукаванасці, а можа, менавіта непісьменнасць дапамагла захаваць нацыянальныя асаблівасці мовы. Колькі разоў, нават злёгку злуючыся, выпраўлялі вы [патаапарат] і [картопля] на правільныя, на наша разуменне, формы. Далей прыгадайце імёны аднавяскоўцаў: не Фёдар, Фядос, Францішак, Фядора, але Хведар, Хвядос, Пранцішак, Хадорка й шмат іншых. Ну й яшчэ прыклад на карысць таго, што нават у пазычаных словах гукі [ф], [ф'] маюць іншую рэалізацыю: калі аўтар гістарычнага мастацкага твора (асабліва аб часе Франка-расійскай вайны 1812 г.) звяртаўся да народнай мовы заходняга рэгіёна, то тут вы ўжо не адшукаеце этнаніма [француз], але стрэнеце некалькі іншы—[хранцуз] ці варыянты гэтага. Далікатнасць пытання ў тым, што набыццё вышэйназваных фанем—агульная тэндэнцыя для моў, якія не маюць ці не мелі іх (армянская, грузінская, усходнестаражытнаруская), бо пры дапамозе гэтых гукаў з'яўляецца магчымасць больш дакладнай перадачы грэчаскіх, лацінскіх, германскіх запазычанняў. Але тут жа ўзнікае пытанне—ці патрэбны яны, гэтыя пазыкі: напрыклад, ісландцы нават сучасную навуковую і тэхнічную, а таксама тэрміналогію бізнесу ўтвараюць сродкамі сваёй мовы. Дарэчы, славянскія мовы маюць больш патэнцыял для тэрмінаўтварэння, чым германскія (да іх належыць і ісландская).

Знікненне адрозненняў беларускай мовы ад рускай і ў тым, што зараз у нас ужо не існуе агульнага варыянта выкарыстання пратэтычных гукаў а-; і- (гавораць і аржаны, і ржаны; ільняны і льняны).

Зразумела, можна прывесці яшчэ шмат прыкладаў наркамаўскай карэкцыі нашай роднай гаворкі. Зменены й граматычны склад мовы ў карысць наблікжэння да расійскай нормы. Глыбіня гэтых змен даволі вялікая—аж да ліквідацыі беларускай сістэмы склонаў назоўніка, часоў дзеяслова, якія не вельмі, але ўсё ж розняцца ад расійскіх, зменены частоты выкарыстання тых ці іншых слоўаформ.

У канцы доліса згадваюцца радкі:

Ад прадзедаў спакон вякоў
Мне засталася спадчына.

Непрыемна казаць, але мы ж згубілі і зараз трэба аднавіць старое. Магчыма, кагосьці палохаюць цяжкасці, бо па прапанаваным кірунку мы выйдзем да зусім іншай мовы й культуры, чым тыя, з якімі жывём, але разам з тым выйдзем на новы віток спіралі развіцця цывілізацыі, не адсоўваючы гэтым памяці продкаў.

Дзяніс ОСІПЧЫК.

г. Мінск.

АДДЗЕЛ ПІСЬМАЎ І ГРАМАДСКАЙ ДУМКІ

«Падстаў для пракурорскага ўмяшання—няма...»

Гісторыя аднаго жыцця

Пракуратура СССР
Пракуратура Маскоўскага раёна г. Брэста. 5.7.90 г.
г. Брэст, вул. Маскоўская, 90, кв. 27. Гаражанскаму Ю. Ф.

Ваша скарга па пытанні неабгрунтаванага звальнення з пасады дацэнта кафедры жалезабетонных канструкцый Брэсцкага інжынерна-будаўнічага інстытута разгледжана.

Устаноўлена, што ў 1977 годзе загадам па інстытуце № 587 ад 2.7.77 года была створана камісія для разгляду пытання аб адпаведнасці вас займаемай пасадзе.

Згодна з высновамі, да якіх прыйшла камісія, вы да выканання вучэбных даручэнняў адносіліся фармальна, мелі месца выпадкі нядобрасумленнага выканання абавязкаў.

Акрамя гэтага, было ўстаноўлена, што вамі перадаваліся іншым асобам рукапісныя матэрыялы антысавецкага зместу, што несумяшчальна з выкладчыцкай дзейнасцю.

На пасяджэнні Савета Брэсцкага інжынерна-будаўнічага інстытута 6.7.77 г. было прынята рашэнне аб звальненні вас з займаемай пасады і загадам рэктара інстытута № 608 ад 7.7.77 г. вы былі звольнены па арт. 254 п. за амаральны ўчынак, зроблены работнікам, які выконвае выхаваўчыя функцыі.

Па паведамленні адміністрацыі інстытута забраныя ў вас ў 1977 г. сшыткі з вашымі запісамі не захаваліся.

У сувязі з выкладзеным, падстаў для аднаўлення вас на ранейшай працы і прыняцця мер пракурорскага рэагавання не маецца.

Пракурор раёна, малодшы саветнік юстыцыі В. В. Амельянюк

Пракуратура СССР,
Пракуратура Маскоўскага раёна г. Брэста 21.1.91 г.
г. Брэст, вул. Маскоўская, д. 90, кв. 27. Паповай Л. А.

Пракуратурай раёна разгледжана ваша заява аб быццам бы незаконным звальненні з пасады дацэнта кафедры жалезабетонных канструкцый Брэсцкага інжынерна-будаўнічага інстытута ў 1977 г. вашага мужа Гаражанскага Ю. Ф.

Пракуратурай раёна праводзілася праверка па дадзеным пытанні. Падстаў для аднаўлення яго на працы і прыняцця мер пракурорскага рэагавання не маецца, пра што было паведамлена Гаражанскаму Ю. Ф. падрабязна ў нашым адказе ад 5.7.90 г.

Пракурор раёна, малодшы саветнік юстыцыі В. В. Амельянюк.

Пракуратура Рэспублікі Беларусь
Рэктару Брэсцкага політэхнічнага інстытута.

Загадам рэктара Брэсцкага інжынерна-будаўнічага інстытута (цяпер політэхнічнага інстытута) ад 7.7.77 г. № 608 па п. 3 арт. 254 КЗОТ БССР быў вызвалены ад пасады дацэнта кафедры жалезабетонных канструкцый Гаражанскі Ю. Ф. за неадпаведныя з працай выкладчыка амаральныя, антыграмадскія і антыпатрыятычныя дзеянні, якія былі выражаны ў складанні і перадачы іншым асобам матэрыялаў антысавецкага і паклёпніцкага ў адносінах да савецкай рэчаіснасці, КПСС і яго кіраўніцтва зместу.

Гэты загад з'яўляецца незаконным і павінен быць адменены, зыходзячы з наступнага: Ю. Ф. Гаражанскі звольнены з працы за тое, што ў сваіх дзённіках выказваў думкі аб палітычнай сітуацыі ў краіне, даваў ацэнку дзейнасці палітычных лідэраў, якія разыходзіліся з афіцыйнай агульнапрынятай догмай аб непаграшымасці сацыялістычнага ладу і яго кіраўніцтва.

Прапагандай і агітацыяй, накіраванай на знявагу сацыялістычнага ладу жыцця, дыскрэдытацыю кіраўнікоў дзяржавы, падрыў дзяржаўнага ладу ён не займаўся, не распаўсюджваў свае ідэі іншым спосабам.

Свае дзённікі, са слоў Гаражанскага Ю. Ф., ён аддаў на захаванне святару. Якім чынам гэтыя дзённікі трапілі ў рэктарат інстытута, высветліць не ўдалося.

Такім чынам, Гаражанскі Ю. Ф. звольнены з працы не за зроблены амаральны ўчынак, а за свае перакананні. Па дзейнічаючым на той час заканадаўстве звальненне з працы за перакананні было недапушчальна. На падставе выкладзенага, кіруючыся арт. 24 Закона аб Пракуратуры СССР, прашу адмяніць загад № 608 ад 7.7.77 г. аб вызваленні Гаражанскага Ю. Ф. ад пасады дацэнта кафедры жалезабетонных вырабаў, аднавіць яго на ранейшай пасадзе з выплатай у адпаведнасці з арт. 218 КЗОТ РБ сярэдняга заробку за 3 месяцы вымушанага прагулу.

Пратэст павінен быць разгледжаны не пазней, чым у 10-дзённы тэрмін.

Аб прынятым рашэнні прашу мне паведаміць.

У. Кандрацьеў, першы намеснік Генеральнага пракурора Рэспублікі Беларусь. 4.3.92 г.

...Ліст Людмілы Арсенаўны Паповай у Брэсцкі абком КПБ быў апрыходаваны там, як сведчыць штамп рэгістрацыі, акурат 19 жніўня 1991 года. Партыйны чыноўнік, які, падзьмухаўшы на штампік, старанна прыклаў яго да верхняга кутка «входящего» ліста, наўрад ці меркаваў, што падобную аперацыю ў гэтых сценах робіць ці не апошні раз.

Я не ведаю, як правялі наступныя тры дні насельнікі шыкоўнага абкомаўскага будынка з яго фінскімі ліфтамі (кожны — бы невялікі ўтульны пакойчык), холамі, абстаўленымі мяккай мэбляй, пругкімі дывановымі дарожкамі ў калідорах, прасторнымі апартаментамі партыйных босаў (усё гэта я пабачыў, наведаўшы Брэсцкі гарсавет, які цяпер тут месціцца), але ёсць у мяне падставы меркаваць, што большасць з іх жыла надзеяй на поспех крамлёўскіх змоўшчыкаў.

Ды надышло 21 жніўня, потым прайшло яшчэ некалькі дзён — Вярхоўны Савет рэспублікі прыняў пастанову аб прыпыненні дзейнасці КПБ-КПСС, і партыйныя функцыянеры пачалі разбягацца хто куды, перад гэтым знішчыўшы сакрэтную дакументацыю, а тое, што, на іх думку, не выдавала партыйных тайнаў, проста з макулатурай выкінуўшы на сметнік. Там адзін з чытачоў «ЛіМа» і знайшоў ліст Л. Паповай, які і даслаў у рэдакцыю.

Так я даведаўся пра гісторыю Юрыя Фёдаравіча Гаражанскага, былога дацэнта Брэсцкага інжынерна-будаўнічага інстытута, звольненага адтуль фактычна з «воўчым білетам», бо яго, кандыдата тэхнічных навук, прызнанага спецыяліста ў галіне жалезабетонных канструкцый, маючага шэраг аўтарскіх пасведчанняў, валодаючага некалькімі еўрапейскімі мовамі, па першым часе не бралі ў Брэсце нават грузчыкам. Праўда, з цягам часу Гаражанскаму ўсё-такі ўдалося ўладкавацца на працу... дворнікам пры Свята-Сімяонаўскім праваслаўным саборы ў Брэсце. Так што многія супрацоўнікі інстытута ў любы момант маглі дазволіць сабе мець асалоду пабачыць на царкоўным двары (а сабор, дарэчы, знаходзіцца на той жа Маскоўскай вуліцы, што і інстытут) з мятлой у руках свайго былога калегу, абылганага і зняважанага імі з неверагоднай жорсткасцю.

Мы некалькі гадзін гутарылі з Юрыем Фёдаравічам у маім гасцінічным нумары, і перада мной прайшло жыццё чалавека, на маю думку, неардынарнага, валявога і, я б сказаў, рашучага і смелага, бо толькі адзінкі ў той змрочны час брэжнеўскай стагнацыі і ўсясілля КДБ змаглі кінуць выклік «совковой» двайной маралі грамадства, з яго пануючымі ідэалагічнымі стэрэатыпамі, маной, поўным адтаржэннем любога іншадумства. І сістэма не даравала яму «ерасі», прыдавіўшы ўсім сваім жалезабетонным цяжарам.

Юрый Фёдаравіч сказаў, што ацалець душой і целам у абставінах, дзе ламаліся, а то і гінулі многія, што падымалі свой голас супраць сістэмы, яму дапамагла вера ў Бога. Перада мной сядзеў чалавек, кажучы па-расейску, **истово верующий** у дагматы праваслаўнай царквы, які бачыў у веры ў Бога адзіны сродак духоўнага адраджэння чалавецтва. У нейкі момант ён спытае мяне, ці падзяляю я гэтую яго думку. Я адкажу, што, будучы атэістам, паважаю права кожнага чалавека на сваё светаўспрыманне. Юрый Фёдаравіч у адказ сумна ўсміхнуўся...

Мне зараз няцяжка рэканструяваць размовы, што вяліся сярод выкладчыцкага калектыву БІБІ напярэдадні «изгнания» адтуль Юрыя Фёдаравіча Гаражанскага. «Калега, вы чулі, нашага Гаражанскага бачылі ў царкве?» — «А я асабліва і не здзівіўся, нешта ў ім заўсёды было непрыемнае». — «І як гэтаму цемрашалу давяраць студэнтаў!»

Тым часам набліжаўся тэрмін перавыбараў Гаражанскага на пасадзе дацэнта кафедры. Увогуле, руцінная падзея, якая пры высокай прафесійнай кваліфікацыі Юрыя Фёдаравіча ў любы іншы момант ніякіх праблем для яго не склала б, цяпер абярнулася пагрозай звальнення. На свет нараджаецца наступны дакумент, пазначаны 29 красавіка 1977 года: «Кафедра жалезабетонных канструкцый адзначае высокую спецыяльную і метадычную падрыхтоўку Гаражанскага, але лічыць, што ў цяперашні час гэтага зусім недастаткова для выкладання ў вышэйшай школе, неабходная яшчэ высокая ідэйная і палітычная перакананасць... Кафедра лічыць, што Ю. Гаражанскі не можа быць выкарыстаны ў вучэбна-выхаваўчай рабоце».

Але, як аказалася, справа была не толькі ў рэлігійных перакананнях Гаражанскага...

Тут, у Брэсце, я пазнаёміўся і з Людмілай Арсенаўнай Паповай, жонкай Юрыя Фёдаравіча, якая тады працавала старшым выкладчыкам у тым жа інстытуце. «Недзе ў канцы чэрвеня 1977 года да нас на кафедру зайшоў прадстаўнік парткома інстытута і сказаў, што ўсім нам у абавязковым парадку трэба зараз з'явіцца на адкрыты партыйны сход інстытута. Муж мой у той дзень быў вольны ад лекцый і сядзеў дома з дзецьмі — у нас двое сыноў: старэйшаму тады было дзесяць, малодшаму пяць гадоў.

Сход адбываўся ў актавай зале. Помню, села ў першым радзе. Зала паўнюткая. Пачынаецца сход. Слова бярэ рэктар інстытута Белагорскі і літаральна адразу ашарашвае публіку, — аказваецца, у нашай навучальнай установе выкрыты вораг народа, злосны антысаветчык, палітычны дысідэнт, агент міжнароднага імперыялізму Гаражанскі, які яшчэ і збіраецца збегчы за мяжу. Пра ўсё гэта, маўляў, стала вядома з яго дзённіка, які трапіў у рэктарат. Узяўшы са стала сшытак, Белагорскі пачаў зачытваць нейкія вытрымкі, у якіх Юрый Фёдаравіч выкладаў свае думкі аб партыі, Леніне, савецкай сістэме. Не пасаромеўся прамоўца зачытаць і дзённікавыя запісы чыста інтымнага, сямейнага плана — выказванні дзяцей, мае словы, характарыстыкі маіх прыяцелек. Можаце ўявіць мой стан падчас гэтага публічнага аўтадафэ! Думала — разарвецца сэрца. Але знайшла ў сабе сілы падняцца і пры магільным маўчанні, пад сотні позіркаў, дэманстратыўна спакойна прайшла праз усю залу да дзвярэй... Не помню, як даехала да дому. У роспачы крыкнула Юрыю Фёдаравічу: «Што ты нарабіў! Нам цяпер трэба ўцякаць з Брэста куды вочы глядзяць!» Ён збялеў тварам, пачаў пытацца, што здарылася. Я расказала яму пра ўсё, што адбылося, пра дзённік. «Гэтага не можа быць, — пачаў ён пярэчыць, ты ж ведаеш, каму я аддаў свае запісы на захаванне...» Я пачала пераказваць пачутае. Гаражанскі змоўк, панурыўся і, здаецца, адразу пастарэў на дзесяць гадоў»...

Неўзабаве Людмілу Арсенаўну, па яе словах, выклікаў супрацоўнік КДБ, які курыраваў іх інстытут. Пачаў здалёк — чаму яны з мужам прапускалі амаль усе палітзаняткі, не выпісвалі «Правды»... Папова адказала, што заняткі прапускаюць, бо няма з кім пакінуць малых дзяцей, а што датычыць «Правды», дык яны выпісваюць іншыя газеты. Гэта было своеасаблівай прэлюдыяй, потым «куратар» пачаў цікавіцца колам знаёмых Гаражанскага, якую літаратуру ён чытае, ці слухае замежныя радыёгаласы і г. д.

«Адным словам, — працягвала Людміла Арсенаўна, — я апынулася ў цэнтры нейкай скандальнай увагі. Што я толькі тады ні пачула—і што мне трэба тэрмінова развесціся з мужам, каб вывесці з пад яго ўплыву нашых дзяцей (так мне раіў прарэктар інстытута Андрэйкаў), і што я павінна дзякаваць лёсу, што зараз не трыццаць сёмы год. «Ад вас бы тады засталося адно мокрае месца», — сказаў мне аднойчы сакратар парткома Цеадаровіч».

Скончылася ўсё тым, што Папову, якая выкладала тэарэтычную механіку, звольнілі па «скарачэнні штатаў». Яна таксама доўгі час не магла ўладкавацца на працу, пакуль, нарэшце, не ўзялі яе майстрам вытворчага навучання ў ПТВ.

Тым адкрытым партыйным сходам «выкрыццё» Гаражанскага не скончылася. Яму было суджана «испить чашу» зняваг і здзекаў да канца.

Майму калегу з газеты «Вечерний Брест» Сяргею Лаўрову ўдалося знайсці пратакол пасяджэння Савета інстытута ад 6 ліпеня 1977 года з парадкам дня: «Аб адпаведнасці займаемай пасады дацэнта Гаражанскага Ю. Ф.», які ён выкарыстаў у сваім артыкуле «Грехопадение Юрия Горожанского» («ВБ», № 13, 1992 г.). Не буду ўслед за «Вечерним Брестом» паўтараць прозвішчы прамоўцаў, якія палівалі брудам Юрыя Фёдаравіча, са скуры вылузваючыся, каб паказаць сваю вернападданасць уладзе, хоць і сумняваюся, што публікацыя ў гарадской газеце стала для іх урокам (у гэтым я пастараюся пераканаць чытача крыху ніжэй). Не называць прозвішчы яго крыўдзіцеляў мяне папрасіў Юрый Фёдаравіч, які сказаў, што як хрысціянін дараваў ім.

І ўсё-такі мне вельмі хацелася б, каб чытач меў уяўленне аб той размове на Савеце інстытута, размове вельмі характэрнай для таго часу, як і аб «совковой» псіхалогіі, якая, на жаль, аказалася вельмі жывучай.

Вось некалькі вытрымак з пратакола.

А. Я. — У сваім дзённіку Гаражанскі паклёпнічае на савецкую ўладу, на камуністычную партыю, яе правадыра Уладзіміра Ільіча Леніна. Мала таго, што ён сам апусціўся да адкрытага антысаветчыка, ён яшчэ і сваіх дзяцей выхоўвае ў такім жа духу. Не можа такі чалавек быць выхавацелем савецкай моладзі.

В. Р. — Адзначыў, што Гаражанскі выступае, як антысаветчык і яму нельга давяраць выхаванне студэнтаў і што няма яму месца ў нашым інстытуце.

Р. Я. — Асудзіў ідэалогію Гаражанскага, падкрэсліў, што многае з таго, што ён піша ў сваім дзённіку, ужо даўно гавораць па буржуазных радыёстанцыях. Напрыклад, пра Паўліка Марозава.

А. Ц. — Падкрэсліў, што ўзнікненне гэтага пытання — факт нашай безадказнасці і страты партыйнай пільнасці. Было ж вядома, што Гаражанскі працяглы час не ўступаў у члены прафсаюза, не ўдзельнічаў у сетцы партыйнай адукацыі і грамадскім жыцці. За злосны паклёп на нашу савецкую рэчаіснасць Гаражанскі заслугоўвае самага строгага асуджэння і рашучых дзеянняў з боку рэктарата.

«Рашучыя дзеянні» не прымусілі сябе чакаць. Юрый Фёдаравіч быў звольнены з інстытута з такім «сімпатычным» запісам у працоўнай кніжцы: «7.7.77 г. Звольнены з працы па п. 3 арт. 254 КЗОТ БССР за несумяшчальныя з працай выкладчыка амаральныя, антыграмадскія і антыпатрыятычныя дзеянні, якія праявіліся ў складанні і перадачы іншым асобам матэрыялаў антысавецкага і паклёпніцкага ў адносінах да савецкай рэчаіснасці, КПСС і яго кіраўніцтва зместу».

Вось яно, царства крывых люстэрак, дзе ўсё было перавернута дагары нагамі — паняцці аб сумленні, маралі, гонары. Вучоныя мужы, абвінавачваючы Гаражанскага ў амаральным учынку, не разумелі, што не можа быць нічога больш амаральнага, чым чытанне чужога дзённіка, споведзі чалавека перад самім сабой.

Думаю, чытачу даўно карціць спытаць, як усё-такі дзённік Гаражанскага трапіў у інстытут? Гісторыя, скажу я вам, досыць таямнічая. Вось як мне выклалі яе Юрый Фёдаравіч і Людміла Арсенаўна.

Л. Папова: — Недзе ў кастрычніку 1976 года да нас на кватэру зайшоў святар Кобрынскага сабора Яўген Сцяпанавіч Парфянюк — айцец Яўгеній. Ён сказаў, што яго сын займаецца на другім курсе нашага інстытута і мае патрэбу ў рэпетытары па тэарэтычнай механіцы. Дык вось, ці не пагаджуся я пазаймацца з ім. Я адмовілася, спаслаўшыся на недахоп часу, — у мяне вялікая нагрузка ў інстытуце, не кажучы ўжо, што на руках двое малых дзяцей. З таго часу Парфянюк пачаў бываць у нас даволі часта, блізка пазнаёміўшыся і пасябраваўшы з маім мужам.

Ю. Гаражанскі: — Яўгена Сцяпанавіча Парфянюка — айца Яўгенія лічыў сваім блізкім сябрам, ва ўсім спавядаўся яму. Аднойчы паказаў яму свой дзённік, прачытаў некаторыя вытрымкі з яго. Айцец Яўген сказаў, што такія запісы дома трымаць небяспечна. Параіў даць іх яму на захаванне, маўляў, гэта будзе больш надзейна. Я палічыў, што ён мае рацыю,

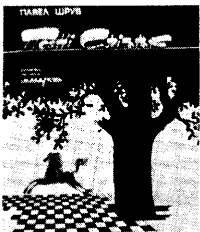
(Працяг на стар. 12).

КНІГАПІС

У. ДЗЮБА. Доктар Русель. Драматычная паэма. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1991.

Герой драматычнай паэмы Уладзіміра Дзюбы — выдатны дзеяч міжнароднага рэвалюцыйнага руху Мікалай Канстанцінавіч Судзілоўскі, які жыў у многіх краінах і паўсюдна пакінуў аб сабе добрую памяць. Аўтар праўдзіва адлюстроўвае асноўныя моманты яго жыцця, ствараючы партрэт аднаго з тых беларусаў, хто за дзесяткі тысяч кіламетраў ад Радзімы жыў думкамі аб ёй.

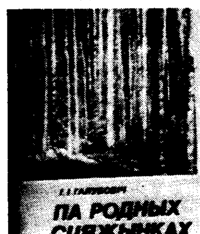

П. ШРУБ. Позні світанак. Вершы. Мінск, выдавецтва «Беларускі Дом друку», 1992.

Адзін з чарговых паэтычных зборнікаў у «Бібліятэцы часопіса «Маладосць» — кніга Паўла Шруба «Позні світанак». Тэматычна яна блізкая да таго, пра што пішуць іншыя аўтары. Любоў да Бацькаўшчыны, хараство прыроды, гаркавасць чарнобыльскага прысаку, што адчуваецца паўсюдна. І, зразумела, каханне... Але гаварыць пра ўсё гэта П. Шруб намагаецца пасвойму, не паўтараючы іншых.

І. КУРБЕКА. Хітрыя літары. Мінск, «Юнацтва», 1991.

Шарады, метаграмы, лагагрыфы, анаграмы склалі кніжку Івана Курбекі «Хітрыя літары». Сапраўды, літары так «перамяшчаюцца», што зусім мяняецца змест слоў. Адгадаць яго не так і проста, але ж творы і разлічаны на тое, каб развіваць у дзяцей досціп, вынаходлівасць, дапамагчы ім лепей авалодаць моўным багаццем.

І. ГАЛУБОВІЧ. Па родных сцяжынках. Мінск, «Ураджай», 1991.

Імя Івана Галубовіча вядома лімаўскаму чытачу. Ён выступае з апавяданнямі, нарысамі, замалёўкамі, у якіх апявае хараство роднай прыроды, расказвае пра знакамітыя мясціны Бацькаўшчыны. Кніжка «Па родных сцяжынках» — таксама свайго роду прызнанне аўтара ў любві да роднага краю. З цеплынёй расказвае І. Галубовіч пра дарагую сэрцу Маладзечаншчыну. «На старым гасцінцы», «Максімаў сад», «На лясной палянцы» — гэтыя і іншыя раздзелы спалучаюць у сабе светласць, лірызм, калі аўтар узнаўляе любыя сэрцу пейзажы і канкрэтнасць аналізу, калі ён расказвае пра людзей, што бывалі ў гэтых мясцінах, у прыватнасці, пра Максіма Багдановіча.

«НАШУ РАДАСЦЬ У ГРАЗЬ УТАПТАЛІ...»

Яшчэ адзін драматычны пісьменніцкі лёс

ЧЫТАЮЧЫ вершы, паэму «Рагнеда» Лявона Шпакоўскага, якія ўпершыню, пасля доўгіх гадоў замоўчвання, з'явіліся ў нашай перыёдыцы («Полымя», «Спадчына» — 1991), я не магла паверыць, што гэта той самы, шырока вядомы ў 30-я гады таленавіты беларускі паэт Лявон Случанін. Юрка Віцьбіч пісаў пра яго так: «Лявон Случанін нарадзіўся 15 кастрычніка 1914 года ў вёсцы Лучнікі Слуцкага пав. Скончыўшы ў 1929 г. Лучнікоўскую сямігадовую школу, ён працягвае здабываньне асьветы ў Слуцкім педагагічным тэхнікуме, які праз тры гады пакідае, здаўшы экстэрнам экзамен у Менскі Унівэрсітэт, дзе абірае літаратурны факультэт. У 1939 годзе, пасьля сканчэньня унівэрсітэту працуе настаўнікам у горадзе Чэрыкаве на Магілёўшчыне. Там у часы яжоўшчыны атрымлівае ад «Тройкі НКВД» дзесяць год ссылкі ў канцлагер. Аднак у 1939 годзе нават НКВД сьцвердзіла беспадстаўнасць ягонага арышту. Случанін вяртаецца назад у Беларусь і працуе настаўнікам у Слуцку. У часе вайны працуе на адным з заводаў у Нямеччыне, як «остарбайтэр». У тэй жа Нямеччыне, ужо пасьля ейнае капітуляцыі, нечакана і заўчасна памірае...» («Ля чужых берагоў». Альманах твораў беларускіх эміграцыйных паэтаў і пісьменнікаў. Мюнхэн, 1955).

Згадвае Лявона Случаніна ў сваім інтэрв'ю газеце «Беларус» (май 1984) яшчэ адзін пісьменнік-эмігрант Янка Золак: «Лявона Случаніна я знаў добра, гэта быў мой сябра. З ім я працаваў у часе нямецка-савецкае вайны ў школе, дзе ён быў загадчыкам, а я завучам. Тут жа мы выдалі два нумары рукапіснага часопісу «Васілёк», дзе змяшчалі свае творы. Праўда, праца гэтая цягнулася ўсяго адзін год, бо ў школе надоўга закватаравала мадзярская частка. Пасля школы разам з ім я працаваў у рэдакцыі «Газэты Случчыны», «прабацькам» якое стаўся наш «Васілёк». Як бачыце, з Лявонам Случаніным (яму прысвечаны мой верш «Сябру-паэту» (я працаваў і сябраваў, але наша сяброўства скончылася пасля выезду Лявона з Нямеччыны на бацькаўшчыну. Даведаўшыся аб гэтым, я напісаў эпіграму:

Залатую яго маладосць
Растапталі чэкісты ботамі,
Ды сабе і людзям на злосць,
Да чэкістаў ён едзе з ахвотаю.

Дзіўная рэч: эміграцыя асудзіла і нават пахавала яго за тое, што ён, не пабаяўшыся кары НКВД, вярнуўся на бацькаўшчыну, таталітарны рэжым зрабіў усё, каб знішчыць чалавека і паэта, аднак Лявон Случанін вытрымаў усё. Цяпер ён жыве ў Салігорску, па-ранейшаму займаецца паэтычнай творчасцю. Мусіць, спраўджваецца народнае павер'е: калі пра жывога чалавека кажуць, што ён памёр, то яму суджана доўгае жыццё...

Збіраючы скупыя біяграфічныя звесткі пра Лявона Случаніна для Біябібліяграфічнага слоўніка беларускіх пісьменнікаў (выданне Інстытута літаратуры імя Я. Купалы АНБ), я пазнаёмілася з ягонай справай у архіве КДБ Беларусі (дазволілі, нарэшце!). Яе мне доўга не давалі, хаця да гэтага я, расшукваючы рукапісы, прагледзела амаль усе справы рэпрэсіраваных і ўжо рэабілітаваных беларускіх пісьменнікаў (а іх было звыш 170 чалавек), узыходзячы з кожным з іх на Галгофу, няправедную і жудасную ў сваёй бесчалавечнасці. Аказваецца, Лявон Случанін да гэтага часу не рэабілітаваны! І галоўная віна паэта ў тым, што яго творчасць была цалкам скіравана на беларускае нацыянальнае адраджэнне, а для таго часу гэта сапраўдная «контррэвалюцыя», «нацдэмаўшчына». Вось ужо сапраўды: «Чужыя людзі ловяць песню, каб у вастрог яе загнаць» (Р. Крушына).

З пратакола допыту (11 снежня 1945 г.):

ВОПРОС: С какого времени вы стали заниматься литературной деятельностью, писать стихи?

ОТВЕТ: Литературной деятельностью я стал заниматься, будучи студентом Минского пединститута им. Горького — с 1935 года. Свою работу я начал с переводов стихов поэта Маяковского на белорусский язык. Я перевел его стихотворение «Стихи о советском паспорте», которое в 1936 году было напечатано в газете «Звязда». В 1936 г. я написал стихотворение, посвященное смерти М. Горького, под названием «Буревестнику революции». Это мое стихотворение было напечатано на русском языке в газете «Рабочий». Примерно в это же время я написал стихотворение, посвященное белорусскому поэту Я. Купалу под названием «Янка Купала». Это стихотворение было напечатано в 1936 г. в белорусском журнале «Полымя рэвалюцыі» и др. мои стихи. С 1939 по 1941 г. я подготовил к изданию сборник своих стихов, и направил в Правление Союза писателей БССР. В ответ на это я получил извещение, что я вызываюсь на курсы молодых писателей, но это не сбылось — помешала война.

Под влиянием незаслуженно примененной ко мне репрессии органами Советской власти в 1937 г. и, увидев, что в это время в тюрьмах и лагерях Советская власть содержала больше 80% совершенно невинных граждан, а также будучи недовольным колхозным строительством и системой ведения сельского хозяйства по принципам колхозов, т. к. я видел, что при этом ведении сельского хозяйства материальное благосостояние крестьян не улучшается... — под действиями этих факторов я психологически переродился... Оставшись на оккупированной территории Белоруссии (в Красной Армии не служил по состо-

Валянцін ГРЫЦКЕВІЧ

КОЛЬКІ СЛОЎ ПРА «НЯШЧАСНЫЯ НАВУКІ»

КРЫЗІСНЫЯ становішчы ў навуцы... Ці заўсёды яны з'яўляюцца хваробамі з лятальным вынікам, ці гэта хваробы росту, якія прыводзяць да ўзнаўлення? Такія думкі прыходзілі мне ў галаву, калі я чытаў развагі сп. Ю. Лявончыка ў ягоным артыкуле «Правінцыя» («ЛіМ» за 20.03 г.г.) наконт становішча сучаснага беларускага літаратуразнаўства. Адчуваецца, што ў аўтара баліць душа за бяду й нястачу нашых гуманітарных навуковых дысцыплін. Галоўнай прычынай гэтай бяды сп. Ю. Лявончык — зусім справядліва — лічыць метадычную малападрыхтаванасць нашых спецыялістаў. А гэта выклікае абмежаванасць тэматыкі іхніх доследаў і абмінанне пэўных, на жаль, шматлікіх тэм, якія сёння трэба асвятляць, каб быць на сусветным узроўні. Па сутнасці, усё гэта як справядліва лічыць аўтар артыкула, замяняюць спрэчкі на тэмы, якія дыскусій не патрабуюць, або па пытаннях, сутнасць якіх скалькаваная з чужога вобраза мыслення, накшталт таго, ці Еўропай з'яўляецца Беларусь, ці Азіяй. Ані ў Бярдзяева, ані ў Трубяцкога, па прыкладу якіх таўкуць ваду ў ступе шматлікія іхнія пераемнікі, вы не знойдзеце адказу на набалелыя беларускія пытанні. Бо беларусы для іх не існуюць. Пара асэнсаваць гэта.

Ці ва ўсім можна пагадзіцца з сп. Ю. Лявончыкам? Адно не з загалоўкам ягонага артыкула. Правінцыйным духам патыхаюць асобныя зборы інтэлектуалаў Пецярбурга, а сталічны ўзровень можна пабачыць і ў прызнанага літаратуразнаўцы і публіцыста У. Калесніка, які вельмі трапна назваў колішні свой артыкул пра Бярэсце «Тут можна жыць», і ў працы актыву клубаў «Паходня» ці «Узгор'е», і ў музеях Салігорска, Браслава, Полацка, не кажучы ўжо пра Гудзевіцкі музей дзядзькі Алеся Белакоза, і ў настаўніцкай працы гісторыка Вітальда Ермалёнка з Мёраў, і ў іншых людзей з пазасталічнай прапіскай. Таму, калі б мне дадзена была магчымасць называць падобны памянёнаму матэрыял, я б назваў яго крыху інакш: «Непрафесіяналізм». Бо гэта менавіта тое, што перашкаджае шматлікім найлепшым намерам здзейсніць рашучы якасны паварот і ў беларускай гістарычнай навуцы і яе выкладанні, а не толькі ў адным літаратуразнаўстве.

Не вытрымлівае крытыкі стаўленне сп. Ю. Лявончыка да крыніцазнаўства, у якое ён залічае «друкаванне ці пераказ тэксту, жыццяпіс, невялікі публіцыстычны каментар». Ці варта блытаць крыніцазнаўства, якое зараз вызначаецца сур'ёзным тэарэтычным і метадычным узроўнем, з простым апісальніцтвам, характэрным для сталінскіх часоў? І гэта тады, калі выдадзена хоць і састарэлае крыху з пункту погляду тэорыі і методыкі гістарычнага крыніцазнаўства «Литературное источниковедение» М. Бельчыкава. Акрамя таго, літаратуразнаўцам не грэх карыстацца зробленымі на добрым прафесійным узроўні працамі 70—80-х гг. А. Пранштэйна, Л. Пушкарова, В. Медушэўскай, М. Варшаўчыка і іншых. Няўжо гэтаму перашкаджае размежаванне гістарычных і літаратуразнаўчых навук?

Гэта толькі на першы погляд і літаратуразнаўцы, і гісторыкі працуюць у розных галінах ведаў. Мы зараз забываемся на тое, што і яны, і філосафы, і сацыёлагі, і мастацтвазнаўцы — калісьці займаліся агульнай справай якая краналася ўсіх бакоў ведаў пра грамадства. Нездарма арабіст Тэдор Адамавіч Шумоўскі, чые «Успаміны арабіста» мне прыйшлося рэдагаваць пятнаццаць год назад для выдавецтва, казаў: «Няма філалогіі без гісторыі — і наадварот, зразумела, няма гісторыі без філалогіі. Арабісту не адысці ні ад слова, ні ад факта, бо яны — гэта ягонае другое, не, па сутнасці, першае жыццё».

І калі не толькі гісторыкі, але і іншыя гуманітарыі возьмуць на ўзбраенне тэорыю і методыку гістарычнага крыніцазнаўства, наўрад ці гэта ім пашкодзіць, асабліва, калі яны зразумеюць, што ім дапамогуць веды класіфікацыі крыніц, метадаў выяўлення крыніц, чытання і ўзнаўлення тэкстаў, тлумачэння крыніц, выяўлення іх навуковай карыснасці, якія распрацавалі і філолагі, і гісторыкі.

Непрафесіяналізм, на жаль, яшчэ сустракаецца ў працах нашых гуманітарыяў і ў абмеркаваннях навуковых думак на зборах вучоных. Тэорыю і методыку крыніцазнаўства і гістарыяграфіі мала хто хоча вывучаць, спадзеючыся на сваю інтуіцыю. А гэта немінуча вядзе да памылак. Вось некалькі іх.

Малады гісторык Т.* піша: «10 жніўня 1804 г. указам цара мітрапаліту рымска-каталіцкіх цэркваў у Расеі прадстаўляліся «ўсе правы і перавагі ад папы Пія VI даравальныя...» На жаль, вядомыя нам крыніцы не дазваляюць даведацца, якія гэта былі правы і перавагі».

Другі даследчык на гэтым скончыў бы фразу. Але Т. працягвае: «Аднак зразумела, што яны вельмі спрыялі палітыцы акаталічання беларусаў-вуніятаў. Вуніяцтва на Беларусі фактычна ставілася ў залежнасць ад рымска-каталіцкай царквы, што садзейнічала пераводу вуніятаў у каталіцызм».

Цікава: у крыніцах аўтар не знайшоў доказу сваёй думцы, але (мусіць, інтуітыўна) разумее, да чаго вялі правы і перавагі, якіх ён не ведае.

Той жа аўтар тры гады назад у артыкулах да пяцідзесяцігоддзя пакта Гітлера-Сталіна сцвярджаў, што першым горадам Заходняй Беларусі, які быў захоплены Чырвонай Арміяй 17.09.1939 г., быў... Хоцімск — гэта значыць, самы ўсходні горад Усходняй Беларусі! Ён жа назваў міністра замежных спраў Германіі Рыбентропа баронам, хоць у апошняй нямецкай энцыклапедыі паказана, што той не быў нават дваранінам. Прыстаўка «фон» перад прозвішчам гітлераўскага дыпламата з'явілася толькі ў 1925 г., калі яго ўсынавіў далёкі сваяк — дваранін (у той галіне роду шляхецтва было аж з 1813 г.), які не меў нашчадкаў. Але ўсынаўленне не перадае дваранства.

Другі прыклад. Археолаг З. на старонках «ЛіМа» сцвярджае, што славяне сутыкнуліся на Украіне «з фракійскімі, цюркскімі і іранамоўнымі групамі». Але, прабачце, цюркі дасягнулі межаў Украіны пазней, значна пазней за славян, бо калі апошнія засялялі Украіну, цюркі вандравалі ў цэнтральна- і сярэднеазіяцкіх стэпах, дзе стваралі свае знакамітыя першы і другі каганаты (552—745 гг.).

Этнограф Ц. у вельмі цікавай працы запэўнівае нас, што продкаў беларусаў «на Беларусь прывялі тры лідэры — Крыў, Дрыгавіт і Радзім, якіх можна параўнаць з біблейскім Маісеем».

Але, апроч Радзіма, пісьмовыя крыніцы іншых правадыроў гэтых плямён не называюць. Што да Дрыгавіта, то хто ж прывёў іншых дрыгавічоў у Македонію і Фракію на раку Драгавіцу? Ягоныя цёзкі?

Той жа этнограф Ц., называ-

* Я знарок прыводжу толькі ініцыялы аўтараў, якіх падвяргаю крытыцы. Для праверкі рэдакцыяй маіх высноў прыводжу спасылкі на іх працы (не абавязкова для апублікавання) цалкам.

янию здоровья) в Слуцком районе я написал несколько стихов антисоветского содержания: «Кліч Беларуса», «Ахвярам Вінніцы», «Адказ Ворагам», «Песьня жаўнера», «Ёсць і нам чым ганарыцца». Эти мои стихи помещены в сборнике стихотворений «Песьняры Случчыны», изданном в г. Слуцке в 1943 г. по нашей собственной инициативе — меня — Шпаковского Л. Р., Клишевича В. С., бывшего редактора окружной газеты «Газэта Случчыны», Манькова П. Ф. — окружного организатора «Союза белорусской молодежи» и Крот А. — секретаря редакции «Газэта Случчыны».

ВОПРОС: В каких газетах и журналах вы печатались?

ОТВЕТ: «Беларуская газэта», «Голас вёскі», «Раніца», «Газэта Случчыны», журнале «Новы шлях». (Вершы Л. Случаніна друкаваў у газ. «Беларускі голас», якая выходзіла ў Вільні ў час войны, Ф. Аляхновіч. — Л. С.). Стихи печатались под псевдонимом «Лявон Случанін» с 1942 г. Статьи не писал, если не считать двух статей, помещенных мною в «Газэце Случчыны». Это статьи под заглавием «Школьничество по городу Слуцку», и статья в виде фельетона «Грозный старшина». В первой я осудил интернациональное воспитание учащихся советских школ, рекомендовал воспитывать детей в духе национальном и религиозном, так как последнее имеет большое моральное значение. Поэтому эта статья по своему содержанию является антисоветской, контрреволюционной. В другой статье-фельетоне я высмеивал старшину волости, как взяточника и пьяницу...

Скрытой борьбы против Советского государства я никогда не проводил. Я был недоволен советским строем, системой колхозного ведения сельского хозяйства и рядом других мероприятий партии и Советского правительства. Всей этой антисоветской деятельностью я ставил задачей отторгнуть белорусский народ из системы СССР и создать свое независимое белорусское государство, и как первый шаг — это немедленный роспуск колхозов и перевод на частно-собственнический путь. Эту антисоветскую, контрреволюционную агитацию своих антисоветских, контрреволюционных идей я проводил сам, один, без консультации с кем-либо и без попыток организовать вокруг себя группу лиц, стоявших на такой же идейной, как и я, платформе».

Прысуд за гэту «контррэвалюцыйную, антысавецкую дзейнасць», за якую сёння Лявон Случанін быў бы выбраны, магчыма, у Вярхоўны Савет рэспублікі, тады быў суровым: «Ссылка в каторжные работы сроком на 15 лет с последующим поражением в правах на 5 лет, с конфискацией лично ему принадлежащего имущества, с отбыванием в ИТЛ сроком на 10 лет, с последующим поражением в правах на 5 лет, а по совокупности — 15 лет каторжных работ. Срок считать с 25 ноября 1945 года».

З ліста Лявона Случаніна да аўтара гэтага артыкула: «І загрымеў я ў Варкуту... Адкатаржнічаўшы амаль 10 гадоў, напісаў скаргу. Зьмілаваліся: катаргу замянілі ІТЛ, скінулі 5 гадоў і сказалі: кандзёхай на волю. А пасьля сьмерці бацькі ўсіх народаў зьнялі судзімасць і 5 гадоў пазбаўлення правоў. Усё гэта адбылося ў 1955. Вызваў жонку з дачкой і жыў у Варкуце да 1973 года. Працаваў загадчыкам кансультацыйнага пункта Комі рэспубліканскай завочнай школы. З паэзіяй не расставаўся. І магу сьцвярджаць, што яна дапамагла мне выжыць.

Рукапісная спадчына пры мне. Праўда, тое, што было напісана да вайны, прапала. Некалькі вершаў маіх надрукаваў у свой час «Голас Радзімы», спадар Прокша. Друкуюцца яны і ў мясцовых газетах, і ў «Беларускай думцы», якая выдаецца ў Амерыцы...»

Дык жа за якое злачынства вымушаны паэт усё жыццё хадзіць у «ворагах народа»? Калі я спытала ў Лявона Раманавіча, чаму не дабіваўся столькі год рэабілітацыі, ён адказаў, што не адчувае ніякай віны перад радзімай і сваім народам. І сапраўды, хіба віна гэта, што ён, амаль на паўстагоддзе апярэджваючы час, заклікаў беларускі народ змагацца за нацыянальную незалежнасць, не цурацца нацыянальных сімвалаў, ведаць сваю гісторыю, не мог змірыцца, «калі лічылі смеццем нашу мову, калі гаротны ціхі беларус служыў для вас за дойную карову»? Ён лічыў, што «ні паляк і ні маскаль» нам не дапамогуць, «будзем мы самі сябе ратаваць, самі сабе й гаспадарыць». Ужо тады ён пісаў пра незлічоныя ахвяры сталінскага рэжыму («Ахвярам Вінніцы»-1943), калі «людзей нявінных тысячамі гналі, калі такім жыццём сабачым яшчэ ня жыў пад сонцам чалавек» (Тодару Лебядзе»), пра метады працы НКВД і «драпежнага ЧК», калі «запаўнялася магіла за магілай святымі целамі расстраляных людзей». Паэт даказваў у сваіх вершах, што ёсць і нам чым ганарыцца, несці ў свет славу Беларусі, што і мы можам «у сям'ю Эўропы ўліцца, будаваць уласны дом», «працаваць і не баяцца бальшавіцкае асы», не саромецца называцца беларусамі. Вершы Л. Случаніна незвычайна сугучныя нашаму часу, ідэям адраджэння Беларусі:

Годзе крыўду цярпець!
Прэч пакуты і здзек!
Веру — збудуцца нашыя мары!
Памятай, беларус, што і ты чалавек,
Які можа сабой гаспадарыць!

Нашы скарбы вякамі цягалі ад нас,
Нашу радасць у гразь утапталі.
У вялікі паход клічуць праўда і час,
Клічуць слаўнай мінуўшчыны далі...

Недаравальна, што так запознена вяртаецца да нас творчасць таленавітага паэта, што толькі беларусы Амерыкі ды яшчэ раённая газета «Калийщик Солигорска» асмельваюцца друкаваць яго творы. Нядаўна Л. Случанін скончыў пісаць вершаваны раман «Алесь Няміра». Мясцовая газета, якая ўпершыню апублікавала твор, адзначала: «Над раманам «Алесь Няміра» Л. Шпакоўскі-Случанін працаваў 25 гадоў. Гэта твор пра чалавека, жыццё якога было скалечана жорсткай сталінскай сістэмай. Лёс Алеся Няміры шмат у чым пераклікаецца з лёсам самога аўтара... Многія старонкі гэтага твора напісаны, як нам здаецца, на класічным узроўні...» («Калийщик Солигорска», 5 ліпеня 1991 г.).

Грунтоўны аналіз і ацэнка творчасці Лявона Случаніна яшчэ наперадзе. Але ці не залішне доўга наша сістэма выпрабоўвае чалавека на трываласць?

Дарагія мае, няўжо
Не асілю няволі садому?..
Ногі скурчыць, дык я вужом
Дапаўзу у крыві дадому.
Рук не стане — праб'ю чалом
Камяніцу турмы навылет.
Толькі б сесці за вашым сталом
І душу вам пакутную выліць!

Лідзія САВІК.

НАШ КАЛЯНДАР

СТАНЬМА РАЗАМ ЗА ВОЛЬНАСЦЬ

На канец чэрвеня—пачатак ліпеня прыпадае адна з самых важных юбілейных дат сёлетняга года. 130 гадоў назад выйшаў першы нумар газеты «Мужыцкая праўда», якую выдавалі кіраўнік паўстання 1863 года Кастусь Каліноўскі і яго паплечнікі. Адначасова гэта было першае нелегальнае выданне на беларускай мове (друкавалася газета лацінкай).

Ужо ў першым нумары К. Каліноўскі, які, як вядома, падпісваўся псеўданімам «Яська, гаспадар з-пад Вільні», звяртаўся да простага люду, бачачы ў мужыках роўных сабе: «Дзецюкі! Мінула ўжо тое, калі здавалася ўсім, што мужыцкая рука здатная толькі да сахі,—цяпер настаў такі час, што мы самі можам пісаці і то пісаці такую праўду справядлівую як Бог на небе. О, загрыміць наша праўда і як маланка пераляціць па свеце! Няхай пазнаюць, што мы можам не толькі карміць сваім хлебам, але яшчэ і вучыць сваёй мужыцкай праўдзе».

У тым жа 1862 годзе выйшла яшчэ шэсць нумароў газеты, а апошні, сёмы, пабачыў свет ужо ў наступным, 1863 годзе. К. Каліноўскі стаяў за поўнае нацыянальнае вызваленне беларускага народа. Дбаў Яська з-пад Вільні і пра адукацыю людзей ад сахі, гаварыў аб неабходнасці атрымання яе на роднай мове. У прыватнасці, у чацвёртым нумары катэгарычна заяўляў: «У нас, дзецюкі, адно вучаць у школах, каб ты знаў чытаці па-маскоўску, а то для таго, каб цябе зусім перарабілі на маскаля».

У апошнім нумары гучаў прамы заклік да паўстання: «Падумайце добра, ды памаліўшыся богу, станьма дружна разам за нашу вольнасць!»

Поўныя тэксты «Мужыцкай праўды» прыйшлі да чытача толькі ў 1988 годзе, калі іх апублікаваў у першым нумары часопіс «Маладосць».

Н. К.

ючы тры імёны — Ефрасінні, Лазара і Іаана, сцвярджае, што ў *Полацку ў іхнія часы быў* протарэнесанс: мы бачым «неверагодную да таго часу павагу да асобы творцы, якую знаходзім у Еўропе значна пазней». А доказы гэтаму? «Мы ведаем імя майстра-ювеліра Лазара Богшы, якое ён паставіў на крыжы. Значыць, ён сябе ўсведамляў творцам і яго ўважалі за творцу. Такі ж рэнесансны (ужо не *протарэнесансны*. — **В. Г.**) прыклад — дойлід Іаан».

Ці не малавата доказаў для такога сур'ёзнага сцвярджэння? Ці *правёў Ц. параўнаўчы* аналіз з сучаснымі і ранейшымі за гэты час краінамі Еўропы? З артыкула Ц. гэтага не бачна.

Кінадраматург Г. дае інтэрв'ю ў газеце пра перавыданне сваёй кнігі пра першага консула Расіі ў Японіі, якое рыхтуецца выдавецтвам «Полымя» ў 1993 г. І зноў, як і ў першым выданні кнігі 1969 года, ён сцвярджае, нібыта герой ягонай працы тройчы зрабіў кругасветныя падарожжы. А калі зірнуць на картасхему на 2—3 старонках ягонай кнігі 1969 года выдання, бачна, што дыпламат двойчы абагнуў Еўропу, Афрыку і Азію і ніводнага разу Амерыку. Ці ж гэта можна лічыць кругасветнымі падарожжамі?

У свой час рэцэнзент кнігі У. Машкоў звярнуў увагу на тое, што «кніга атрымалася нейкай «пярэстай»: то аўтар быццам ствярае гістарычны раман, то збіваецца на навукова-папулярную аповесць». Мусіць, па гэтай прычыне аўтар кнігі прыпісаў свайму герою шмат бяздоказнага: чытанне ў дзяцінстве кніг Русо і Радзішчава, спачуванне дзекабрыстам, папулярызацыю ідэі Дарвіна і шмат чаго іншага. Кажу пра гэта з усёй адказнасцю, бо сам вывучаў крыніцы па біяграфіі галоўнага персанажа кніжкі. Калі такія прыкрыя рэчы пяройдуць у яе другое выданне, гэта саслужыць і аўтару, і выдавецтву кепскую службу.

Пісьменнік і публіцыст Л. выступіў з цікавай гіпотэзай паходжання беларускай мовы, як і раней з угра-фінскай гіпотэзай паходжання імён першых князёў Беларуска-Літоўскага *гаспадарства. Гіпотэза* паходжання беларускай мовы даволі пераканаўчая, але толькі для нефілолага. Ды спасылкі на крыніцы і даследаванні — прычым толькі на такія, якія пацвярджаюць думку аўтара,— і ігнараванне іншых крыніц працуюць, на жаль, не на карысць аўтара. Я ўжо не кажу пра поўнае атаясамленне ў *артыкуле Л. царкоўнаславянскай* і старажытнарускай моў, якое, на мой пункт погляду, аргументавана Л. недастаткова пераканаўча, каб не сказаць больш. Калі Л. распрацоўваў угра-фінскую гіпотэзу паходжання імён князёў літоўскіх, ён раскрыў сваю творчую лабараторыю (калі гэта не мастацкі прыём аўтара): ён пайшоў у бібліятэку і разгарнуў сучасны слоўнік адной з угра-фінскіх моў. Ці падбор слоў, якія ён выбраў са слоўніка адной ці двух-трох моў адной групы, не параўноўваючы яе з іншымі, не ўлічваючы гістарычнага развіцця моў, мог замяніць выпрабаваную методыку параўнальнага філалагічнага даследавання?

Цікавае ўражанне пакідаюць фразы Л. накшталт: «Лінгвісты з доктарскімі ступенямі, акадэмікі не могуць не ведаць, што і сёння кніжная мова і гутарковая — не адно і тое ж», «Дасканала гаворку салоніцкіх славянаў яны (Кірыла і Мяфодзій. — **В. Г.**) безумоўна не ведалі», «Нашы продкі крывічы і радзімічы безумоўна прыйшлі з захаду», «З палянамі Кіева суседзілі севяране. Гэта назва дадзена ўжо даследчыкамі, бо ў летапісе сказана: СЕВЕР. Ці не гаворыць такая назва, што гэтае племя першапачаткова было самым паўночным з усіх славянскіх? Цалкам магчыма — гаворыць. А дзе была славянская Поўнач? Узбярэжжа Балтыйскага мора» і г. д. Наконт лінгвістаў са ступенямі. Ну нечага яны могуць не ведаць. Але ці дае гэта падставу ставіцца так грэбліва да іхніх ступеняў? Можа, пакінем Сталіну выказванне, якое той кінуў М. Вавілаву: «Вы, ученые, думаете так. А мы, большевики, думаем иначе», і не будзем паўтараць пройдзенага?

Безумоўнага ў навуцы, насуперак меркаванню Л., бывае *не так ужо і шмат*. Асабліва ў гуманітарных навуках. А калі нешта здаецца безумоўным, ці не лепей спаслацца на крыніцы, а не на даследаванні, хай сабе і паважнага для Л. аўтарытэту? Між крыніцамі і даследаваннямі існуе ўсё ж такі розніца. І даволі значная.

Далей. Адкуль Л. вядома, **што ведалі і ў якой ступені** Кірыла і Мяфодзій? Нават калі існуе гіпотэза, што яны ўвогуле былі славянамі.

Наконт назову «СЕВЕР» і яго сувязі з поўначчу. Дык ёсць такое тлумачэнне ягонага паходжання: ад усходняга карання «сев» — «чорны». Назва сталіцы Севера Чарнігава звязваецца з князем Чорным з роду чарнегаў, а назва чорных балгар—«савіраў» звязана з цюркскай арыстакратычнай фаміліяй Чарнігава XI—XIII ст. Шальбіраў (памянёных у «Слове аб Ігаравым паходзе»). Усё гэта лёгка тлумачыцца пранікненнем алана-балгарскай культуры ў Севершчыну ў VII—IX стст. І самае галоўнае: славяне ў тыя часы называлі север **поўначчу**, а не **северам.**

Не ўпрыгожваюць аргументацыю аўтара спасылкі на падручнік М. Самсонава «Древнерусский язык». Што, апроч падручніка 1973 года выдання, няма іншых навуковых даследаванняў па тэме?

І ў рэшце рэшт, ці не пара ў навуковых дыскусіях адысці ад экстрэмісцкага эмацыянальнага стылю псеўдадыскусій 1948—1950 і іншых сталінскіх гадоў? Навуковая ж дыскусія не мітынг, а замяшчэнне адных міфаў другімі, якія выпраўляюць былое падначаленае становішча і нацыянальнай гісторыі, і нацыянальнай мовы, — гэта прыкмета кансервацыі інфантыльнасці ў нацыянальнай палітычнай культуры. Без рацыяналізацыі гістарычных ведаў, як лічыць мой калега па працы ў Інстытуце культуры і добры сябра Барыс Каланіцкі, немагчыма выпрацоўка адэкватнай дэмакратычнаму грамадству палітычнай свядомасці. Бо КПСС, лічыць ён, спасцігла своеасаблівая «гістарыяграфічная адплата»: міфы, якія стваралiся па яе палітычным заказе, зараз паспяхова выкарыстоўваюцца антыкамуністамі — толькі з адваротным знакам.

Хочацца прыгадаць нядаўна апублікаваныя вытрымкі з ліста біёлага і класіфікатара навук А. А. Любішчава (1957 г.) да Іллі Эрэнбурга, у якім вучоны ўмоўна падзяляў навукі на сціслыя — «шчаслівыя» і «няшчасныя» — біялогію і гуманітарныя навукі:

«Сціслыя навукі валодаюць дзвюма прыкметамі:

1) яны вельмі цяжкія для засваення;

2) іхняя карысць ясная нават для непісьменнага чалавека (прыклад — добры і дрэнны радыёпрыёмнікі).

Другія ж 1) не выказваюць істотных складанасцяў для разумення; 2) нават у навук, якія маюць адносіны да практыкі, памылка ў тэорыі выяўляецца не хутка, і таму даволі доўгі час можа быць незаўважанай і лёгка схаванай». («Репрессированная наука». Л., «Наука», 1991).

Дадам яшчэ: легкадумныя адносіны да гуманітарных навук тлумачацца яшчэ і тым, што для іх засваення дастаткова натуральнай мовы, якая супадае з той, якой усе размаўляюць, а для сціслых абавязковы складаны, своеасаблівы тэрміналагічны апарат (формулы, схемы, умоўныя знакі і г. д.).

Яшчэ свежы прыклад крыніцазнаўчай няўважлівасці. 12 сакавіка г. г. у «Народнай газеце» выйшаў даўно чаканы гісторыкамі кароткі агляд ваеннай гісторыі Беларусі «Забытая слава». Добры, карысны матэрыял, але чаму на яго не звярнула ўвагу пільнае рэдактарскае вока? Ну, навошта трэба пісаць, што на баку Аляксандра Неўскага на Няве яму дапамагалі «палачане», калі ў «Жыціі Аляксандра Неўскага» названы адзін палачанін Якаў? Дарэчы, «Жыціе», насуперак сцвярджэнню аўтара, гэта не летапісны, а агіяграфічны твор (аўтары пішуць, што звесткі пра Якава ўзяты з «летапіснага твору»). Чаму б пры гэтым не зазірнуць у крыніцу, а не перапісваць з чарговага выдання «Гісторыі БССР» гэты вандруючы міф?

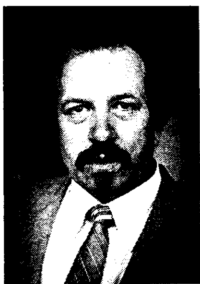
Па Дзявулінскім перамір'і (1618) да Вялікага княства *Літоўскага і Рускага*, насуперак сцвярджэнню аўтараў, ад Маскоўскай дзяржавы не адыходзілі ні Мажайск, ні Вязьма.

Не магу згадзіцца са сцвярджэннем, што згодна Канстытуцыі Трэцяга траўня 1791 года перастаў існаваць падзел Рэчы Паспалітай на Карону і Літву. Федэратыўны характар краіны захоўваўся, толькі скасоўваліся асобныя ў іх органы кіравання, скарбу і войска. А гэта не адно і тое ж.

Дадам яшчэ некалькі слоў наконт нашых навуковых дыскусій. Тое, што ўвосень 1991 г. на абмеркаванне канцэпцыі гістарычнай адукацыі ў сярэдняй школе Беларусі, якую прапанавалі доктар гістарычных навук М. Біч і яго калегі, Міністэрства асветы не запрасіла ані М. Ермаловіча, ані М. Ткачова, ані А. Грыцкевіча, ані іншых нязгодных з афіцыйнай дактрынай гэтай адукацыі гісторыкаў, мяне не здзіўляе. Навошта міністэрству было клікаць людзей, якія маглі падтрымаць прагрэсіўныя палажэнні канцэпцыі? Але вось калі 28-29 сакавіка 1992 г. Беларускі гуманітарны адукацыйна-культурны цэнтр правёў навукова-практычную канферэнцыю «Беларуская школа» з секцыяй «Роля выкладання гісторыі і грамадазнаўчых дысцыплінаў у выхаванні нацыянальнай свядомасці», і сярод тых, хто мусіў выступаць, у абвестцы не было прозвішча М. Біча, гэта не можа не здзівіць. Ці можна абмяркоўваць пякучыя пытанні гістарычнай адукацыі ў абмежаваным кімсьці коле без сутыкнення розных думак? Гэта што — каб не псаваць гульні ў адны вароты, ці нешта іншае?

Вось што хацелася б мне падкрэсліць пад канец: методыкай пачынаецца праца гуманітарыя і методыка праходзіць праз усю ягоную працу. Невыпадкова маскоўскі акадэмік І. Кавальчанка папярэджваў у сваёй кнізе «Методы исторического исследования» (М., 1987), што «навучыцца трымацца на вадзе і неяк рухацца можна і без ведаў якасцяў вады і тэхнікі плавання, але каб стаць класным плыўцом, трэба ведаць і тое, і другое».

Сяргей ПАНІЗНІК

Нарыхтоўчая кантора

«Без той духоўнай культуры, што вырастае з нацыянальных традыцый, наш родны дом такі ж казённа безаблічны, як нарыхтоўчая кантора, і чалавечай душы ў ім няўтульна».
Ніл Гілевіч. 1991 г.

Не жыву, адно баюся:
за «Указам...» зноў «Указ...»
Я з Дзяржавы-Беларусі!
«Родны кут» дзяржаўны ў нас:

Кут-закутак, Край-старонка,—
той, што іншым не раўня...
Эх, ты, лодка-пласкадонка —
беларуса мазгаўня!

Пасмяяцца можна ўволю,
як мы хвалімся-жывём.
Заўтра мы сябе аголім
шорсткім венікам-гальнём,—

застануцца толькі косткі
на шкілет — абы пазнаць:
быў такі народзец порсткі,
і была ў народа знаць;

кіраваць яна умела —
давяла да галыша...
Знаць і ведаць не хацела:
дзе сумленне, дзе душа!

...Ёсць пра што мне думаць думу,
каб свой век не рассмяшыць.

Столькі болю, столькі суму...
А калі ж мы будзем жыць!

Столькі рознага начыння
глотку, рэбры перацяць...
Столькі чорнага ў Айчыне
роднай, Белай... Чуць мігцяць

нашы срэбраныя Словы,
залатыя Алтары,
і шляхетныя галовы,
і шляхечыя двары...

Ці ўратуемся ад ліха!
Мы ж сябе не пазнаём...
Глянь: чарговая «адліга»
чуць кранула чарназём...

Я з чарнобыльскага мора,
а чытаю, як балван:

«...нарыхтоўчая кантора
перавыканала план!»

Звон жалейкі

Праз пекла іду да раю.
Здаецца: не выміраю —
і шырыцца светлы круг.
Хто сёння сусед і друг!
Хто заўтра мне давярае!
Зноў чую, як шэпча сцень:
«Дзяржаву завеш ты Краем,
а Святам — рабочы дзень!»

Манюкі — заўсёды зграяй.
А я на жалейцы йграю.
Самотны жалейкі звон:
«Каго Беларус карае:
ці Белую Русь, ці Скон!»

Соф'Я ШАХ

●

Якое дачыненне у мяне да хатак,
што мільганулі за аўтобусным акном!
Але ахопіць смутак, роспач і спагада
адным працяглым, невымерным пачуццём.

Чужыя — і, аднак, радней за іх не знаю,
бы менавіта родам з гэтага сяла.
Там вулачка, якую я не забываю,
здалося, напрасцяк да поля павяла.

Двары, гародчыкі, аціхлыя да болю,
гладышкі, што нязменна сохнуць на платах.
Акенцы, тоячы і шчасце, і нядолю,
так выслухоўваюць, так выглядаюць шлях.

А я праехала, я праляцела міма, —
не выйшла хоць на ўскрайку хвілю пастаяць...
Сівыя хаткі гарапашнае Радзімы,
як звыкла вам дзяцей сваіх чакаць!

Час такі, не раз абдуманы, апеты,—
між цяплом і холадам нямы падзел.
Час, калі, бадай, трымаюцца і мэты
толькі апантанай сілаю надзей.

Кожны год — і ўсё вастрэй ад паўтарэння —
абуджаецца замкнёны гэты боль:
бачыць, як знікае вольнае квітненне,
адчуваць, як блізка немата і золь.

І напэўна, не настолькі б цяжкім крыжам
на душу падзел мне клаўся векавы,
каб не гэтая пакорлівая ціша,
каб не гэты водар скошанай травы...

●

Самы боль — вось гэтае зацішша,
гэтая зацятая туга.
Ёю успрымліва ўжо дыша
жніўеньская тонкая смуга.

Ёю захварэлі невылечна
кветкі, травы, следам кроны дрэў,
і сцяжыны у маўклівасці адвечнай,
і няўлоўны ветравы павеў.

Самая складаная часіна,
за якую трэба зноў паспець
да тугі прыжыцца нейкім чынам.
і далей прывычна ўжо хварэць.

●

Вось так... І болей літасці ніякай, —
ляці у свет, бяссільнае лісцё.
У вашых крон зноў зладжана і ярка
закончана чарговае жыццё.

Чарговае — і кроны гэта помняць.
Таму так лёгка адпускаюць вас
і жалю асаблівага не тояць,
яскрава адчуваючы свой час.

Не вы, дык іншая вясной лістота
узновіць трапяткі зялёны шум.
Паміж слатой і пыльнаю спякотай
і радасць зноў паўторыцца, і сум.

Маўклівы, шапатлівы, ўсхваляваны, —
настрой тае лістоты загучыць.
І што ёй да таго, што так аддана
вы месца паспяшалі саступіць...

●

Заслані душу перацярпеннем
ад нападкаў здзеклівага дня, —
хай тады кіпіць да знемажэння
ўся яго крутая вастрыня.

Не адчэпішся ніякім словам.
Так ужо здараецца падчас,—
злосцю перакруціцца чарговай
ды аціхне і на гэты раз.

І такім лагодным ды ціхмяным
прыхінецца зноўку да душы,
быццам і не ён зломураганным
распінаў дагэтуль на крыжы.

●

Дождж прайшоў — і зноў запелі птушкі,
зноў зайграла блікамі лісцё,
а душа з цярпеннем папялушкі
будняе працягвае жыццё.

Славы гаваркой не разумее
і значэння ёй не надае,
поспех скарыстоўваць свой не ўмее
там, дзе зло сляпое існуе.

Сутыкнецца з ім безабаронна,
паслухмяна прыме на сябе.
Ані слоўца супраць, ні праклёну, —
толькі больш затоіцца ў журбе.

І душы жыццё ўжо не дакажа,
нагнятаючы то гнеў, то злосць,
што даўно пара ёй стаць інакшай,
чым яна на самай справе ёсць.

ГАНЧАК

Снапок светлых, як лён, валасоў нерухома ляжаў на шэрым, ладна пашытым паліто, а астатнія, акуратна зачэсаныя і сцягнутыя маленькай зашчапкай, хаваліся пад шапкай не зусім жаночага фасону, але гэта не выклікала асаблівых пярэчанняў — цяпер усё модна! Паліто было не выхаднoе, але ў добрым выглядзе: на нагах — зграбненькія мяккія боцікі — па зіме цёплыя: а ў руцэ — дзве сумачкі: адна — скураная — для ўсялякай драбязы, так неабходнай жанчыне, а другая — хатняя — для прадуктаў.

Жанчына стаяла з таго боку, дзе крэслы ў аўтобусе ідуць у адзін рад, трымалася рукой за поручань і амаль нерухома пазірала ў акно, за якім падаў снег, нячутна асядаючы на дамы, на дрэвы, на асфальт, — першы ў гэтым годзе снег, чысты, з халадком, і праз тое незвычайны, — і думкі жанчыны цяклі гэтаксама няспешна і нячутна, як той снег за акном, і душа праз усё гэта не разрывалася ад непазбежных клопатаў, хаця яны нікуды і не зніклі, толькі аддаліліся на момант і зрабіліся нібыта чужымі, а, значыцца, не такімі блізкімі і не такімі турботлівымі, і жанчына, лагодна ўсміхаючыся сама сабе, з лёгкай іроніяй пералічвала іх — так, на ўсякі выпадак — ці не забылася што:

«Танечку ў яслі адвяла — кашаль, дзякуй Богу, прайшоў; талоны на цукар — са мной; завушніцы — падарунак Марусі — у сумачцы... карабочак такі прыгожы, нават аддаваць шкада... а-а, мо некалі і сабе гэткія куплю... Ой, глянь ты, які густы паваліў... Нават дамоў не відаць... Бачыш — умее прырода падарункі сабе рабіць... А мы?.. Усё нейкія клопаты ды клопаты... Хай бы здарылася што...»

— Прабачце, — мужчына, што сядзеў ля акна, склаў газету, схаваў у футарал акуляры і толькі цяпер азірнуўся вакол — убачыў жанчыну, што стаяла побач, — і прыўзняўся: — Сядайце, калі ласка.

— Дзякую, — жанчына трошкі разгубілася, але прыняць прапанову адмовілася: калі не заўважыў адразу, то цяпер ужо не трэба, — але не сказала гэтага і толькі ветліва і крышачку вінавата растлумачыла: — Мне так зручней...

Мужчына спачатку не зразумеў, але потым здагадаўся:

— А-а, снег... — і ўсміхнуўся.

Цёпла і шчыра.

Сняжынка праз вузенькую шчылінку заляцела ў аўтобус і трапіла ёй на шчаку. Нібыта пацалаваў хто знадворку. Чужы, зледзянелы. Памкнулася страсянуць сняжынку, ды спазнілася: на шчасце засталася халаднаватая кропелька.

«Няўжо і шчасце мае во гэтак: завітала на міг — і няма яго... Муж, дзякуй Богу, не п'е... І зарабляе добра... А шчасця — не ведаю... Ці ёсць яно...»

— Вам далёка яшчэ? — мужчына спытаў прыязна і нягучна — так, як пытаюцца толькі ў блізкіх ці даўно знаёмых, — і гэта зусім не спадабалася ёй, але яна не пакрыўдзілася: ці так часта сустрэнеш у транспарце гэткую сардэчнасць і ветлівасць?! — То, можа, сядзеце? — дапытваўся мужчына.

З ПОШТЫ «ЛіМа»

ВЫВЕЗЛІ Ў КУСТЫ І ЗАСТРЭЛІЛІ

Многае з нашага мінулага заслугоўвае самага суровага асуджэння. Хіба можна чым-небудзь апраўдаць сталінскі генацыд супраць свайго народа? А раскулачванне вёскі, якое прывяло да яе спустошэння? А мэтанакіраваная палітыка на знішчэнне нацыянальных культур? Ох, як многа яшчэ аб гэтым трэба гаварыць! Гаварыць для таго, каб ніколі гэта не паўтарылася.

Але ж нельга перакрэсліваць усё і ўся ў нашай гісторыі, нельга, напрыклад, адмаўляць прызнаны ва ўсім свеце ўклад нашага народа ў барацьбу з фашызмам, нельга кпэцаць дзёгцем па святой памяці народа. А гэта, на вялікі жаль, робіцца.

Яшчэ задоўга да пачатку вайны гітлераўцамі быў дэталёва распрацаваны план знішчэння нашага народа як нацыі, і ажыццяўленне яго пачалося з першых жа дзён акупацыі Беларусі, калі партызанамі яшчэ і не пахла. Прывяду толькі адзін прыклад. У мястэчку Сяліба, што за тры кіламетры ад маёй роднай вёскі Міраслаўкі на Бярэзіншчыне, да вайны жыло нямала яўрэйскіх сем'яў. Дык вось, ужо на другім тыдні пасля акупацыі гітлераўцы выгналі іх з родных хат, а потым і знішчылі. А колькі ў Беларусі было такіх Сялібаў!

Цікава сёння нанава прачытаць даўно абнародаваныя дакументальныя запісы саміх фашыстаў.

Нямецкі салдат Эміль Гольц пісаў у сваім дзённіку аб першых днях знаходжання на беларускай зямлі: «28 чэрвеня. На досвітку мы праехалі Баранавічы. Горад разбураны. Але яшчэ не ўсё зроблена. Па дарозе ад Міра да Стоўбцаў мы размаўлялі з насельніцтвам мовай кулямётаў. Крыкі, стогны, кроў, слёзы і многа трупаў. Ніякага спачування мы не ведалі... Спадзяюся, што хутка сюды прыйдуць атрады СС і зробяць тое, што не паспелі зрабіць мы».

Обер-яфрэйтар Іаганес Гердэр зрабіў наступны запіс у сваім дзённіку: «25 жніўня. Мы кідаем гранаты ў жылыя дамы. Дамы вельмі хутка гараць. Агонь перакідваецца на іншыя хаты. Прыгожае відовішча! Мы спалілі такім чынам ужо вёсак дзесяць. 29 жніўня. У адной вёсцы мы схапілі першых 12 жыхароў і завялі на могілкі. Прымусілі іх капаць сабе магілу. Да славян няма і не можа быць ніякай літасці...»

Згодна з гітлераўскім планам «Ост» 75 працэнтаў беларускага насельніцтва падлягала высяленню (лічы вынішчэнню), астатняя частка — анямечванню і выкарыстанню ў якасці рабоў. Хіба магутныя «газенвагены» (машыны-душагубкі) былі падрыхтаваны, каб паспрыяць адраджэнню беларускай нацыі?

Аб гераічных справах беларускіх партызан і падпольшчыкаў ужо многа гаварылася і пісалася. Іх вялікі ўклад у разгром фашызму знайшоў прызнанне не толькі ў Беларусі, але і далёка за яе межамі. Гэтага не ведае толькі той, хто не хоча ведаць.

І нарэшце пра паліцэйскіх, якіх сёй-той сёння імкнецца залічыць у шэрагі змагароў за інтарэсы беларускага народа. Што ж датычыць мяне, то я меў няшчасце сутыкацца з імі і ў вайну, і пасля вайны. Таму з усёй упэўненасцю магу сцвярджаць: добрыя людзі не ішлі ваяваць супраць свайго народа. З маёй роднай вёскі 40 чалавек пайшлі ў партызаны і толькі адзін — хлопец па мянушцы Абух, які не змог пераадолець у у школе нават шасцікласны рубеж,— падаўся ў паліцыю. У суседняй Сялібе паліцэйскім стаў вядомы на ўсю акругу злодзей Смоляр. Пайшлі ў паліцыю вызваленыя з турмаў крымінальнікі.

Ці трэба гаварыць пра маральнае аблічча гэтых людзей? Прывяду толькі адзін прыклад. Дзесьці ў канцы пяцідзесятых гадоў у Лунінцы, дзе я тады працаваў, судзілі былога паліцэйскага Лахвенскага гарнізона Стрэчня. Пасля вайны ён уцёк ад пакарання, прытаіўся дзесьці ў Сібіры, дзе яго і адшукалі. У якасці сведкі быў выкліканы на суд былы камандзір аддзялення карнікаў Хмара, які ўжо адбыў тэрмін пакарання і таксама атабарыўся дзесьці ў Расіі.

— Скажыце, сведка,—пытаецца ў яго суддзя,— хто забіў дзяцей партызана Кулакоўскага?

— Меншага я застрэліў, а большага Татарыновіч...

(Удакладнім для чытача: меншаму было 3 годзікі, а старэйшаму—5).

— Як гэта адбылося? — пытаецца суддзя.

— Прыехалі мы на хутар... Дзеці былі адны ў хаце, маці збегла... Я сказаў: «Адзявайцеся, дзеткі, паедзем да бацькі...» Вывезлі мы іх у кусты, раздзелі і застрэлілі... Такі быў загад начальства...

Расказвае без асаблівага хвалявання, нібы пра нейкую будзённую справу... Толькі вочы апусціў, каб не бачыць людзей у зале, дзе наўзрыд плакала маці забітых дзяцей...

Аляксей КАЎКО,
заслужаны дзеяч культуры Беларусі,
былы партызан 208-га партызанскага палка.

Параілі пастаралі:
«Давайце адновім гімны!
Тубыльцы, вы так стараліся,
каб найхутчэй загінуць:
па-свойму каб ні радка...»

До! Немата згарае.
Праз пекла іду да раю
ускрайкам мацерыка.

Скажу я Богу...

Жыву... Іду... Усё далей...
З Зямлёю Неба ліжыцца.
Шчыруе вершык-дуралей.
Класічны ўсё не пішацца.
Адмерана — як знічкі след —
жыццё маё упрэжнае.
На верш даўжэй жыве паэт,
калі жыццё бязмежнае.

...Калісь Пярун уткне багор
ў прыдзвінскі бераг з
лодкамі...

Перасялюся ў родны бор —
і буду разам з продкамі.
Патраплю, думаю, у рай
(у пекле быў, азмрочаны).
Скажу я Богу: «Не карай.
Усе грахі аплочаны
цаной бутэлек, латарэй,
пустымі ганарарамі...
Святымі словамі сагрэй:
сыты я марнатраўнымі.
Пакутнік, пяцігодкі жыў
з ружовымі надзеямі
і беспрасветна даражыў
стограмнымі нядзелямі.
На камунізм глядзеў здаля,
чакаў чынушы міласці.

Цярпеў. Уся мая зямля
цяпер — Зямля Цярпімасці.
Шкада такую пакідаць,
бо захірэе пожанька...
Лепш пачакай раба хаваць:
пакінь— наверсе!— Божанька!»

Ручнікі Прыдзвіння

Чаруе Прыдзвінне:
дубок пры каліне,
жар-птушка пры кожнай сям'і...
Узоры ў Ядзвінні —
«Каваль», «Берагіня»[1]:
Бог сонца. Прамаці зямлі.

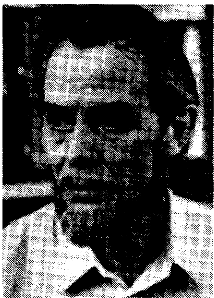
Між небам і долам,
між воблакам, домам
населены родны прасцяг.
Каваль пры рабоце,
і сонца — у поце —
на ноч апускае свой сцяг.
Штандар залаціцца,
каб заўтра — узвіцца
наноў абнадзеіць зямлю.
Жыве «Берагіня» —
зямля не загіне;
Прыдзвінне, якое люблю.
Прыдзвінне шчыруе,
але і гаруе,
баіцца: што будзе, калі
тут памяць асушаць,
і нам не паслужаць
Бог сонца, Прамаці зямлі.
Надзея на ўнукаў:
ідуць без прынукаў
на бераг, дзе сеюць і жнуць.
А Бог ва ўспаміне,—
жыць будзе Прыдзвінне —
і людзі, дасць Бог, зажывуць.

[1] На Прыдзвінскіх ручніках часам замест арнамента вышываюцца выявы чалавечых постацяў.

●

Чытаю ліст — і чую голас твой
у рокаце вясенняй навальніцы.
Мне б да цябе дайсці і
прытуліцца
схіліцца бедалажнай галавой
і папрасіць:
— Здымі мае грахі
з усіх тых паваротак,
раздарожжаў.
Скажы, наколькі я
ужо благі;
скажы, наколькі я яшчэ
харошы...

Анатоль Кірвель
АБРАЗКІ

— Не, дзякую!— яна шчыра, ад сэрца ўсміхнулася яму і адчула, як даўно не ўсміхалася так — бесклапотна і лёгка, — як на свята, як на Новы год... І не знайшла, з чым яшчэ параўнаць свой смех... Мо з тым, даўнім, калі Міша, яе муж, а тады проста знаёмы, прызнаўся ёй у каханні, і яна, маладзенькая дзяўчынка, упершыню пачуўшы ад хлопца такія словы, шчасліва смяялася, ледзь не рагатала — ад радасці, — толькі не з гэтых слоў, а з нечага іншага — яна ўжо і не помніць з чаго, — і ўсё баялася, што Міша проста пажартаваў —сказаў ёй так толькі дзеля таго, каб яна дазволіла хаця б адзін пацалунак, — і ўсё адпіхвалася і рагатала, раз за разам паўтараючы Мішавы словы: «Я кахаю цябе, я кахаю цябе...»

Як даўно казаў ён гэтыя словы, хаця, пэўна, таксама помніць, але хай бы сказаў яшчэ калі... што яму — цяжка, ці што?! — але ж...

І яна, успомніўшы ўсё гэта, адкрыта, не палохаючыся, зірнула на мужчыну, які, напэўна, добра разумеў яе, бо прыязна і спагадліва ўсміхаўся.

— Ведаеце, мне пара! — даверліва сказала яна. — Выходжу во тут, — кінула яна на развітанне. — Шчасліва!

Па-дзявочаму лёгка саскочыла з прыступак і спрытненька затупала па бялюткім рыпучым снезе, з асалодай удыхаючы халаднаватае, трошкі марозлівае паветра, і снапок светлых, як лён, валасоў быў ужо не снапок, а задзірысты дзявочы хвосцік, якому не ў галаве трывогі, клопаты, невядомасць...

«Хай бы што здарылася! Хай бы што здарылася!» — як замову паўтарала яна і знарок мацней націскала падэшвамі на снег, каб той рыпеў гучней, як у сапраўдны мароз, каб як на свята... А вочы тым часам успаміналі другія вочы — трошачкі сумнаватыя, але жывыя, а вусны ўсміхаліся і чакалі другіх вуснаў — трошачкі насмешлівых, але спагадлівых...

— Рып-рып! — гэта былі не яе крокі, не жаночыя.

Яна азірнулася: ён стаяў крокі за два ад яе, высокі, мажны.

Снег зацерусіў яго паліто, шапку, шалік... Адна сняжынка трапіла раптам яму на вейка, і ён заміргаў.

«Мусіць, халодная», — падумалася ёй пра сняжынку, і яна зняла пальчатку, але ён ужо сам працёр вока і толькі пасміхваўся з такой недарэчнасці.

— Мяне завуць Кацярына, — пазіраючы яму ў вочы, сказала яна. — Вы, мусіць, да нас, у інстытут?

— Не, я да вас.

— А хто ж вы? Я вас не ведаю.

— Хто я? — мужчына трошкі задумаўся, а потым сказаў коратка і ясна: — Ганчак!

Яна разгубілася, не разумеючы, ці гэта такое прозвішча, ці нейкі жарт, які яна ніколі не чула, і мужчына паспешна растлумачыў:

— Я — ганчак! Ганяюся за прадуктамі, — і непрыгожа падціснуў вусны. — Адно бяда — не магу стаяць у чэргах: усе такія злосныя, раз'юшаныя... А вы — такая спакойная, немітуслівая, дык я і падумаў, што вы — прадаўшчыца, у магазіне якім робіце... Я штось не так?.. Вы пакрыўдзіліся?

Густы — камякамі — снег наліпаў на адзежу даволі хутка. Страсаць яго праз кожны крок — не мела сэнсу...

ЗАБІ МЯНЕ!

— Забі мяне! — просіць белае кацяня, скурчыўшыся ў равочку, дзе летам капалі канаву — пад трубы для гарачай вады.

Сядзіць даўно — з самай восені.

У бабіна лета было цёпла, а цяпер — у слоту — сагрэцца можна толькі там — у равочку: асфальт побач мокры, а равочак — сухі.

Але холад дабіраецца і сюды —не лета! І кацяня енчыць штодзень:

— Забі мяне!

Але ні ў кога не стае духу выканаць кацінаю просьбу. Хто старэйшы ці зусім малы — кіне мімаходзь скарыначку, але ў хату не пускае — каток даўно хворы, — а дарослы — з тварам каменным — прабяжыць хуценька, быццам і не бачыць таго кацяняці, але ж і яго паласне па душы кацінае мяўканне:

— Забі мяне!

Хто ж заб'е?!

Нават звыш дзелавыя — у джынсах ды пры кейсах — чуюць гэты плач і грэбліва крывяцца, але спыніцца — ці ёсць ім калі?!

Як добра, што тыя — у джынсах— не маюць вольнай хвілінкі!

Як добра, што мы самі яшчэ не страцілі слых, што мы яшчэ нешта бачым і здольны здагадацца, аб чым моліць белае кацяня.

Яно ўжо змарылася прасіць і мяўкае проста так — у паветра, — нават калі ніхто і не ідзе праз двор —толькі каб адпусціць невыносны пакутлівы боль — забі мяне! — але хто ж возьме на сябе такі грэх?

Пазаўчора каток перамог нас усіх, разам з нашымі слабымі душамі: нехта з прышлых блазнюкоў — сваіх то мы добра ведаем! — выпадкова забег у двор і невядома з-за чаго гахнуў кацяня прэнтам.

— За-а-а... мя-а-а...

У той вечар мы ўпершыню ўздыхнулі вальней: вярэдлівыя пакуты скончыліся. І гэта пачулася намі як свята. Але адзначаць яго ніхто не асмельваўся. Порсценька беглі да сябе, у кватэру, і моўчкі — не на чужых вачах — дзякавалі Богу, што ўсё скончылася так добра — ніхто з нас і пальцам не крануў таго кацяняці.

СВЯТАЯ ТРОЙЦА

Святая Тройца — Вера, Надзея, Любоў.

Вера памерла першай — чамусь раней за ўсіх — ад сухотаў.

Надзея — выжыла, але зрабілася старой каргой — гарбатай, крывой і нядужай. Хадзіла з кіёчкам і штораз губляла яго — трэсліся рукі.

Любоў— як і была—засталася маладой і вабнай. Яе не псавалі ні войны, ні рэзрух, ні нястачы. Ёй увесь час хацелася любіць. І яна — любіла. Штогод маладая і заўсягды прыгожая жанчына, якой не было калі плакаца, бо трэба было раджаць дзяцей, гадаваць іх, і яна раджала і гадавала.

І ў душы кожнага яе дзіцяці жыло нешта ад Веры і ад Надзеі, бо ўсе трое — былі родныя сёстры. І бацькава кроў у іх была адна — Боская!

СЯБРЫ І ВОРАГІ

Чалавек утаймаваў Агонь і палічыў сябе Пераможцам.

Потым утаймаваў Атам і палічыў, што ён — Уладар Зямлі.

Ці хопіць у яго розуму ўтаймаваць самога сябе — самага страшнага свайго Ворага?

Агонь і Атам — Сябры да першай абмылкі — помсцяць за няўвагу ці за недагляд.

Неўтаймаваны Вораг —якраз тым, што ўсё сабе дазваляе.

НОВАЯ ХАТА

І пачалі людзі будаваць хату.
Адзін кажа: «Давай гэтак зробім».
А другі: «Не, давай так!»

Пакуль спрачаліся — і састарыліся.

ПА ВОБЛІКУ ДЫ ПАДОБЕ

«Нічога не бывае дарэмна», — пазіраючы на людскую мітусню, сказаў Бог і болей нічога не сказаў.

Чалавек, які на той момант апынуўся побач, пачуў гэтыя словы і здзівіўся:

«Авой! Дык і я ўсім тое самае кажу! Хто б мог падумаць, што мы з Богам такія аднолькавыя!»

ЯК ТАТКА З ЛЮБКАЙ У МАГАЗІН ХАДЗІЛІ

— Тата, купі мне цукерку, — просіць дачушка.

Тата зірнуў — маленечкая цукерка, прыгожая: літаркі на ёй замежныя, а абгортка — так і зіхціць рознымі колерамі. І, пэўна, смачная, калі дзесяць рублёў каштуе. Аднюсенькая.

— А яшчэ, — дачушка цягне татку за рукаў, — купі мне вунь тую кніжку.

Татка зірнуў: кніжка таксама дзесяць рублёў коштам. А ў татавай кішэні — усяго пятнаццаць.

— Выбірай, дачушка, — кажа татка — што табе лепш: цукерка ці кніжка? На тое і на другое ў нас грошай няма.

— А ты, татка, — памяркоўна кажа дачушка, — купі мне палову цукеркі і палову кніжкі. А заўтра — другія палавінкі адкупім, добра?

З ПАЭТЫЧНАЙ ПОШТЫ

Галіна ВАРАТЫНСКАЯ

У чарзе

Прыстроюся ў чаргу, дзе мой народ
знямоглы,
Давай жа пастаім да самага канца.
Не трэба раскісаць, як спелы клін
палёглы.
У імя сына, духу і айца.

Набудзем веру. Толькі ўсім ці хопіць.
Яе так мала ўпрыцемках паліц.
Падайце нам, і кожны зноў падхопіць,
заплаціць тым, што сёння так баліць.

Нам падзяляюць абяцанні па талонах!—
жабрацтвам плацім. Можа праўды лепш
узяць спаўна з раскрытых скрынак
поўных!
Яна заўсёды — і вада, і хлеб.

Даюць іконы, лік Хрыста святы
прачысты,
ды нам іх цяжка з богам параўнаць.
таму што ўчора кожны зваўся
атэістам...
Прыйшоў рахунак. Сплочвае віна.

Відаць, нічога нас, грахоўных, не
ўратуе,
калі купляць па дарагой цане.
Хто ж мы такія, калі ўсё дратуем,
а потым вырашаем: так ці не.

г. п. Ушачы.

Мечыслаў ШАХОВІЧ

Лён

У некаторых рэгіёнах Беларусі перасталі вырошчваць лён.

Адрунеў маладым аксамітам,
Адпалаў у полі блакітам,
Летняй спеласцю адзвінеў,
Палатном ля ракі адбялеў,
А было ж гэта дзіва, было.
Ды з вадою ў нябыт сплыло...
Лён нам светлую долю прарочыў.
І дзявочыя косы і вочы
Параўноўвалі з ім мы заўжды
У свае маладыя гады.
Адсінелі калгасныя гоні...
Ды цяпер мы ў шалёнай пагоні
За ўсім, што з лёну саткана,
Што рукамі жанок вышывана...
Не забыць аніколі кашулі,
Што саткана рукамі матулі.
Ды і сёння, як памяць схаваны
У куфэрку ручнік вышываны.

г. Смалявічы.

Васіль РАГАЎЦОЎ

●

Не верце, што зоркі ніколі не грэюць.
Ад зорак пагляды каханых
цяплеюць,
Ад сполаху зорак сэрцы дабрэюць.
Ад зоркавых ззянняў душы шчырэюць.
Не верце, што дрэвы не тужаць ніколі.
Зацята скрыпяць яны, плачуць з
патоляй
Па песнях птушыных, не чуць якіх
болей,
Па ветру-свавольцу, згубіўся што ў полі.

Не верце, што рэкі не просяць напіцца.
У сушу-спякоту, каб смагі пазбыцца.
Сумуюць яны па сцюдзёных крыніцах,
Ім сняцца начамі дажджы-навальніцы.

Не верце, што сэрца не знае спачыну,
Не верце, што б'ецца ўвесь час
несупынна.
Яно замірае на хвілю-часіну
Ад жаху... здзіўлення... пагляду
дзяўчыны...

г. Магілёў.

Яўген ЦІХАНОВІЧ

Не засталося нікога...

Мазаіка згадак і дакументаў

Нейкі час існавала думка, што Галубок быў мастаком-дылетантам. Але не дыплом вызначае мастака, а яго работы і тая настойлівая студыя-школа, якую можна атрымаць пры жаданні і настойлівай працы.

Мы спыняемся ля дошкі аб'яў. Афіша запрашае гледачоў наведаць мастацкую выстаўку пейзажаў Уладзіслава Галубка, што ў Доме пісьменнікаў. Цікавасць да выстаўкі ўзрастае з маланкавай хуткасцю, бо на афішы — прозвішча славутага артыста, вядомага ўсёй Беларусі — ды яшчэ з такім да яго нязвыклым анонсам.

Было гэта ўлетку 1935. У. Галубок атрымаў свой чарговы водпуск і скарыстаў яго для падрыхтоўкі выстаўкі. Мне пашчасціла браць удзел у адборы ўсяго лепшага, што меў паказаць Уладзіслаў Іосіфавіч на сваёй першай асабістай выстаўцы краявідаў, а гэта была цяжкая задача. Бо было нас двое — я, тады яшчэ малады мастак, без ніякага вопыту крытыкі чыісьці мастацкіх твораў, ды сам аўтар, які не можа ўсебакова ацаніць уласнае працы. Памятаю, што і дачка Галубка Люся (яна скончыла Віцебскі мастацкі тэхнікум на год раней за мяне), раіла бацьку выставіць веснавы эцюд, напісаны а ля-прыма, што значыць хутка, у адзін мах, з наскоку; тут, — казала яна, — адчуваецца непасрэднасць; не было часу на дробязі і Галубок ухапіў галоўнае, а галоўнае — гэта ў краявідзе настрой. Так мы на хатнім мастацкім савеце ўхвалілі больш за 40 твораў...

Пісаў Галубок алейнымі фарбамі і любіў больш за пэндзлі мастэхін, бо лічыў, што мастэхінам хутчэй даб'ешся фактуры, хутчэй схопіш тое, што часта змяняе святло і цені, ці каларыт наваколля.

Галубок меў сваю «тэму». Ён, напрыклад, не раз казаў мне, што прыроду трэбаназіраць штодзённа, але браць ад яе толькі тое, што здараецца не часта і не працяглы час, а нейкае імгненне, як, скажам, непаўторнае неба перад навальніцай, ці лірычны веснавы разліў рэк, ці крыгаход, ці вецер-буралом, ці туманы Палесся. Трэба, казаў ён, шукаць упарта не ў майстэрні, а ў жыцці. У самой прыродзе шукаць таго адзінства процілегласцей, без чаго не можа быць ніводнага мастацкага твора.

Гаворачы пра Галубка-мастака, нельга мінуць і яшчэ адзін, вельмі каштоўны бок яго таленту. Ён быў адзіным мастаком свайго тэатра, мастаком, якому даводзілася рабіць усё тое, што робіць кожны мастак у тэатры, а можа, і значна больш, бо трэба было пісаць «заднікі», рабіць бутафорыю (з пап'е-машэ) ды накладваць першы грым сваім артыстам у тых ролях, што былі задуманы Галубком-драматургам (рабілася гэта без эскізаў, зыходзячы толькі са свайго густу ды ўмення).

...Любіў Галубок наведваць Віцебскі мастацкі тэхнікум, а за час навучання ў ім яго сярэдняй дачкі Люсі, дык наведваў па два разы штогод. Аднойчы ён мусіў завітаць у Віцебск пасля таго, што дачка пісала бацьку, «...калі будзеце мець час, прыязджайце паглядзець, як мы паставілі вашу драму «Бязвінная кроў».

Трэба адзначыць, што мастацкі тэхнікум меў даволі моцны на той час драмгурток, дзе было многа здольных хлапцоў і дзяўчат. Яны адначасова выконвалі ролі і рабілі афармленне да спектакляў разам з дэкарацыямі і вопраткай, якую бралі ў тэатры «напракат», рабілі такія цікавыя пастаноўкі, што неаднойчы запрашаліся іншымі навучальнымі ўстановамі горада, дзе давалі «гастролі» зусім як на прафесійнай сцэне. Ставіла «Бязвінную кроў» Люся Галубок. Яна ведала, хто з студэнтаў патрапіць да таго ці іншага тыпажу,— так, як было «ў Галубка»... Ужо тады вызначаўся добрай ігрой студэнт Анатоль Трус (народны артыст БССР у будучым), які ў ролі Ціта прыносіць на руках хлопчыка-тапельца і звяртаецца да пана памешчыка са словамі: «Вось праца вашых рук!»

Галубка вельмі цікавіла моладзь Беларускага педагагічнага тэхнікума і вячэрніх школ рабочай моладзі, адкуль з гурткоў мастацкай самадзейнасці часта выходзілі здольныя, таленавітыя «кадры» галубкоўскага тэатра.

Ранні час дзейнасці тэатра «пад загадам» Галубка, як калектыўнага творцы, носьбіта мастацтва для гледачоў шматлікіх вёсак, мястэчак і невялікіх гарадоў Беларусі, прыпадаў на той раён, дзе цэнтрам у 1924 годзе лічылася мястэчка Шацк, атрымаўшы замест воласці назву РИКа. Да самага мястэчка прылягалі дзве вёскі, даволі значнага памеру, так што гледачоў хапала як па ўзросце, так і па родзе заняткаў, а па сацыяльным стане дык каго толькі там ні было, бо веў рэй нэп, а ў навакольных вялікіх лясах яшчэ шлындалі банды. У мястэчку дзве сінагогі, адна царква, разбураны бровaрны завод, сямігодка ў панскім маёнтку, Нардом у былым доме тутэйшага папа, вадзяны млын. У вялікім драўляным доме змяшчаліся райком партыі, РИК, райваенком ды іншыя ўстановы раённага цэнтра. Навокал рынкавае плошчы — крамы, цырульня, пякарня, магазін сельпо, чайная.

Народны дом — гэта і бібліятэка, і глядзельная зала са сцэнай і раялем, і два пакойчыкі за сцэнай. Электрычнасці ў мястэчку няма, ёсць газавыя вялікія лямпы. Зімой ці ўлетку сюды кожны тыдзень наязджаюць гастралёры з Мінска, рознага роду «артысты» эстрады — куплецісты, ці музыкі з маленькімі гармонікамі, або спевакі ці ілюзіяністы, або асілкі, што кладуцца спіной на дошку з цвікамі, а па іх нехта ходзіць з добраахвотнікаў з залы, бо трэба засведчыць вастрыню цвікоў і моц скуры асілка. Былі і такія, што складалі вершы ў адно імгненне — са слоў гледачоў або падстаўных асоб, якія нешта выкрыквалі з залы і ў выніку атрымлівалася так: «Возьмите примус, сварите цимус...»

Нельга было нічым спыніць тую брудную плынь, бо гэтым «майстрам сцэны» ўсё роўна не было перашкод ні ад кантролю рэперткомаў прафсаюза Рабіс, ні ад мясцовых улад. Зразумела, што ў раён едуць розныя ашуканцы і пашлякі, або артысты такога нізкага ўзроўню, што толькі іх сумніцельны рэпертуар можа прывабіць частку той моладзі, бацькі якіх сядзяць у крамах ці гандлююць на кірмашах. Прыгадаем, дарэчы, што і кінастужкі, што прывозілі кінаперасоўкі, не адпавядалі запатрабаванням сяла ці мястэчка, ішлі: «Сюркуф — гроза морей» ці «Жизнь за жизнь», або «Поцелуй Мери Пикфорд». Камерцыйны інтарэс быў не апошні пры нэпе.

Але аднойчы на ўсіх відных месцах—адмысловая зробленыя

15 мая споўнілася 110 гадоў з дня нараджэння аднаго з заснавальнікаў беларускага сучаснага тэатра, рэжысёра, драматурга і мастака Уладзіслава ГАЛУБКА.

Прапануем увазе чытачоў дзве публікацыі, спароджаныя гэтай датай: успаміны мастака Яўгена Ціхановіча (зяця Галубка) і даследаванне тэатразнаўцы Уладзіміра Мальцава. На фоне нашага сённяшняга няведання і нязведання Галубковай, так бы мовіць, «эпохі» гэтыя матэрыялы будуць для чытача, бадай, своеасаблівым адкрыццём, —у тым сэнсе, які ўкладаў у гэтае слова сам Галубок і ператлумачыў для нашчадкаў слоўнік Вацлава Ластоўскага...

Уладзімір МАЛЬЦАЎ

Як знішчалі тэатр

Апошнія сезоны БДТ-3

Слава У. Галубка прыпала на 20-я. Тады народная свядомасць і замацавала вобраз мастака-вандроўніка, што сабраў вакол сябе групу энтузіястаў. За 10—15 кіламетраў ішлі сяляне паглядзець на «галубянятаў»; у рукапісах галубкоўскія п'есы ўмэнт разыходзіліся па аматарскіх сцэнах. Слава бегла наперадзе ягонага перасоўнага тэатра. Атмасфера мастацкай незапраграмаванасці 20-х, пазбаўленая ўстойлівых «жанраў» грамадскага жыцця, не супярэчыла стыхійнасці яго таленту. Час спрыяў Галубку... Свабода перасоўвання ў прасторы была для яго і свабодай дзейнасці ў розных галінах творчасці: быў і акцёрам, і рэжысёрам, і драматургам, і мастаком, і бухгалтарам... Стабілізацыя грамадскага жыцця з канца 20-х змяняла і формы прафесійнага бытавання яго тэатра, і стаўленне да ягоных п'ес, але вобраз асветніка, крэўна звязанага з сялянствам, назаўсёды застаўся ў гісторыі сталення нацыянальнага духу.

Як феномен галубкоўскі тэатр знік у 30-я гады. БДТ-3, створаны на падставе ягонай перасоўнай трупы, імкліва мяняў і метады творчай працы, і рэпертуар, і глядацкую аўдыторыю. Звестак пра гэты перыяд жыцця У. Галубка вельмі мала, ён і ягоны творчы лёс нібы збочвае з тых гасцінцаў ды шляхоў, якія мерала беларускае мастацтва. Прынамсі, знаёмства з некаторымі дакументамі, што захоўваюцца ў архівах, пакідае такое адчуванне. У новым калектыве У. Галубок атрымаў пасаду дырэктара. І хоць ён па-ранейшаму пісаў п'есы, іграў у некаторых спектаклях, каштарысы ды паперчыны не ўмяшчаліся, як калісьці, у адным партфелі. Ягонай сталай штодзённай дзейнасцю зрабілася тэатральная гаспадарка БДТ-3, побыт акцёраў, матэрыяльнае забеспячэнне мастацкага працэсу, арганізацыя гледачоў. Яму надалі званне народнага артыста рэспублікі, далі персанальную службовую машыну, ды ў становішчы галоўнага гаспадарніка тэатра яму не выпадала пільнавацца мастацкага працэсу. У гэтыя гады У. Галубок піша мемуары (да нас не дайшлі), патрэба ў якіх узнікае, калі інтуітыўна ўсведамляеш, што значная частка ўласнай творчай біяграфіі — ззаду. Ён уступаў у новую паласу жыцця, якое абарвалася ў 1937 годзе.

У спектаклях перасоўнага тэатра, блізкіх да эстэтыкі фальклору, У. Галубок увасабляў уласныя ўяўленні пра народнае мастацтва. Цяпер, быццам адараўшыся ад свайго стваральніка, тэатр імкнуў у нейкім новым і зусім нечаканым кірунку, які ўзнікаў на скрыжаванні розных палітычных павеваў і творчых воляў. І сам У. Галубок, як драматург, падладжваўся, аддаваў даніну патрабаванням новага часу, звяртаючыся да сюжэтаў, што вымагала сучаснасць.

Пад сваім дахам БДТ-3 збірае мастакоў розных эстэтычных поглядаў, да чыіх лёсаў так ці інакш даляцела гарачае дыханне часу рэпрэсій. У тэатры ставіў Е. Міровіч, які выхаваў цудоўную плеяду акцёраў у БДТ-1, але пасля афіцыйнай кампаніі па барацьбе з нацдэмаўскай ідэалогіяй быў вымушаны пасяліцца ў правінцыі і зноў заняўся пачатковай прафесійнай падрыхтоўкай артыстаў мясцовага ТРАМа. Разавыя пастаноўкі ў БДТ-3 заставаліся для яго тонкай нітачкай, якая звязвала з прафесіяналамі. Тутсама дэбютаваў выпускнік тэатральных майстэрняў пры тэатры імя У. Меерхольда рэжысёр В. Пацехін, які зрабіўся кіраўніком Палескага (Мазырскага) калгасна-саўгаснага тэатра. Запрашалі і былога галоўнага рэжысёра БДТ-2 С. Розанава. Агульнае кіраўніцтва мастацкім працэсам ажыццяўляў акцёр і рэжысёр БДТ-2 К. Саннікаў, таксама ў будучым вядомы майстар беларускай сцэны. Тады ён толькі пачынаў займацца рэжысурай... рашуча і напорыста. На яго ўсклалі абавязак наблізіць неразваротлівы на той час калектыў да перадавой лініі савецкага сцэнічнага мастацтва, і ён, як мастак, заўсёдна перамагаў супраціўленне з сярэдзіны самога тэатра. Прынамсі, на пленуме Саюза Працмастацтва ў 1933 годзе вялася гаворка пра канфлікт паміж К. Саннікавым і У. Галубком.

Памяркоўна пераўтварыць перасоўны тэатр у стацыянарны не выпадала. Да новых мастацкіх мэтаў калектыў рушыў, ламаючы традыцыі дзесяцігоддзяў. І ўсё ж пераўтварэнне перасоўнай трупы У. Галубка ў БДТ-3 нельга прызнаць нейкім штучным. Вестку аб стацыяніраванні трупа прыняла з натхненнем; маўляў, прызнаны іхнія шматгадовыя заслугі! Вабілі перспектывы прафесійнага росту дый стаміліся людзі ад бясконцых вандровак, марылі хоць пра нейкую пэўнасць... Праўда, У. Галубок не хацеў, каб тэатр знайшоў сабе прыстанак у Гомелі, прапаноўваючы ў лістах то Бабруйск, то Магілёў. Аднак па меркаваннях «высокай палітыкі» калектыў у 1932 годзе быў стацыяніраваны менавіта ў Гомелі. Чаму — можна толькі здагадвацца. Паводле сакрэтнага (цяпер апублікаванага) пратакола пасяджэння цэнтральнага бюро кампартыі Беларусі, пры «залічэнні» Беларусі ў склад СССР урад патрабаваў вярнуць Віцебскую і Гомельскую губерні, якія да 1922 года належалі РСФСР. Віцебская губерня далучылася да БССР у сакавіку 1924 г., Гомельская — у снежні 1926 г. Для ўпарадкавання гаспадарча-культурных сувязей у цэнтрах новай тэрыторыі і былі створаны пастаянныя беларускамоўныя тэатры. Спачатку—БДТ-2, потым БДТ-3. Беларускія тэатры ў 20-я гады мусілі прапагандаваць нацыянальнае мастацтва сярод русіфікаванага гарадскога насельніцтва (бальшыню насельнікаў Мінска, Віцебска ў той час складалі рускія і яўрэі, культурныя запатрабаванні і густы якіх былі гістарычна сфарміраваны пад уплывам дарэвалюцыйнай антрэпрызы). Беларусізацыя толькі ўмацоўвала іх пазіцыі. Але стацыяніраваны ў Гомелі БДТ-3 трапіў у больш складаную сітуацыю. Пік беларусізацыі прайшоў, фактычна не паўплываўшы на аблічча мясцовага гарадскога побыту, закрануў толькі верхнія «афіцыйныя» пласты яго жыцця (справаводства, друк, тэатр, асвета). Гастролі беларускіх тэатраў у горадзе, насельніцтва

афішы, якія запрашаюць жыхароў навакольных вёсак і мястэчка Шацк наведаць Нардом, дзе будуць дадзены спектаклі і канцэрты вядомай «трупы пад загадам У. Галубка». Зноў чуецца родная мова, чыстыя народныя спевы. Прыгажосць і нейкая светлая радасць ад канцэртных праграм... А пра спектаклі і казаць няма чаго—вастрыня канфлікту, яснасць фіналу, гледачы захоплены дынамікай дзеі, хутка становяцца на бок пакрыўджанага, на бок праўды, і ўсё гэта адпавядае жыццю, таму, што так нядаўна здарылася ў тым годзе, у таго пана, у той вёсцы...

Галубок добра ведаў вёску і жыццё сялян. Не дзіўна, бо ішло ўсё гэта ад маці, ад яе сваякоў, што жылі на вёсцы. Там ён часта бываў, а яго назіральнасць і здольнасць прыкмячаць усё цікавае, давала пераканаўчы матэрыял для драм і камедый. Мы не памылімся, калі назавём Галубка сялянскім драматургам, бо не толькі назвамі, але, галоўным чынам, зместам пераважнай часткі яго п'ес падмацоўваецца гэтае сцвярджэнне. Знаходзіліся крытыкі, што бэсцілі яго за меладраматычнасць, за несучаснасць формы драматургіі, што абраў сабе мастак ужо даўно. Вядома, нападкі гэтыя не мелі пад сабой ніякай грунтоўнай падставы, зыходзілі ад людзей не разумеючых таго кірунку тэатральнага мастацтва, якое мусіла быць разлічана на гледача сялянскага, хутчэй усяго яшчэ і непісьменнага.

На першым месцы ў жыцці Галубка заставаўся тэатр і — толькі ён. Калі прасачыць за ўзнікненнем трупы Галубка, дык відавочна: перадусім яна складалася з членаў яго сям'і. Дзяцей у Галубка было шасцёра — тры хлопцы і тры дзяўчыны, што нараджаліся як па чарзе — праз аднаго. Старэйшая за ўсіх — Багуслава і самы малодшы Сігізмунд, што нарадзіўся пад Масквой (цяпер Загорск) у 1918 г.

У пачатку Імперыялістычнай вайны Галубок, працуючы на чыгунцы, вырашыў вывезці сваю сям'ю ў Сергіеўскі пасад, далей ад вайны, дзе сям'я знаходзілася да 1918 г. «Польскія бежанцы», як іх называлі тутэйшыя жыхары, карысталіся манастырскай сталоўкай, бо за харч плаціць не трэба было. У Мінску, на Праваднай вуліцы ў прыватнай кватэры з трох невялічкіх пакойчыкаў, куды зноў пасялілася сям'я з васьмі чалавек, месца было гэтак мала, што спалі дзеці па двое, а бацька мусіў адпачываць на кухні за адчыненымі дзвярыма каля печы, бо раматус яму не даваў супакою.

18 гадоў Галубкі жылі ў гэтай драўлянай халоднай кватэры, дзе ні вады, ні электрычнасці не было (дровы куплялі на рынку). Толькі ў 1935 годзе Галубок нарэшце атрымаў кватэру з 4-х пакояў, у так званым «доме спецыялістаў». Гэта прыпала на год юбілею тэатра — адзначалі ягоныя 15 гадоў ужо ў якасці БДТ-3.

Са шматлікіх фотаздымкаў, што захаваліся да гэтага часу, на нас глядзяць тры дзяўчынкі ў беларускіх вопратках. Гэта і ёсць тры дачкі Галубка — Багуслава, Вільгельміна і Эмілія. Вось яшчэ адно фота, дзе босая дзяўчынка ў хустачцы з торбачкай стаіць у роспачы, схіліўшы галоўку... Гэта малодшы сын Сігізмунд у ролі дзяўчынкі (дачкі Ганкі). Як жа ён плакаў, як не хацелася яму, каб ведалі дзеці з Праваднай, што ён у спадніцы...

Вось нейкі запіс самога Галубка, мабыць, гэта даведка на рускай мове: «Как государственный театр был признан в 1925 году, а до этого именовался труппа Голубка. Первыми с 1920 г. нашего театра были — Галубок, жена, три дочери, два сына, затем...» Далей пералік прозвішчаў артыстаў і іх сацыяльнае паходжанне (9 чалавек). У той час хадзіў сярод знаёмых жарт, быццам сам Галубок адказваў на пытанне, хто складае яго тэатр: «Люся, Багуся, Мілка — жонка, ды я».

Галубок любіў выступаць з дакладамі на сустрэчах у Мінскім педтэхнікуме, універсітэце і ў іншых месцах, дзе гаворка ішла аб ролі тэатра і літаратуры, і наогул аб мастацтве. Ён браў з сабой дачку Люсю, якая дэкламавала вершы Я. Купалы і Я. Коласа. Часта дзеці мусілі кідаць школу на нейкі час, бо бацька браў іх у дарогу на канцэрты. Вярталіся дадому позна ноччу пешшу, а назаўтра школа, што была далёка ад Праваднай на Саборнай плошчы. Вядома, вучоба кульгала на абедзве нагі, што балюча адбівалася на дзіцячай псіхіцы, бо сведкамі ўсяму былі дзённікі, але бацька, як бачым, на першае месца ставіў тэатр.

Запомніўся такі выпадак. Два сыны секлі дровы; Лёлік, як звалі ў доме Леапольда, дапамагаў старэйшаму брату Эдзіку — ставіў на калоду паленцы. Здарылася так, што сякера ў руках Эдзіка зрабіла рух не ў тым напрамку, і рука Лёліка засталася без пальца. Маці ж мусіла ісці ў той дзень у тэатр...

Усе дзеці Галубка так ці інакш бралі ўдзел у рабоце тэатра, адзін Леапольд не ўвайшоў у бацькоўскі пералік удзельнікаў, бо яго цікавіла тэхніка, менавіта — аўтамашына, на якой працаваў перад вайной. На вайне ён загінуў разам са сваім танкам.

У Гомелі, дзе была пастаянная база БДТ-3, Галубок заставаўся толькі ягоным дырэктарам. Тэатр зрабіўся падобным па сваёй структуры на БДТ-1 у Менску, так і на БДТ-2 у Віцебску: як той карабель, стаў на прыкол, бо ўся гаспадарка так абцяжарыла яго, што ён міжволі згубіў сваю мабільнасць, перастаў быць народным — «вандроўным», чым калісьці выгодна адрозніваўся ад іншых. Сам Галубок лічыў гэта шкодным...

Усяго тры гады пасля юбілею прайшло, калі жылося быццам бы ціха. Тэатр працаваў — рыхтаваў пастаноўку п'есы «Сяржант Дроб», аўтарам якой быў Э. Самуйлёнак. Але гэта са знешняга боку спакойнае жыццё было не такім, як здавалася. Набліжаўся 1937 год, стаўшы самым змрочным у часы развою сталінскага тэрору.

Пашыраліся арышты не толькі палітычных дзеячаў, але і прадстаўнікоў творчай інтэлігенцыі. Хапалі пісьменнікаў з ліку больш значных. Дайшла чарга і да тэатральных дзеячаў. Так арыштавалі і расстралялі Уладзіслава Галубка як ворага народа, а яго тэатр (БДТ-3) раскідалі як гняздо нацыяналістаў.

Зачынілі яўрэйскі тэатр, а яго дырэктара і галоўнага рэжысёра Рафальскага з жонкай расстралялі як яўрэйскіх нацыяналістаў. Расстралялі Эдуарда Вегінскага — дырэктара польскага тэатра, які працаваў у Чырвоным касцёле...

Рэпрэсіі распаўсюдзіліся на ўсю сям'ю Галубка. Эдуарду — навуковаму супрацоўніку Акадэміі навук БССР, не далі абараніць дысертацыю па беларускай драматургіі. Старэйшую дачку Галубка, якая скончыла медінстытут, па загадзе пракурора Гінзбурга каторы раз прымусілі з'язджаць на вёску — дачцэ ворага народа няма месца ў сталіцы. Двум сынам, сярэдняму Леапольду дый малодшаму Сігізмунду, электрыку, не забаранілі працаваць, толькі выключылі з камсамола. Сярэднюю дачку — маю жонку і нашага трохмесячнага сына Геніка выкінулі з кватэры. Чэкісты захапілі аўтамашыну, якую Галубок атрымаў ад ЦВК БССР у падарунак да юбілею тэатра...

Арышт Галубка адбыўся ў Гомелі, а вобыск рабілі чэкісты ў Менску, у Доме спецыялістаў, які цягнуўся шэсць гадзін.

Захапілі шмат матэрыялаў па тэатры — цэлы фонд для тэатральнага музея! Не буду пералічваць усё. Адзначу толькі рукапісы п'ес, дзённік, мемуары, амаль скончаную п'есу «Несцерка», поўны збор кніг Шэкспіра (як буржуазнага драматурга), крамянёвае ружжо, шаблю пана Сурынты, бутафорыю, а таксама іншыя дакументы як «рэчавыя доказы». На разгляд усіх канфіскаваных «па справе Галубка» матэрыялаў запрасілі пісьменніка В. Вольскага-Зэйдэля (у мінулым чэкіста), каб той як знаўца драматургіі Галубка даў сваё заключэнне.

Вольскі-Зэйдэль здаўна лічыў драматургію Галубка шкоднаю (аб гэтым гавораць назвы ягоных артыкулаў: «Знішчыць рэшткі нацыяналізму ў сцэнічным мастацтве», «Супраць вульгарызатарства, прышывання ярлыкоў і шкоднага пустазвонства» (В. Вольскі-Зэйдэль: «Звязда» ад 19 студзеня 1934 г. і «Полымя рэвалюцыі» № 5 за 1934 г.), а літаратурны крытык Алесь Есакоў па гарачым следзе піша артыкул «Вораг народу пад маскай драматурга» (газета «ЛіМ» ад 30 ліпеня 1937 года). Трэці знаўца тэатральнага мастацтва Мендэль Модэль, не шкадуючы чорных фарбаў, даваў дыхту Галубку за меладраматычнасць п'ес — у ёй Модэль бачыў нацыяналізм і нацдэмаў.

Бяда за бядою навальваюцца на плечы жонкі Галубка, не маладой ужо жанчыны, і яна, не бачыўшы ніякага выйсця з таго становішча, якое агарнула сям'ю, рэжа сабе вены. Яе знайшлі ў парку Чэлюскінцаў і ледзь выратавалі.

...Не дачакалася маці сваіх сыноў з вайны — усе яны загінулі, абараняючы Радзіму і гонар свайго бацькі. Нікога не засталося ў жывых з вялікай сям'і Галубка — нашчадкаў са славутым прозвішчам...

якога прывыкла да частай змены рускамоўных, украінскіх і яўрэйскіх труп і пастаяннага абнаўлення рэпертуару, заўсёды праходзілі цяжка. У мясцовай прэсе нават з'яўляліся артыкулы пад назвай «Чаму Гомель не хоча беларускага тэатра?». І БДТ-3, у якім У. Галубок адказваў за зборы ад спектакляў, з першых жа дзён, што называецца, «гарэў». Ён не вытрымліваў мастацкай канкурэнцыі з антрэпрызай і быў другасны па рэпертуары. Многія спектаклі даводзілася здымаць: глядач у тэатр не ішоў. Пра гэта красамоўна сведчаць архіўныя дакументы. І хоць новы беларускі калектыў мясцовыя ўлады ўсяляк падтрымалі «арганізаваным гледачом» і дамоўленасцямі з прадпрыемствамі на «пастаўку» такога гледача, а «Палескае жыццё» не скупілася на рэкламу і станоўчыя водгукі, становішча істотна не змянілася. Ужо праз год — у 1933 г. — Наркамат асветы рыхтуе чарговы дакумент пра паўторную рэарганізацыю БДТ-3 у перасоўны тэатр. Але БДТ-3 к таму часу ўжо паспеў разрасціся: у яго складзе было 70 чалавек, аркестр, да трупы па загаду таго самага камісарыята асветы быў далучаны «Чырвонаармейскі тэатр», прыйшлі выхаванцы розных тэатральных школ, ды і маёмасць калектыву ўжо нельга было скласці на фурманкі — яна налічвала «сем пульманаўскіх вагонаў». Пры паўторнай рэарганізацыі тэатра зноў спатрэбіліся б значныя сродкі, а рэпертуар апошніх гадоў не прыдаваўся да малых сельскіх сцэн. Было знойдзена іншае выйсце: калектыў пачынае «абслугоўваць пралетарскага гледача»; раз'язджае па рабочых клубах і толькі час ад часу вяртаецца на сваю пастаянную базу ў Гомель. Дзякуючы гастролям ён шмат у чым прадаўжае існаваць як перасоўны тэатр.

У часы нэпа частыя пераезды калектыву з горада ў вёску давалі акцёрам магчымасць падсілкавацца. Культурніцкая акцыя перасоўнага тэатра была зліта з жыццёвай — выжыць. Але з заканчэннем нэпа стымулу ўжо не было. «Без рынку кепска жыць», — скардзіўся ў пісьме пасланы ад ЦК КП(б)Б для культпрапработы ў БДТ-3 В. Бальзоўскі. «Людзі збяднелі». У многіх не было апраткі ды зімовага абутку, з зарплаты ў 140—120 рублёў 50—60 трэба было плаціць за пакой, а абед нават у сталоўцы партактыву (дзе цэны былі крыху ніжэйшыя) каштаваў 2 рублі! Картачкі на хлеб і прадукты былі адменены толькі да студзеня 1935 года. Усім тады жылося нялёгка, але зрабіць гэтае жыццё хоць крышачку лягчэйшым У. Галубок лічыў сваім чалавечым абавязкам. І ён дамагаўся, каб тэатр замацавалі за «прадуктовым размеркавальнікам», што былі на кожным прамысловым прадпрыемстве, імкнуўся замаўляць выгадныя гастролі, тым больш што з 1933 года тэатральная палітыка і дачыненні з гледачамі пачынаюць мяняцца: трэ, маўляў, ставіць так, каб не даводзілася абслугоўваць па «калектыўных заяўках», а глядач сам уведаў дарогу да касы!

Драўляны будынак цырка, дзе ў Гомелі размяшчаўся БДТ-3, быў узведзены ў сярэдзіне 20-х гадоў. Пастаўлены на месцы могілак, цырк да пачатку 30-х гадоў асеў і амаль згніў. Калі ўжо ў 1939 годзе будынак цырка быў перададзены другому тэатру — трупе «леанідаўцаў», арэну перабудавалі ў сцэну, амфітэатр, замянілі драўлянымі лаўкамі, відавочцы ўспаміналі, што ў зале быў цяжкі дух: бруд проста засыпаўся пяском, ствараючы нешта накшталт шматпластавага пірага... У 1939 годзе на праграмках з'явіўся дзіўны надпіс: пакідаць вопратку і галаўныя ўборы ў гардэробе абавязкова...

Як жа працаваў БДТ-3? А вось як. Зімой 1936/37 гг. публіка сядзела ў цырку не распранаючыся. Ацяпляць нетрывалы цыркавы будынак было бессэнсоўна.

У горадзе, як піша у адным з пісьмаў У. Галубок, хадзіў жарцік: «Калі хочаш захварэць на грып ці іншую хваробу, дык ідзі ў цырк». Няшчасці, нібы і наканаваныя калектыву старым памяшканнем, памнажалі драматычныя стасункі з гомельскім гледачом. Да ўсяго рэпертуар тэатра рэзка скараціўся. У снежні 1936 года дырэктыўнымі пастановамі СНК БССР спяшаўся адрэагаваць на афіцыйную дыскусію пра пастаноўку «Багатыроў» у Камерным тэатры: амаль у кожным тэатры рэспублікі занялі некалькі спектакляў апошніх сезонаў. У БДТ-3 з рэпертуару былі выключаны «Рыкашэт» У. Галубка (рэжысёр С. Разанаў) і «Контратака» Д. Курдзіна (рэжысёр К. Саннікаў). Забаранілі спектакль «Мікола Гамон» В. Сташэўскага, які рыхтаваўся выпускаць Саннікаў. «Высокая палітыка», больш жорсткі ідэалагічны кантроль і «рэаліі мясцовых умоў» загналі тэатр... А У. Галубок мусіў адказваць перад СНК БССР на шматлікія «а чаму?» Чаму не выконваюцца рэпертуарныя планы, чаму зацягваюцца тэрміны падрыхтоўкі новых спектакляў, чаму тэатр стратны... Гомельскі абласны архіў захаваў роспачныя лісты зацкаванага варункамі чалавека. Напісаць — «усю адказнасць за вынікі з сябе здымаю», — азначала распісацца ва ўласным бяссіллі.

Ва ўмовах 30-х гадоў невыкананне кіраўніком задач, што ставілі партыя і народу, расцэньвалася як сабатаж. Са стандартнай фармулёўкай «прикрываясь материальными трудностями...» наступствы былі цяжкімі. Абвінавачанні ў развале тэатра няцяжка пачуць у артыкуле «Покончить с попустительством врага на театральном фронте», апублікаваным у газеце «Рабочий» 3 жніўня 1937 г. пад ініцыяламі Р. Г. «Работа в БДТ-3 велась без всякого плана, трудовая и творческая дисциплина в театре была совершенно расшатана...» Артыкул, што кляйміў замаскіраваных ворагаў, быў палітычным водгуллем на арышт У. Галубка, хоць ягонае імя ў ім не згадвалася. Артыкул даваў бачнасць падставы для прыняцця ЦК КП(б)Б пастановы ад 8 верасня аб ліквідацыі тэатра, чый творчы склад «пасля дасканалай праверкі» мелі на мэце раскідаць па іншых калектывах. Мабыць, па выніках гэтай праверкі і былі рэпрэсіраваны некаторыя акцёры БДТ-3?

Дарэчы, БДТ-3 на той час не існаваў ужо. Ліпеньскай пастановай урадавай камісіі па справах мастацтваў пры СНК БССР ён быў перайменаваны ў Гомельскі гарадскі тэатр. Змена статуса (адначасова і БДТ-1, і БДТ-2) аўтаматычна змяняла грамадскае становішча калектыву і формы яго дзяржаўнага фінансавання. Наўрад ці гэта было падрыхтоўкай да планавага ліквідавання тэатра. Нягледзячы на буйныя пралікі з ягоным стацыяніраваннем, калектыў напраўду прафесійна вырас, меў падтрымку прэсы, хоць, як са шкадаваннем пісаў рэжысёр Л. Ліцвінаў, згубіў усе сувязі з «фальклорам, які так упрыгожваў яго спектаклі ў папярэднія гады».

У першым або ў адным з першых публічных паведамленняў Р. Г. у газеце «Рабочий» пра дзейнасць варожых элементаў у трупе, шукаць логіку бессэнсоўна. Рэальнае становішча тэатра свядома сказалася.

Не было ў БДТ-3 такога выпадку, каб п'есы ставіліся з 2—3 рэпетыцый, як пра гэта пісаў аўтар артыкула. Прафесійная рэжысура тэатра магла б прыняць гэты выпад як абразу. Не ішла ў рэпертуары тэатра і «гнюсная драматургія»: ідэалагічная правільнасць пастаўленых у 1936/37 гг. п'ес была падмацавана іх праэмерна частымі пастаноўкамі на агульнасаюзнай сцэне. Да новай драмы У. Галубка пра грамадзянскую вайну «Чырвоныя праменні» так і не паспелі прыступіць. Рэжысёрам К. Саннікаву і В. Пацехіну ўказвалася на тое, што яны «не могли не знать о творящихся в театре преступлениях», а іменна — аб сістэматычным скажэнні на сцэне савецкіх п'ес, якія... яны самі ж (не Галубок!) ставілі.

Набор найбязглуздых абвінавачанняў... вось яна якая, тэатральная гаспадарка Галубка!

Чаму ж тады інстанцыі, ад рашэнняў якіх залежаў лёс калектыву, не ставілі на сваіх пасяджэннях пытанні пра замену мастацкага і адміністрацыйнага кіраўніцтва ў тэатры? На дырэктарскае месца, як было гэта ўжо не раз у беларускай тэатральнай гісторыі, можна было прызначыць адпаведнага выканаўцу. Дык чаму ж тэатр усё ж ліквідавалі?!

Дакументаў, якія б засведчылі нешта пэўнае, пакуль не выяўлена. З вобразам У. Галубка, з яго неверагоднай славай у народзе не мог параўнацца ніводны, самы звышпапулярны мастак. Нават сёння на папках дакументаў або выразак пра БДТ-3 бібліёграфы або архіварыусы ў дужках указваюць «Тэатр У. Галубка». Пра БДТ-3, які існаваў зусім нядоўга, ведаюць толькі гісторыкі тэатра. Аднак, каб вытруціць з народнай памяці У. Галубка, трэба было знішчыць плён ягонай дзейнасці. Ці не таму разам з Галубком закончыў сваё існаванне і БДТ-3?..

І ЯШЧЭ РАЗ ПРА НАРОД І НАЦЫЮ

Узяцца за пяро мяне прымусіў артыкул акадэміка Ю. Астроўскага, на жаль, ужо нябожчыка. Акадэмік Астроўскі з пазіцый генетыкі вельмі ўдала даказаў, што на Беларусі практычна няма этнічных палякаў, як няма і этнічных рускіх, акрамя хіба эмігрантаў паслявеннай хвалі. Але да генетычнага доказу хацелася б дадаць невялічкі этнаграфічны разгляд гэтай праблемы на прыкладзе аднаго тыповага беларускага шляхецкага засценка.

Вёска Сейлавічы, што на Нясвіжчыне, складаецца з дзвюх частак: уласна вёскі, дзе жывуць у большасці праваслаўныя, і засценка, дзе жывуць каталікі. Гэта зараз на картах усюды пішуць вёска Сейлавічы, і самі людзі забыліся, дзе была тая мяжа паміж засценкам і вёскай, а яшчэ на вайсковых картах 50-х гадоў асобна абазначаліся вёска Сейлавічы і асобна засценак Сейлавічы. Адпаведна гэтаму ў вёсцы жывуць праваслаўныя, якія пішуцца беларусамі, а ў засценку каталікі, якія пішуцца палякамі.

Не будзем удзяляць асаблівай увагі праваслаўным, раз яны і так пішуцца беларусамі, а разгледзім, наколькі з'яўляюцца палякамі каталікі.

Пачнём з таго, што да рэвалюцыі тут не было ні беларусаў, ні палякаў, а былі адны тутэйшыя, якія дзяліліся на шляхту і мужыкоў. Не было ў тым сэнсе, што ніхто не мог зразумець, чаго ад яго хочуць, калі пыталіся пра нацыянальнасць. Яны былі жыхарамі гэтай зямлі, як бы іх ні называлі: русінамі ці ліцвінамі. Але пасля Рыжскай дамовы, калі Сейлавічы апынуліся за 7 кіламетраў на захад ад савецка-польскай мяжы, польскія ўлады спраўна перапісалі ўсіх каталікоў у палякі. Ад таго часу ўсе каталікі і пішуцца палякамі.

А мо яны і былі палякамі, ды толькі самі пра гэта не ведалі? Для адказу на гэтыя пытанні прааналізуем прозвішчы і імёны каталікоў засценка Сейлавічы, паспрабуем знайсці іх гістарычныя карані.

Пачнём з прозвішчаў. Яны тут трох тыпаў. Прозвішчы тыпу: Некраш, Цвірка, Суднік, Галаўня, Акінчыц, Урбан, Салавей. Прозвішчы на -іч: Зубовіч, Фірановіч, Бяліновіч, Драздовіч, Хоміч, Пяткевіч, Марцінкевіч, Ранцэвіч, Станкевіч, Матусевіч. І прозвішчы на -скі, -цкі: Гладоўскі, Савіцкі, Секяржыцкі, Рымашэўскі, Міравіцкі, Шыдлоўскі, Грынявіцкі, Мазалеўскі, Язвінскі, Васілеўскі, Мусліцкі, Лазоўскі, Крэпскі, Петрашэўскі, Сярпінскі. Але такія ж самыя прозвішчы і ў праваслаўных жыхароў вёскі Сейлавічы: Белік, Ярмак, Карпук, Чарнюк, Хвіцька, Таратута, Салавей, Кухта; Ярашэвіч, Грыгаровіч, Абрамовіч, Бутрымовіч; Жукоўскі, Ліхадзіеўскі, Шыбіцкі, Шумскі, Карлінскі.

Адрозненне хіба толькі ў тым, што многія каталіцкія прозвішчы належаць прадстаўнікам старых шляхецкіх родаў і маюць прыдаткі, якія зараз не пішуцца, але ўсё яшчэ захоўваюцца ў памяці. Напрыклад: Суднік-Грынькевіч, Некраш-Лапатэцкі, Цвірка-Гадыцкі і г. д.

Як у прозвішчах, так і ў прыдатках практычна немагчыма знайсці элементы польскага вымаўлення. Цікава было б сустрэць пад Варшавай ці Познанню карэннага паляка з прозвішчам Лапатэцкі ці Лазоўскі, Мазалеўскі ці Драздовіч. Яшчэ можна згадзіцца з прыпольшчаным гучаннем прозвішчаў Шыдлоўскі, Мусліцкі, Секяржыцкі і то з вялікім націгам, таму што немагчыма дакладна вызначыць іх старадаўняе гучанне. Асноўная ж маса прозвішчаў настолькі беларуская, наколькі гэта на нашай Беларусі магчыма. Прозвішчы маюць не толькі беларускія карэнні, а і падмацаваны геаграфічнымі назвамі. На Беларусі 8 вёсак з назвай Суднікі, ёсць Некрашы і Некрашэўшчына, Акінчыцы, Хомічы, Рымашы, двое Язвін і адно Язвіна, Зубава, двое Васілевіч, Урбаны, Грынкі і Грынькі, былі Міраршы. На больш буйной карце можна знайсці падмацаванні амаль усіх прозвішчаў, што безумоўна сведчыць пра даволі глыбокую старажытнасць гэтых прозвішчаў на Беларусі. Нельга прайсці і міма таго, што шмат якія з гэтых прозвішчаў носяць і каталікі, і праваслаўныя. Суднікі, Цвіркі, Хвіцькі, Салаўі ёсць і каталікі, і праваслаўныя, адны пішуцца палякамі, другія беларусамі.

Ну, а можа, гэтыя людзі былі апалячаны 500 гадоў назад і з таго часу нясуць сваю польскасць? Для адказу на гэтае пытанне звернемся да імёнаў сейлаўскіх засцянкоўцаў, якія нарадзіліся да рэвалюцыі, зараз практычна ўсе паўміралі, але якіх яшчэ памятаюць людзі.

Пачнём з мужчынскіх імёнаў. Вось найбольш часта ўжываемыя: Вінцэсь, Адась, Ясь, Міхась, Віктусь, Пятрусь, Яээп (Ёзік), Люцыян, Антось, Ролюсь. Поўныя іх імёны гучаць так: Вікенцій, Адам, Ян, Міхаіл, Віктар, Пётр, Іосіф, Люцыян, Антон, Рамуальд.

Згадаем і поўныя жаночыя імёны, якія захаваліся ў памяці: Марыя, Алімпіяда, Тафіліяда, Леаніда, Леакадзія, Сцефаніда (Сцепаніда), Кацярына, Алена, Ганна, Рамуальда, Разалія, Сафія, Вікторыя, Вераніка.

Што ж мы бачым? Як сярод мужчынскіх, так і сярод жаночых імёнаў насельнікаў засценка Сейлавічы, як і шматлікіх іншых засценкаў і мястэчак (Пасяні, Бучныя, Суднікі, Міршы, Затур'я, Бузуны, Слаўкава і інш.) вакол Сейлавіч, да рэвалюцыі, пераважаюць грэчаскія імёны, прычым сярод іх такія рэдкія, як Тафіліяда, Леакадзія.

Але так было да 1920 гадоў нашага веку. А пасля намаганнямі польскага касцёла на гэтыя імёны накладваецца новы імённы пласт. Валам павалілі пасля хрышчэння маленькія Збышкі, Зэнкі, Лешкі, Казікі, Зюмакі, Зыгмусі, Рысі, Франкі, Ванды, Данусі, Чэсі, Рэні, Ядзі, Ваці, Карольці і Каралі, Крысі і Мар'яны. Звярніце ўвагу, якая розніца. А чаму? Таму, што ўсе дарэвалюцыйныя імёны — гэта прадаўжэнне самабытнай імённай традыцыі, якая існавала без знешняга ўздзеяння, а пазнейшыя — вынік паланізатарскага насаджэння. Але адкуль жа ў каталіцкім асяроддзі такая моцная грэчаская імённая традыцыя? Тлумачэнне вельмі простае — з уніяцтва, а значыць, з праваслаўя, бо каталікі, як вядома, ва уніяты не пераходзілі.

Вось мы і дайшлі да сутнасці: усе тыя каталікі, што зараз пішуцца палякамі, зусім нядаўна былі уніятамі, а яшчэ раней праваслаўнымі і да пальшчызны не мелі аніякага дачынення.

Дарэчы, самабытную імённую традыцыю палякам знішчыць так і не ўдалося. Яшчэ і зусім нядаўна дзяцей працвалі называць і Леакадзіямі, і Леанідамі, і Веранікамі, і Рамуальдамі. Праўда, на сённяшні ад гэтай традыцыі амаль нічога не засталося, што ў каталікоў, што ў праваслаўных — Ірыны ды Марыны, Сяргеі ды Андрэі.

Такім чынам, мне здаецца, мы зусім паспяхова вырашылі «польскую праблему» на Нясвіжчыне. Аказваецца, палякаў там ніколі і не было сярод тутэйшага насельніцтва, а ўсіх асаднікаў Сталін прыбраў яшчэ ў 1939 годзе. Праўда, тутэйшыя людзі вырашылі гэтую праблему яшчэ раней і ніхто палякам сябе асабліва не лічыць. Шляхта ды шляхта — хай сабе так і будзе. Да таго ж па-польску ніхто і трох слоў звязаць не можа, гучыць тут наша славутая сёння «трасянка».

Такая ж сітуацыя і ў іншых вёсках, мястэчках і былых засценках, па ўсёй Беларусі. І спроба падняць там нейкае польскае пытанне — гэта спроба падманам, падтасоўкай гістарычных фактаў, карыстаючыся няведаннем людзьмі сваёй гісторыі, перашкодзіць адраджэнню беларускай нацыі, той нацыі, неад'емнымі часткамі якой з'яўляюцца як беларусы-праваслаўныя, так і беларусы-каталікі, а разам з імі і людзі ўсіх іншых веравызнанняў, якія жывуць на нашай адзінай для ўсіх Беларусі.

Станіслаў СУДНІК.

г. Цвер.

З ПОШТЫ «ЛіМа»

Гэта—не асабістая крыўда

14 чэрвеня г. г. я накіраваў ліст на Беларускае радыё ад імя дзяцей і ўнукаў, каб павіншаваць нашу матулю і бабулю з нагоды яе дня нараджэння. Я папрасіў перадачу «Жадаю Вам» перадаць песню «Кася» (былі прыведзены радкі з гэтай песні: «...як лілея на Дунаі, як пралеска ў белым гаі...») ці якую іншую беларускую песню. Вельмі прасіў выканаць заяўку ў дзень нараджэння маці — 22 чэрвеня (перадача «Жадаю Вам» ішла ў эфір 21 чэрвеня). Я разумеў, што лістоў у адрас перадачы прыйдзе шмат, і непакоіўся, што віншаванне прагучыць у іншы дзень. Так і здарылася: 21 чэрвеня атрымаў паведамленне: «...слухайце передачу «Ад шчырага сэрца» 25 чэрвеня ў 21 гадзіну». Але ніякага было ад таго, што паведамленне надрукавана на беларускай мове, а канверт падпісаны «на великом и могучем».

Ды пра самае галоўнае. Складаныя пачуцці былі ў мяне ад гэтай перадачы. З аднаго боку — прыемна пачуць у эфіры віншаванне ў адрас мамы, з другога — пачуццё сораму і прыкрасці па заканчэнні перадачы. Чаму? Віною таму песні, якія прагучалі за гэтую гадзіну эфіру. Усё і ўсіх тут можна было пачуць: і Аляксандра Малініна і Людмілу Зыкіну з яе «...российскими матерями...», і «Севастопольский вальс»... Не прагучала толькі беларускай песні.

Няўжо сярод дзесяткаў, сотаў лістоў, аўтары якіх пісалі на перадачу, не знайшлося ніводнага, які пажадаў бы, каб для яго бацькі, маці альбо любімага чалавека прагучала беларуская песня? Не веру!

Я, урэшце, не хачу тут выказаць толькі сваю, асабістую крыўду. Хто, як не радыё ці тэлебачанне, павінны абуджаць у людзях роднае слова, адраджаць культуру? Атрымліваецца, што маюць рацыю тыя, хто сцвярджае: «...ничего у вас с этим белорусским языком не получится...»

Эдуард БОКІ.

г. Мінск.

«Падстаў для пракурорскага ўмяшання—няма...»

(Пачатак на стар. 5).

і передаў яму дзённік. Як дзённік апынуўся ў інстытуце, не магу зразумець...

Была ў мяне сустрэча і з Яўгенам Сцяпанавічам Парфянюком. Цяпер ён займае вышэйшую прыступку ў царкоўнай іерархіі Брэста, мае сан благачыннага, архірэя, з'яўляецца настаяцелем Свята-Сімяонаўскага сабора ў Брэсце, народны дэпутат Беларусі. Па яго словах, ён сапраўды некалі звярнуўся да Паповай з просьбай пазаймацца з яго сынам-студэнтам, хоць і адмаўляў нейкую сваю асаблівую дружбу з гэтай сям'ёй. Разам з тым, айцец Яўгеній пры нашай гаворцы прызнаў, што ведаў пра існаванне дзённіка Гаражанскага, нават чытаў яго. Яўген Сцяпанавіч выказаўся ў тым сэнсе, што яго шакіраваў негатыў, з якім у дзённіку гаварылася пра Леніна, камуністычную ўладу.

Пры ўсёй маёй пачцівасці да сану айца Яўгенія, я паставіў перад ім пытанне рубам: ці ведае ён, што Гаражанскі і яго жонка Папова вусна і пісьмова ў розных заявах сцвярджаюць, што дзённік быў перададзены на захаванне яму. У адказ Я. Парфянюк катэгарычна абвяргаў гэтыя сцвярджэнні.

Ну, што ж, у мяне няма падстаў не верыць і яму...

Дарэчы, усе спробы Гаражанскага вярнуць дзённік аказаліся марнымі. Як вынікае з нагаданых вышэй адказаў органаў пракуратуры, лёс іх невядомы. Я думаю (гэта маё асабістае меркаванне), што дзённік апынуўся там, адкуль і быў перададзены ў інстытут. Відаць, толькі вядомаму святару, народнаму дэпутату Расіі Глебу Якуніну з яго аўтарытэтам і магчымасцямі пад сілу развязваць падобныя вузлы...

Амаль адзінаццаць год — з кастрычніка 1979 па красавік 1992 года — адмахаў мятлою на царкоўным двары Юрый Фёдаравіч Гаражанскі. Бачыў даведку аб яго зарплаце — з 1979 па 1990 год 90 рублёў у месяц, апошнія два гады — па 200...

У адзін з красавіцкіх дзён гэтага года пасля досыць непрыемнай размовы з айцом Яўгеніем Гаражанскі падаў заяву аб звальненні з пасады царкоўнага дворніка. Назаўтра яму пазванілі з рэктарата інстытута і паведамілі, што па пратэсце Пракуратуры рэспублікі ён аднаўлены на працы. Праз пятнаццаць гадоў!

У гутарцы са мной Юрый Фёдаравіч сказаў, што бачыць ва ўсім гэтым «божеский промысел». Можа, і «божеский», калі лічыць, што ён кіраваў дзеяннямі атэісткі Людмілы Арсенаўны Паповай, яго жонкі, якая ні на хвіліну не змірылася са здзекам, учыненым у адносінах да яе мужа і да яе самой. Я ўяўляю, што давялося перажыць гэтай субтыльнай з выгляду жанчыне за апошнія паўтара дзесяцігоддзя. Не толькі матэрыяльныя нястачы, а і пастаянны псіхалагічны прэс. Як было, напрыклад, растлумачыць бацькам, якія не жывуць у Брэсце і былі, па словах Людмілы Арсенаўны, «прававернымі камуністамі», звальненне Гаражанскага з інстытута, яго працу дворнікам у царкве? У дзесятым класе сын аднойчы «ўзрадаваў» яе навіной — «класны» сказаў, каб ён публічна адрокся ад бацькі...

Л. Папова пісала ва ўсе канцы—інстытут, партыйныя і савецкія органы, газеты, пракуратуру. Амаль адусюль ішлі адпіскі, падобныя на адказы мясцовай пракуратуры, нагаданыя на пачатку гэтых нататак.

Мне цікава было паслухаць, чым кіраваўся пракурор Маскоўскага раёна Брэста В. Амельянюк, даючы ў 1990 і 1991 гадах аднолькавыя адмоўныя адказы Гаражанскаму і Паповай — «падстаў для прынняцця мераў пракурорскага рэагавання не маецца».

Валерый Васільевіч доўга ўспамінаў справу Гаражанскага: «Ведаеце, працы шмат, усё ў галаве не ўтрымаеш». Але калі паказаў яму копіі яго адказаў, адразу ўспомніў — так, подпіс яго, але займаліся высвятленнем акалічнасцяў звальнення Гаражанскага яго паднамачальныя. Паклікаў у кабінет памочніка пракурора Н. Мазур. Ніна Мікалаеўна, маладая яшчэ жанчына, прыкметна хвалюючыся (не кожны дзень цікавяцца яе працай сталічныя журналісты) пачала расказваць, як хадзіла ў інстытут, знаёмілася з дакументамі, гаварыла з людзьмі. «Чым кіраваліся вы, — пацікавіўся я, — упісаўшы ў адказ такую фразу: «...Акрамя гэтага, было ўстаноўлена, што вамі перадаваліся іншым асобам рукапісныя матэрыялы антысавецкага зместу...»? Н. Мазур разгублена пагледзела на Амельянюка, нібы чакаючы ад яго дапамогі. «Гэта мне дацэнты сказалі», — нарэшце вымавіла яна. «Якія дацэнты?» — не зразумеў я. «Ну тыя, што некалі з ім працавалі», — растлумачыла Ніна Мікалаеўна. Пазней я даведаюся іх прозвішчы. Не здзіўся, што некаторыя з «дацэнтаў» былі сярод тых, хто пятнаццаць гадоў назад цкаваў Юрыя Фёдаравіча. Падумалася толькі: ну добра, у 1977 годзе ім было боязна ісці супраць цячэння, пад пільным вокам «куратара» КДБ і сакратара інстытуцкага парткома хацелася выслужыцца. Але год-два назад, калі ўжо і Сахараў быў вернуты з сылкі, калі набірала моц дэмакратыя, адчуваўся блізкі канец таталітарнага рэжыму, — што тады прымушала іх, ды і раённага пракурора таксама, талдычыць пра «антысавецкую дзейнасць» Гаражанскага? Надзея, што ўсё вернецца на «кругі свае»? «Ведаеце, —гаварыў мне з прыкрасцю Амельянюк, — тое, што раней лічылася вялікай крамолай, цяпер можна пачуць на кожным кроку, паспрабуй разбярыся, на якіх законах дзейнічаць. Тыя ж, старыя, ніхто не адмяняў...»

Відаць, па законах сумлення, гонару, прыстойнасці. А гэта ў чалавека або ёсць, або няма. Пры любых грамадскіх фармацыях.

Потым я спытаю Юрыя Фёдаравіча, ак тыя «дацэнты» глядзелі яму ў вочы, калі яго аднавілі на працы і ён прыйшоў у інстытут? «Звычайна глядзелі, як быццам нічога і не было, — адказаў Гаражанскі, — Бог іх наставіў на розум».

Каб жа...

Міхась ЗАМСКІ.

ФЕСТЫВАЛІ

105 гадоў і тры дні

З часам мы паспрабуем увесці чытачоў «ЛіМа» ў атмасферу Міжнародных Шагалаўскіх дзён у Віцебску — паспрабуем, бо перадаць усе нюансы тых трох дзён, перапоўненых падзеямі ды самымі рознымі эмоцыямі, немагчыма. Адзначыць стогадовы юбілей свайго вялікага земляка віцяблянам перашкодзілі акалічнасці нядаўняга нашага грамадска - палітычнага ўкладу. Затое сёлетняе святкаванне 105-й гадавіны з дня нараджэння мастака Марка Шагала ператварылася ў сапраўдную ўрачыстасць. Прайшлі, ужо другі раз, Шагалаўскія чытанні, у якіх, апроч віцяблян, удзельнічалі госці з Масквы, Мінска, Пецярбурга, з гарадоў Германіі. Адбылося адкрыццё надмагільнага помніка адметнаму мастаку, першаму настаўніку М. Шагала — Юрыю Пэну, а таксама вернісаж ягоных палотнаў у Мастацкім музеі. Арыгінальная экспазіцыя, прысвечаная М. Шагалу, размясцілася ў выставачнай зале на Успенскай Горцы. Ансамбль салістаў «Класік-Авангард» выступіў з вялікай канцэртнай праграмай, а купалаўцы паказалі ў Віцебску адзін з лепшых сваіх спектакляў — «Памінальную малітву» Р. Горына. Шырокую цікавасць выклікалі заключныя мерапрыемствы Дзён: адкрыццё Дома Шагала (з пакуль што адзіным мемарыяльным пакоем) па вул. Пакроўскай і помніка мастаку. Сярод гасцей, якія выступілі на цырымоніі, былі выдатныя беларускія літаратары Васіль Быкаў, Рыгор Барадулін, міністр замежных спраў Рэспублікі Беларусь Пётр Краўчанка.

Н. К.

ТЭАТР

Жарынка са старога «Крэсіва»

Беларускі тэатр «Лялька» ўжо колькі разоў звяртаўся да творчасці Ганса-Хрысціяна Андэрсэна. На яго сцэне ў розны час ажывалі старонкі казак «Русалачка» і «Стойкі алавяны салдацік». І вось новая работа творчага калектыву — плён сумесных намаганняў акцёрскай трупы, рэжысёра-пастаноўшчыка Віктара Клімчука, мастака Алеся Сідарава і кампазітара Алега Залётнева: 10 і 17 чэрвеня адбылася прэм'ера спектакля «Салдат і Ведзьма» па п'есе вядомага акцёра і рэжысёра Цэнтральнага тэатра лялек з Масквы Яўгена Сперанскага. У аснове сюжэта — казка Андэрсэна «Крэсіва».

Кінагледачы, відаць, добра памятаюць мастацкі фільм «Старая, старая казка» з Алегам Далем у галоўнай ролі. Тэатр не ідзе ўслед нават за самай таленавітай пастаноўкай, самай арыгінальнай інтэрпрэтацыяй...

Юрась ІВАНОЎСКІ.

г. Віцебск.

Крытыкі на «Авансцэне»

Утвораны і распачаў дзейнасць Цэнтр тэатральных крытыкаў (ЦТК) «Авансцэна» (фундатар — Саюз тэатральных дзеячаў Беларусі, пры якім і ладзіць сваю работу ЦТК). Старшыня — доктар тэатразнаўства Рычард Смольскі, які адначасова стаіць на чале секцыі крытыкі й тэатразнаўства Саюза тэатральных дзеячаў Беларусі. Паводле ягоных слоў, выйсце на «Авансцэну» тэатральнай крытыкі надарылася ў надзвычай скрутную для прыгожых мастацтваў часіну, але яно патрэбна сёння як ніколі, — па сутнасці, незалежная Беларусь, шмат што адраджаючы, аднаўляючы ды пераствараючы, не можа не зважаць на тое, што стан такога неабходнага складніка інстытута тэатра, як тэатральная крытыка, не дужа задавальняе сёння, перадусім — адсутнічаюць новыя яркія імёны, не надта захоплена перспектывай навуковых доследаў моладзь... Менавіта на заахвочванне маладых і будуць найперш скіраваны высілкі «Авансцэны».

«Сабака...» едзе на паветра

«Сабака з залатым зубам» У. Савуліча неўзабаве выпраўляецца на своеасаблівыя гастролі на... радзіму драматурга: з 8 па 13 ліпеня прадстаўнікі сталічнай «Вольнай сцэны» будуць дыхаць «вольным» паветрам Глыбоцкага раёна Віцебскай вобласці. Эксперыментальныя сцэнічныя ўвасабленні (а «Вольная сцэна», як вядома, нішто іншае, як тэатр-лабараторыя) вымагаюць глядацкай размаітасці!

ЛІТКУР'ЕР

«Мары» дапамагае «Юнацтва»

У Заслаўі адкрыўся дзіцячы цэнтр вольнага часу «Мара». Мясцовыя ўлады перадалі маленькім гаспадарам старое памяшканне камбіната бытавога абслугоўвання. Цяпер тут можна выбраць дзіцячую кнігу па густу, пагартаць газеты і часопісы ў чытальнай зале, адпачыць у зале ігравых аўтаматаў.

У добры шлях комплексу дзіцячага адпачынку сказалі мэр Заслаўя Васіль Рыгоравіч Баранаў, пісьменнікі Валянцін Лукша і Уладзімір Марук, якія ад імя выдавецтва «Юнацтва» падарылі юным гараджанам бібліятэчку дзіцячай літаратуры.

Закажыце неабходныя кнігі

У магазін «Кнігарня пісьменніка» Рэспубліканскай фірмы «Белкніга» паступілі тэматычныя планы рэспубліканскіх выдавецтваў «Мастацкая літаратура», «Навука і тэхніка», «Народная асвета», «Вышэйшая школа», «Полымя» і іншых на 1993 год. Пісьменнікі, аўтары, усе чытачы маюць магчымасць своечасова замовіць для сябе неабходныя выданні. Нагадаем, што магазін знаходзіцца па адрасе: г. Мінск, вуліца Казлова, 2.

ДРУК

«Пралеска» № 5

«Адкуль наш род» — часопіс вуснамі У. Арлова пачынае аповяд пра гісторыю Беларусі. Аповяд гэты адрасуецца, зразумела, самым маленькім, адсюль і лаканічнасць раздзелаў-навел, кожны з якіх займае літаральна два-тры дзесяткі радкоў — «Першыя жыхары беларускай зямлі», «Каменны век», «Жалезны век», «Славяне і балты», «Старажытныя багі», «Святы нашых продкаў», «Дзе пасяліліся славяне». Адначасова «Пралеска» расказвае пра жыццёвы і творчы шлях У. Арлова.

У дапамогу вывучаючым літары «дж», «дз» і лічбу «9» адрасуецца чарговы выпуск «Азбукоўніка і лічылкі».

У. Васілевіч расказвае пра свята, якое з'яўляецца неад'емнай часткай культуры нашага народа — «Купала Івана на вулку звала». Т. Арлова гаворыць пра гуканне вясны. Пра тое, як навучыць старэйшых дашкольнікаў беларускай мове, разважаюць Н. Маскаленка і Н. Старжынская. «Што такое метаграграмы?» — У. Мацвеенка дае дзецям своеасаблівы ўрок літаратуразнаўства.

«Роднае слова» № 6

«Анкета душы — паэзія» — так назвала штрыхі да творчага партрэта У. Някляева Л. Гарэлік. Друкуецца заканчэнне разгляду маладой беларускай прозы 80 — пачатку 90 гадоў, напісанага А. Бельскім. Часопіс адзначае 50-годдзе В. Рагойшы і прапануе яго выступленне «Вяртанне да Львова».

Ф. Ваданосава расказвае пра купалаўскія мясціны на Лагойшчыне, дзе ствараецца філіял Літаратурнага музея Янкі Купалы — «Па даўгінаўскім гасцінцы». Да 110-годдзя з дня нараджэння Я. Купалы прымеркаваны і іншыя матэрыялы: «Мне сняцца сны аб Беларусі» А. Міраславіча і «Мне так пуста ў жыцці без яго» Я. Раманоўскай пра сяброўскія адносіны Купалы і Коласа.

У «Літаратурным ветразі», які вядзе М. Скобла, прадстаўлена паэтка-музыка Вольга Акуліч.

Значная частка матэрыялаў нумара аб'яднана назвай «Бярозаўшчына — край педагагічнага натхнення». Абагульняецца вопыт педагогаў Бярозаўскага раёна ў справе выхавання падрастаючага пакалення, у тым ліку, канечне, у выкладанні беларускай мовы і літаратуры.

МУЗЫКА

Перамога ў Манрэалі

Вялікі поспех выпаў на долю маладога беларускага піяніста Сяргея Мікуліка: ён стаў лаўрэатам 23-га Міжнароднага конкурсу піяністаў у Манрэалі (Канада). Гэты конкурс адзін з самых складаных і прэстыжных у музычным свеце, яго насычаная праграма ўключае творы самых розных жанраў і стыляў. Скажам, толькі на 1 туры канкурсант павінен выканаць аж шэсць віртуозных эцюдаў, апроч шэрагу іншых твораў. Такога няма ва ўмовах ніводнага конкурсу.

Перамога ў Манрэалі — не выпадковасць. Выхаванец прафесара І. Цвятаевай, С. Мікулік яшчэ пяцікласнікам атрымаў дыплом на Міжнародным дзіцячым конкурсе піяністаў у чэшскім горадзе Усце-над-Лабай, будучы ўжо лаўрэатам II прэміі Рэспубліканскага конкурсу выканаўцаў. Апошнія два гады ён працягваў вучобу як асістэнт-стажор у класе прафесара Т. Ніколаевай (Маскоўская кансерваторыя), часта выступаў з сольнымі праграмамі. Летась удзельнічаў у Міжнародным конкурсе піяністаў у Японіі, дзе ўдала прайшоў два туры. І вось у Манрэалі, дзе спаборнічалі 49 маладых піяністаў з 18 краін свету, Сяргею пашчасціла трапіць у фінал (дарэчы, удзельнічалі 2 піяністы з Расіі, па адным з Украіны, Літвы, але яны ў фінал не прайшлі; ніводны музыкант з прадстаўнічай каманды ЗША не прайшоў нават на II тур). Дзевяць фіналістаў выконвалі напісаны спецыяльна для конкурсу твор канадскага кампазітара Б. Чэрні «Аднойчы... у цені ночы... удалечыні» і канцэрт для фартэпіяна з аркестрам. Сяргей выбраў Канцэрт № 4 Л. Бетховена, адзін з улюбёных сваіх твораў. Конкурс праходзіў у цудоўным Палацы мастацтваў і шырока асвятляўся ў друку — як непаўторнае свята музыкі. Пажадаем маладому піяністу С. Мікуліку, які пачынае і педагагічную дзейнасць у Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі, творчай несупакоенасці, новых поспехаў і сустрэч са слухачамі.

В. ЛАГВІНЕНКА.

Канікулы адкладваюцца...

Рэпетыцыя «Хэло, Долі!»: у цэнтры харэограф з Англіі Джэйн Нолан   Фота І. МАКАЛОВІЧА.

У прыхільнікаў Дзяржаўнага тэатра музычнай камедыі Беларусі — «канікулы». А для самога творчага калектыву яны адкладваюцца: не паехаўшы, як гэта было ў мінулыя гады, на гастролі, летнія месяцы тэатр выкарыстоўвае прадуктыўна. Новы тэатральны сезон плануецца адкрыць чарговай прэм'ерай — мюзіклам амерыканскага кампазітара Д. Германа «Хэло, Долі!» Гэты твор, напісаны ў 1963 г., быў упершыню пастаўлены праз год у Нью-Йорку, а ў хуткім часе крылы папулярнасці перанеслі мюзікл «Хэло, Долі!» і ў СССР, дзе яго ігралі вядучыя тэатры аперэты. Апошняя пастаноўка была ў Свярдлоўску, гадоў 20 таму. І вось мінскі рэжысёр В. Цюпа звярнуўся да гэтага твора. Ведаючы ў асноўных рысах стыль і эстэтыку В. Цюпы, пад кіраўніцтвам якога некалькі гадоў назад у нашым тэатры музкамедыі пачаў складвацца новы творчы напрамак, верачы ў творчы патэнцыял акцёраў, можна спадзявацца, што новая прэм'ера выкліча шырокі рэзананс у музычна-тэатральным асяроддзі. Працуюць над спектаклем таксама дырыжор А. Сасноўскі, сцэнограф У. Жданаў, мастак па касцюмах В. Жалонкіна, харэограф з Англіі Д. Нолан ды балетмайстар тэатра Н. Дзячэнка. «Хэло, Долі!» вымагае выдатнай пластычнай падрыхтоўкі ад трупы, да таго ж, англійскі харэограф усяму пластычнаму малюнку спектакля надае пэўную стылёвую завершанасць і своеасаблівы каларыт. Сярод занятых у спектаклі артыстаў — Н. Гайда, В. Мазур, З. Вяржбіцкая, Г. Казлоў, А. Ранцанц, К. Лосеў і іншыя.

Дзіцячы музычны тэатр-студыя «Казка» таксама працуе над новай пастаноўкай. Гэта будзе «Дзіцячы альбом» на музыку вядомых п'ес П. Чайкоўскага. Па традыцыі маладому калектыву дапамагаюць сталыя калегі з Пецярбурга: рэжысёр-пастаноўшчык А. Пятроў ды мастак І. Прэс. Прэм'ера — у новым сезоне.

З. ЛЫСЕНКА.

ВЕСТКІ З-ЗА МЕЖАЎ

Беларускае мастацтва ў Рызе

Дзякуючы намаганням рыжскай галерэі РОЛ-АРТ і Полацкага гісторыка-архітэктурнага запаведніка ў сталіцы Латвійскай Рэспублікі 22 чэрвеня была ўрачыста адчынена «Выстава народных промыслаў Беларусі». Акрамя народных майстроў, удзел у ёй узялі і прафесійныя мастакі З. Ліцвінава, С. Каткова, Э. Сямёнава (усе Менск), А. Лісоўская (Віцебск), Т. Козік (Навапалацк). У экспазіцыі габелены, батыкі, кераміка, мэбля з лазы, ручная вышыўка, іншыя мастацкія вырабы. Выстава стала прыкметнай з'явай у культурным жыцці горада: прыгожыя афішы, прэстыжнае выставачнае памяшканне. Сюжэты з адкрыцця выставы паказалі Латвійскае тэлебачанне і нават расійскія «Вести». Беларускае тэлебачанне прамаўчала...

А. К.

Паразумецца не спрыяе...

Беларускія праграмы на Дзяржаўным тэлебачанні Летувы скарочаны да трыццаці хвілін на месяц, — адпаведна, да трох праграм. Прасцей за ўсё было б зрабіць закід кіраўніцтву Летувіскага тэлебачання, пабедаваўшы, маўляў, ізноў не шануюць беларусаў, калі б не пэўная акалічнасць: у свой час беларускія праграмы (і, натуральна, іхні рэдактар) былі, так бы мовіць, на парытэтных умовах далучаны да рэдакцыі рускамоўных перадач. Парытэтныя ўмовы, нідзе не зафіксаваныя юрыдычна, у хуткім часе скруціліся... на нішто. Такім чынам памылкі штатнага раскладу сталіся падставаю для сённяшняй «міжнацыянальнай» несправядлівасці. Ах, гэтыя «пытанні крыві, самыя заблытаныя ў свеце»! Што-што, а старарэжымна-савецкая мадэль тэлебачання не тое што разблытацца, — паразумецца не спрыяе...

РЭПЛІКА

780 кніжак

Не затрымалася на паліцах кнігарняў кніга прафесара Г. Барышава «Театральная культура Белоруссии XIII века» — грунтоўны дослед размаітых «тыпаў ды форм школьнага, прыватнага палацавага ды буржуазна-камерцыйнага тэатра, а таксама народнай тэатральнай творчасці, дэкарацыйнага мастацтва і тэатральнага дойлідства»... Зрэшты, выдавецтва «Навука і тэхніка» выправіла ў свет усяго... 780 паасобнікаў. Здаецца, руская мова выдання гарантавала яму высокі наклад, а ўзровень выкладання матэрыялу, фактаграфія і да т. п. — шырокае кола чытачоў-неспецыялістаў, але... 780 кніжак уславілі адметную, міністэрска - ўрадавую палітыку ў галіне нацыянальнай культуры, калі гэтая палітыка існуе.

Ж. Л.

НА ЖЫЦЦЁВЫХ СКРЫЖАВАННЯХ

«ПАДАРЭЦЕ МАЮ МАМУ СЛЯПУЮ...»

ВОЛЬГА

...Лета. Пыліць прасёлак, па якім паўзе жабрацкі воз з «будай». Будан хавае ад спёкі сляпую лерніцу з дзецьмі. Вось і вёска. Хударлявы Міша саскоквае з воза. Услед за ім падаецца да хаты і Валя. Чуецца нясмелы дзіцячы галасок: «Падарэце маю маму сляпую...». Маці дастае леру, гучыць сумная песня. На ганак выходзіць гаспадыня, з-за яе спадніцы выглядваюць цікаўныя малыя. «Чым багаты...» — яна падае лусту хлеба і кавалак сухога сыру.

Валянціна Арцёмаўна ўспамінае: «Людзі нас ніколі не крыўдзілі. Падавалі, што маглі: на Палессі звычайна выносілі гарнец жыта і кавалак палатна, у тых вёсках, дзе трымалі авечак — воўну. А смак грачанікаў, якія падавалі нам у Цімкавічах і Грозаве, памятаю дагэтуль, хоць колькі ўжо часу мінула з тае пары...»

Так, прайшлі дзесяцігоддзі. Але не сцерлі яны мінулае, памяць захавала нават дробязі, на погляд сучаснага чалавека — нязначныя. Я слухаю жанчыну і міжволі адчуваю сябе не проста сведкай, але ўдзельніцай далёкіх падзей, пра якія так цікава апавядае Валянціна Арцёмаўна.

«Майго дзеда, Леўчыка Карпа, у Доўгім старыя людзі яшчэ памятаюць. Ён калісьці быў першым настаўнікам — хадзіў па хатах, вучыў дзяцей. Два разы ўдавеў, а ўсяго было ў яго ад трох жонак 13 дзяцей. Амаль усе вывучыліся, у людзі выйшлі. А ўнук Лука, лётчык — нават Герой Савецкага Саюза, загінуў, бедны, недзе пад Ленінградам яшчэ ў 41-м годзе. Пасля рэвалюцыі мода пайшла на новыя імёны. Карп перапісаўся на Рыгора, двое дзяцей таксама імёны змянілі: Парфен стаў Віктарам, а Палаг'я—Яўгеняй. Маці мая, Вольга, нарадзілася ў 1895 годзе. Калі ёй было два гады, аслепла пасля воспы. Гора гэта для сям'і было вялікае. Але трэба ж неяк жыць. Калі яна падрасла, зрабілі ёй леру і адвялі ў Старобін да сляпога лерніка. Аддалі ў навуку, адным словам»,— Валянціна Арцёмаўна ўздыхае.

Спявала Вольга хараша, дый памяць добрая была, песень ведала — не злічыць. Вадзілі яе па вёсках малодшыя браты і сёстры. Але для мачыхі сляпая дзяўчынка была абузай, якую хацелася як-небудзь збыць з рук. Такая магчымасць надарылася ў 1919 годзе, калі лёс закінуў у Доўгае Раманюка Арцёма. Сляпы на адно вока жабрак прыйшоў, пабіраючыся, з Украіны. Звялі гэтых няшчасных разам і пажанілі. Мо яны і самі спадзяваліся, што разам лягчэй будзе гора мыкаць. Так і жылі — з вясны да восені пабіраліся, а на зіму прасіліся да каго-небудзь у хату.

«Я нарадзілася ў 1920 годзе, — успамінае Валянціна Арцёмаўна.— Бацькі тады жылі ў Закальным. А праз два гады нарадзіўся Міша. Былі яшчэ блізняткі, але ў хуткім часе памерлі. А потым з'явілася на свет Аленка». Яна змоўкла, у каторы ўжо раз дзівячыся таму, як магла сляпая жанчына спраўляцца з абавязкамі маці: няньчыць малых, абмываць і даглядаць, хадзіць за імі, калі хварэлі: Арцём стараўся пракарміць сям'ю, але, мусіць, не хапіла мужнасці ў гэтага чалавека.

Калі старэйшай дачцэ, Валі, было 5 гадоў, бацька пайшоў да другой жанчыны. Бедная маці, калі даведалася пра гэта, звар'яцела. Год яе лячылі ў Менску. За гэты час памерла ў прытулку маленькая Аленка. Старэйшых, Валю з Мішам, дзед Карп забраў да сябе. Але Арцём выкраў хлопчыка і разам з ім і сваёй жанчынай падаўся ў белы свет.

1929 г. ЛЕЎЧЫК Вольга Рыгораўна з дачкой Валяй.

«Калі маці вярнулася, на яе страшна было глядзець. Каб неяк зарабіць кавалак хлеба, яна хадзіла зімой па хатах і прала людзям кудзелю. Жанчыны з ахвотай давалі ёй работу, бо прала яна вельмі тонка. І шыла сама. Не здзіўляйцеся, — Валянціна Арцёмаўна выносіць спадніцу,— яе работа. А ведаеце, як яна нітку ў іголку зацягвала? Трымала каля самых губ і дапамагала языком. Вось так»,— жанчына паказвае, як гэта рабіла яе сляпая маці. Потым зноў вяртаецца ў тыя сумныя гады: «Маці вельмі хацела знайсці Мішу. Куды мы толькі ні звярталіся! Потым нехта падказаў, што людзі бачылі хлапчука ў Парычах. Падаліся мы з маці туды. У бацькі з Ганнай ужо свае дзеці былі, але Мішу яны не хацелі аддаваць. Што мы намучыліся, не выказаць. Звярнуліся ў міліцыю, расказалі ўсё, дапамаглі нам забраць Мішу. А яму ўжо гадоў 9 было, адвык ён ад нас і забыў амаль што. Спачатку не хацеў нават размаўляць з намі, потым кажа: «А ў вас грошай няма...» А маці яму: «Ёсць, і цукеркі ёсць». Ледзьве ўгаварылі мы яго паехаць з намі».

Галодныя 30-ыя Валянціна Арцёмаўна памятае вельмі добра. Падвярнуўся неяк выпадак, і набылі яны каня. Зрабілі на возе буду і пачалося іх сумнае падарожжа. Дзе толькі ні былі! Нават у Менск прыязджалі. Па святах старцы збіраліся каля цэркваў. Існаваў пэўны «табель аб рангах» сярод гэтага люду. Да сляпых лернікаў заўсёды адносіліся з павагай. Валянціна Арцёмаўна ўспамінае, што мова жабракоў мела свае асаблівасці, не заўсёды яна была зразумелая недасведчаным. Памяць жанчыны захавала некаторыя словы: «лог» — чалавек, «карыона»— дзяўчына, «сумера» — хлеб, «папнаў» — пайшоў, «кірны» — п'яны. На зіму вярталіся ў родную вёску. Дзецям трэба было вучыцца. У другой палове 30-ых Вольга з дзецьмі пасялілася ў маленькай хатцы, якая ледзьве ліпела. А напярэдадні вайны яны ўжо мелі нават карову— калгас дапамог. Сляпая жанчына гаспадарыла сама, нават карову даіла. Дзеці, як маглі, стараліся дапамагчы маці.

ВАЛЯ

Я трымаю ў руках невялікі блакнот, 42 старонкі якога шчыльна спісаны дробным акуратным почыркам. Гэта не проста дзявочы дзённік, гэта — сведчанне часу.

Першыя запісы: «6. VII. 41 года. Доўгае. Нядзеля. Два тыдні прайшло цяжкага становішча. Вайна.

12. VII. 41. Чутны выбухі цяжкіх гармат. Самалёты лётаюць над вёскай. Што будзе?

29. VIII. 41. Наступае восень... Немцы ўстанавілі свае парадкі. Пасля 10 гадзін хадзіць забаронена і шмат яшчэ чаго. Не чуваць спеваў моладзі. Нават не бачна дзяцей, якія бегалі і гулялі раней на вуліцы».

Напярэдадні вайны Міша паступіў у ваеннае вучылішча, але так і не даехаў да яго — пачалася вайна. Хлопец пайшоў у партызаны. Калі аднойчы ў 1943 годзе ў вёску наведаўся вядомы на ўсё наваколле кат Логвін са сваімі падручнымі, ён дапытваў Валю, нават да сцяны ўжо паставіў, але нешта перашкодзіла яму ў той раз забіць дзяўчыну.

«1944 год. Вайна працягваецца. Усё гэтак жа небяспечна жыць, як і два з паловай гады назад.

11 мая 1945 года. Трэці дзень мірнага жыцця. Вайна скончылася. Дзень Перамогі святкавалі добра... Лес цудоўна распусціўся. Квітнеюць сады, чаромха, бэз. Як хараша!»

Пасля вызвалення Беларусі Валя апынулася ў Мікашэвічах. У той час там размясціліся раённыя ўстановы. Многія партызаны «занялі пасады». Міша стаў сакратаром райкома камсамола. Запрасіў на працу ў Мікашэвічы доўгаўскіх дзяўчат. Разам з сяброўкамі прыехала і Валя. Яе прызначылі загадчыцай ЗАГСа. Цяжкавата было маладой дзяўчыне. Успамінала родную вёску, непакоілася аб маці.

«15. XII. 44. Цяжкасці вялікія, здаецца, я іх не вытрымаю. Чытаю цікавае апавяданне, а ў гэты час па радыё перадаюць добрую музыку. Але на сэрцы цяжка, і музыка не ўздзейнічае, як калісьці.

23. XII. 44. Зноў нядзеля, і той жа самы прыгнечаны, цяжкі, сумны настрой. Душа баліць. На вуліцы цудоўна. Мароз, зоркі ярка блішчаць, але я не захапляюся, як калісьці ў сваёй любай вёсцы.

6. VII. 45. Каханне на ўсякі ўзрост мае свае пакуты.

13. VII. 45. З 7-га па 12-е была ў Пінску... Мяне мучыла незадаволенасць сабою, было шкада свайго жыцця, якое мінула так хутка і нецікава, і я ўсё думала пра тое, як добра было б вырваць са сваіх грудзей сэрца, якое стала ў мяне такім цяжкім.

18. VII. 45 г. Субота. Прайшоў год, як я жыву ў Мікашэвічах. Гэты год пусты, дні раставі, як снег. Сёння добрае надвор'е, сонейка ясна свеціць, а я тут адзінокая, і на рабоце, і дома. Няма кніжак, каб пачытаць, ну зусім адзінокая, нават няма сяброўні, не толькі сардэчнай, але і ўвогуле.

Бачу вуліцы, дамы, дрэвы, і людзі ходзяць — усю паўсядзённую мітусню, а ўвечары гляджу на неба, на зоркі, якія калісьці здаваліся цудоўнымі. Кладуся спаць, раніцай у 7 гадзін слухаю зводку пра ваенныя падзеі ў Японіі. 10 дзён, як зноў ідзе жудасная вайна, зноў нашыя байцы праліваюць кроў на чужой зямлі.

...Як бы мне хацелася быць зараз дома!

20. VIII. 45 г. Навошта зайздросціць, што нехта жыве добра, што ён шчаслівы? Як даводзіцца жыць, так, значыць, і павінна быць добра. Але як я прымушу сябе пагадзіцца з гэтым?»

Запісы перамяжоўваюцца пералікам прачытаных кніг і ўбачаных кінастужак, чужымі думкамі, якія адчуваліся блізкімі на той час.

Валя імкнецца да іншага жыцця, але дзе яго шукаць? Дзяўчына сумуе. Нават прыход вясны яе не радуе.

«2. 3. 46. Неба блакітнае-блакітнае. Сонейка ярка свеціць, адбіваецца на белым снезе, таму вачам балюча глядзець. Надыходзіць вясна, цяжкая, непская, непрыемная. Такая пустэча, што няма сіл жыць, апаноўвае лянота і сон агортвае».

Але жыццё перамагае. Вясна, узрост, дзявочыя мары і жаданні бяруць верх.

«22 мая 46 года. Пазнаёмілася з С.

6. VI. 46. З С. бачуся кожны дзень. Увечары разам ходзім у кіно і на танцы, але днямі ён ад'язджае. Сэрца нічога не кажа, быццам бы няма яго зусім.

23.VII. Атрымліваю лісты ад С.».

Лісты прыходзяць і ў Мікашэвічы, і ў Доўгае, куды Валя прыехала на летні адпачынак. Настрой у яе бадзёры, хочацца некуды ляцець, нешта цікавае ўбачыць. І дзяўчына выбіраецца да сваякоў у Маскву.

«14. IX. 46. Не так проста мне ўсё даецца. Ледзьве выбралася з Гомеля, праседзеўшы там болей за двое сутак. У вагоне было горача і шумна. Трошкі заснула, і раптам мяне разбудзілі: «Трэба выгружацца». Выйшла з вагона, цёмна, незнаёмая мясцовасць, жудасна. Што рабіць? Саджуся ў тарварняк, еду кіламетраў 400 да Малаяраслаўца. Купіла білет і села на дачны да Масквы.

...Які цудоўны лес, як у кіно, бярозавы гай, бясконцы зялёны дыван.

Набліжаюся да Масквы, неяк страшна. Я ж думала, што прыеду днём у 2 гадзіны, а давялося ў 9 вечара. Убачыла тысячы агнёў. Масква ззяе...

15. IX. Даехала трамваем да кватэры, увайшла ў пакой — цёця і Зоя вельмі здзівіліся. Змарылася да немагчымасці. Моцна заснула, а ў нядзелю, 15-га, прачнулася раніцай у 8 гадзін і ў 10 паехалі з Зояй у лазню, дзе былі 3 гадзіны. Вельмі добра вымыліся і зрабілі манікюр. Прыехалі дамоў і ў 4 г. паехалі на плошчу Маякоўскага. Ехалі трамваем, аўтобусам і тралейбусам. Пабылі ў кінатэатры «Масква», глядзелі карціну «Белы клык». У тэатры люстраныя сцены і мармуровыя. Сядзелі ў ложы. Пасля кіно паехалі да дзядзі Аляксея, убачылі Красную плошчу, крамлёўскія зоркі... Вярнуліся ў 11 г. вечара.

16. IX. 46. Зоя пайшла ў школу, а мы з цёцяй паехалі падарожнічаць па горадзе. Спусціліся ў метро. Як жа яно мне спадабалася! Праехалі ст. Беларускую, Маякоўскага, Рэвалюцыі і інш. ...Мне зноў хацелася ў метро, якое чыстае там паветра, халаднавата, да таго ж — ззяючая чысціня. Бачыла ў гэты дзень плошчу Пушкіна і помнік. Глядзела — і мурашкі бегалі па скуры. Праездзілі да 2 г. дня. Вярнуліся дамоў і ў 4 г. з Зояй паехалі да дзядзі Аляксея. Цёця прыняла добра, паабедалі і пачалі гуляць у дурня. Раптам заходзіць дзядзя і як закрычыць: «Навошта вам карты?! Ідзіце лепш на Красную плошчу і ў Маўзалей Леніна, бярэце білеты ў Вялікі тэатр на заўтра». І тады мы пайшлі, абышлі вакол Маўзалея, ён быў закрыты, але якраз мяняўся караул. Як гэта прыгожа! Бачылі магілу Калініна і іншых, сабор Васіля Блажэннага, помнік Мініну і Пажарскаму. Паглядзела на крамлёўскія куранты, і за крамлёўскай сцяной чуць бачныя дамы. Не хацелася мне пакідаць Красную плошчу. Прыехалі дамоў і трэба класціся спаць. Якія ні вялікія мне дні, а ўсё хочацца, каб былі большыя, таму што хочацца ўбачыць яшчэ вельмі-вельмі шмат...

17. IX. 46. Паехалі з цёцяй у Масторг. Вочы разбегліся — матэр'ялы розныя (200—300 руб. за метр), туфлі (1000 — 1500), берэты (90 р.), сукенкі, усё-ўсё ёсць, нават не магу выказаць. Увечары былі ў Вялікім тэатры, глядзелі оперу «Казка пра цара Салтана», цудоўная рэч. Тэатр абшыты малінавым аксамітам.

18. IX. 46. У тэатры глядзела балет «Бахчысарайскі фантан». Была ў заапарку.

20. IX. Наведала музей рэвалюцыі, бачыла шмат цікавага. Вечарам глядзела аперэту «Вяселле ў Малінаўцы».

25. IX. 46. Трэба ад'язджаць. Білетаў пакуль няма».

Паездка ў Маскву наклала адбітак на далейшае Валіна жыццё. Яна не толькі захавала прагу да ўсяго новага, невядомага, непазнанага, але перадала гэтае пачуццё і сваёй дачцэ.

Вярнуўшыся ў Мікашэвічы, дзяўчына не знаходзіць сабе месца. Запісы гэтага часу перапоўнены асабістымі перажываннямі, шматлікімі турботамі, непрыемнасцямі, пра якія можна толькі здагадвацца. Усё гэта адбіваецца на стане здароўя. Змучаная Валя нарэшце вяртаецца ў Доўгае.

«26. XII. 46. Я ў роднай вёсцы. Цішыня і спакой.

12.02.47. Гуры снегу. Моцны вецер, мароз. Сяджу дома, нічога не бачу і не чую. І ўвогуле нічога не разумею, што творыцца. Стольні снегу, і такі пушысты, цудоўны, наколькі помню — быў раней, зараз я гэтага не бачу, вочы глядзяць, але душа... Як гэта ўсё страшна! Няўжо не будзе таго, чаго я яшчэ жадаю? Я б так гэтага хацела. Але калі? Ці зусім не будзе, тады чаму?»

Апошні запіс у дзённіку зроблены 19.IV.47 года: «У жыцці вялікая перамена». Гэтая перамена — замужжа. Валя стала жонкай Аляксандра Кавалёва, таго самага С., пра якога пісала ў дзённіку.

Працавалі маладыя ў Доўгім на крухмальна-патачным заводзе. У 48-м годзе нарадзілася дачка. Чакалі сына, таму вырашылі назваць яе Сашай. Зда-

1962 г. ЛЕЎЧЫК Вольга з дачкой Валяніцнай і ўнучкай Сашай.

ЛЕЎЧЫК Вольга з сынам Міхаілам.

ецца, усё было добра. Але, мусіць, пад нешчаслівай зоркай нарадзілася Валянціна. Калі дачцэ было 5 гадоў, Кавалёў пайшоў да другой жанчыны. Засталася яна з малым дзіцем ды са сляпою маці.

Калі пачаў будавацца Салігорск, Валя вырашыла перабрацца ў горад. Спадзявалася, што будзе лягчэй — хоць не трэба дбаць пра сена, дровы, іншыя гаспадарчыя патрэбы, якія без мужыка робяцца не пад сілу. Першая спроба была няўдалай, але ў рэшце рэшт уладкавалася ў бальніцу санітаркай. Галоўнае — паабяцалі гадоў праз колькі кватэру, а пакуль што далі пакойчык у будынку старой амбулаторыі, дзе яны і туліліся ўтраіх.

САША

У 19 гадоў Саша выйшла замуж. Дачка Таня, якая нарадзілася праз год, была вельмі падобная на бацьку. Кажуць, гэта шчаслівая прыкмета. Аднак у дзяцінстве яна не спраўдзілася. Калі Тані было тры гады, бацька пакінуў сям'ю. Саша ўладкавалася туды, дзе да самай пенсіі працавала і маці — у аперацыйную хірургічнага аддзялення санітаркай.

Стрыманая, увесь час нечым заклапочаная, яна на кароткі час прысела каля стала, за якім мы з Валянцінай Арцёмаўнай вялі размову.

«З мяне на рабоце смяюцца некаторыя: бач ты, на што грошы траціць — кніжкі купляе. А для мяне гэта такая радасць! Я ж іх купляю не для таго, каб выставіць, а каб чытаць. У нас усе іх любяць, і маці, і Таня». Яна паказвае бібліятэку, расказвае пра асобныя кнігі, найбольш любімыя. Кніг даволі шмат, нячытаных сярод іх няма.

«Ведаеце, я ніколі не марыла, каб што-небудзь набыць — нейкія там упрыгожанні, сукенкі, ці каб рэчы дарагія ў мяне былі. Вы ж бачыце, як мы жывём — нічога лішняга, усё толькі самае неабходнае. А сёння ж людзі як павар'яцелі ўсё роўна. Бавяць свой час у чэргах за рознымі анучамі, злуюцца адно на аднаго і на ўвесь белы свет. Як жа так можна жыць? Я ўвесь год працую, стараюся сабраць капейчыну, каб летам некуды паехаць. Больш за ўсё люблю падарожнічаць. Гэта, мусіць, ад бабулі і маці. Падабаецца прыехаць туды, дзе ніколі не была, убачыць і пачуць нешта цікавае. Гадоў колькі таму экскурсійнае бюро арганізавала паездку ў Ленінград. Прыехалі мы, жанчыны па магазінах разбегліся, а я ў музеі хачу. Ледзьве знайшла сабе напарніцу. Затое столькі ўбачыла, што потым цэлы месяц расказвала маці і Тані».

Так, гэтая рыса ў іх сямейная. У фотаальбоме я ўбачыла здымак, які даслаў яшчэ ў 57-м годзе Міша. На ім надпіс: «Мілай мамачцы ад сына. Гэта я сам сфатаграфаваў у Траццякоўцы. Карціна А. Іванова «З'яўленне Хрыста народу». На маё пытанне, як жа сляпая маці магла ўбачыць карціну, жанчыны ў адзін голас тлумачаць: «Мы ёй усё расказвалі, што тут намалявана».

Саша захавала самыя цёплыя ўспаміны пра бабулю Вольгу, якая заўсёды перад сном спявала ёй песню або цешыла казкай. «Акуратная была, заўсёды чысценька апраналася, любіла вельмі мыцца. Не магла сядзець без працы, усё старалася чым-небудзь дапамагчы. То шые нешта, то мые, а то з Таняй займаецца».

Саша ўспамінае, як у дзяцінстве вадзіла бабу Вольгу па святах да царквы ў Старобін, Краснадворцы або Чыжэвічы. «Яе ўсё наваколле ведала. Падыходзілі, распытвалі. А як зайграе на леры ды заспявае, дык многія плачуць».

Валянціна Арцёмаўна перабірае фотаздымкі, расказвае пра родных. Шкадуе, што Міша ў свой час паехаў далёка ад дому, у Яраслаўль. «Але жонка ў яго была вельмі харошая, сямёра дзетак у іх, усе талковыя». Уздыхае: «Памёр наш Міша ў 83-м годзе». Зноў вяртаецца да здымкаў: «Гэта мы з Сашай у Маскву ездзілі... Вось Саша, калі паездка па гарадах-героях была. А гэта мы на моры. Таня тут яшчэ маленькая...»

ТАНЯ

У 1979 годзе, калі памерла прабабка, Тані было 10 гадоў. Але дзіцячыя ўражанні, кажуць, асабліва моцныя. Яна памятае незвычайную бабулю, якую любіла, узяўшы за руку, вадзіць па кватэры. Маленькая дзяўчынка ведала, што бабуля сляпая, і ёй здавалася, што без Танінай дапамогі яна не абыдзецца. Захавала памяць і фасоліны, якія бабуля раскладвала на стале і, пасадзіўшы Таню побач, вучыла яе лічыць, а пазней нават дапамагала рашаць задачы. І леру яна памятае, бабуля не разлучалася з ёю да апошняга.

У 18 гадоў Таня выйшла замуж. «З'явіўся, нарэшце, хоць адзін мужык у доме», — усміхаецца Валянціна Арцёмаўна. І дадае: «Каб не прагаварыцца, харошы наш Гена. Добра жывуць, вось і дачушка нарадзілася, Волечкай назвалі».

ВОЛЕЧКА

Маленькая Волечка з'явілася на свет з годзік таму. Яна яшчэ нічога не ведае пра свой радавод. Не магла яна чуць, як на свяце беларускай культуры ў яе родным горадзе гучала лера сляпой жанчыны. Не магла бачыць майстра Уладзіміра Пузыню, які вярнуў леру да жыцця. Але прыйдзе час, падрасце дзяўчынка, і раскажуць ёй маці, бабка і прабабка шмат цікавага. І прывядуць яе ў краязнаўчы музей, і ўбачыць яна тую леру, і прачытае: «Лера колавая. Выраблена ў пач. XX ст. для сляпой дзяўчынкі з вёскі Доўгае Леўчык Вольгі».

...Я схіляю галаву перад жанчынамі гэтай сям'і. Мяне да глыбіні душы кранае іх мужнасць і чалавечая вартасць, шчырасць і даверлівасць, адданасць свету духоўных каштоўнасцей. І так хочацца, каб лёс быў літасцівым да іх надзеі — да маленькай Волечкі. Беражы цябе Бог, дзіцятка!

Ларыса БОЙКА,
навуковы супрацоўнік
Салігорскага краязнаўчага
музея.

Хто гаспадар храма?

Рэлігійная барацьба, сведкамі аднаўлення якой мы з'яўляемся, трывожыць душы вернікаў. Пытанні аб прыналежнасці храмаў часам выклікаюць бурныя дэбаты з удзелам не толькі «зацікаўленых бакоў», а і прадстаўнікоў улады, навуковай грамадскасці. Для мінскіх вернікаў грэка-каталіцкага і праваслаўнага абрадаў такім «яблыкам разладу» стала пытанне аб канфесійнай прыналежнасці Петрапаўлаўскай царквы, што на Нямізе.

У спрэчцы вернікі РПЦ карыстаюцца канцэпцыяй, распрацаванай у канцы XIX — пачатку XX ст. і прыняўшы свой канчатковы выгляд у кнізе а. Паўла Афонскага «Триста лет в Православии» (Мінск, 1913 г.). Менавіта з гэтай працы версія аб паходжанні Петрапаўлаўскай царквы як храма аднайменнага праваслаўнага мужчынскага манастыра перайшла ў больш познія выданні па гісторыі Менска. Дзіўна, але нават складальнікі «Збору помнікаў гісторыі і культуры Беларусі» і даследчыкі Белрэстаўрацыі (якія рэстаўравалі Петрапаўлаўскую царкву ў 70-я гады) настолькі былі ўпэўнены ў слушнасці аргументаў П. Афонскага, што не палічылі патрэбным звярнуцца да першакрыніц — актаў Менскага магістрата ды даведнікаў аб праваслаўных манастырах XIX ст. Між тым у працах па рэлігійнай гісторыі Беларусі, ранейшых за кнігу П. Афонскага, Петрапаўлаўская царква амаль нідзе не атаясамляецца з Петрапаўлаўскім манастыром у Менску. Больш таго, па даведніку Звярынскага «Материал для историко-топографического исследования о Православных монастырях Российской империи» (СПб., 1890 г., ст. 203, даведка № 356) бачна, што ў Менску існавалі два Петрапаўлаўскія манастыры: мужчынскі, заснаваны ў 1612 г., і дзявочы, заснаваны ў 1619 г.,— якія мелі свае асобныя храмы. Была таксама уніяцкая Петрапаўлаўская царква, першыя згадкі аб якой датычаць 1600 г. («Собрание древних грамот и актов городов Минской губернии». Менск, 1848 г., ст. 151, акт № 83). Таму для вырашэння пытання: што за храм ацалеў у Менску на Нямізе — разгледзім гісторыю заснавання і забудовы абодвух праваслаўных манастыроў.

Менскі Петрапаўлаўскі манастыр (мужчынскі) быў закладзены віленскімі Свята-Духаўскімі манахамі, якія прыбылі ў Менск па запрашэнні праваслаўных вернікаў летам 1612 г. Але інакі на чале з ігуменам Паўлам Домжывым храма пры сваім манастыры не будавалі, яны яго захапілі з дапамогай праваслаўных гараджан. Гэтага факта не адмаўляе і П. Афонскі, пішучы, што 14 верасня 1612 г. возны Менскага ваяводства разам з Менскім пратапопам Гаінскім і ўсімі саборнымі святарамі прыйшоў у Менскую ратушу і заявіў, што праваслаўныя паўсталі супраць пратапопа і саборных святароў за прыняцце імі уніі, сілай выгналі з саборнае царквы Нараджэння Прасвятой Багародзіцы і аддалі гэтую царкву «новаприбылым з Вильны до Менска чарнецам». На падставе каралеўскіх указаў возны запатрабаваў, каб будаўніцтва манастыра было спынена, а царква вернута уніяцкаму пратапопу Гаінскаму пад пагрозай штрафу 5000 літоўскіх грошаў. 21 кастрычніка 1612 г. возны адаслаў аналагічны ліст на імя Менскага войта Рыгора Тэрляцкага (П. Афонский, «Триста лет в Православии», ст. 11).

З іншага боку, вядома, што праваслаўныя манахі будавалі нейкую Петрапаўлаўскую царкву на пляцах, ахвяраваных удавой каралеўскага маршалка Багдана Стацкевіча княгіняй Аўдоццяй Друцкай-Горскай. Але гэтая царква не магла знаходзіцца пры мужчынскім Петрапаўлаўскім манастыры. Ён, як і захопленая царква Нараджэння Прасвятой Багародзіцы, знаходзіўся на зямлі Януша Радзівіла, які граматай ад 14 студзеня 1614 г. афіцыйна дазволіў «інакам праваслаўнага манастыра пры царкве Нараджэння Прасвятой Багародзіцы ў Менску, пабудаваных на яго землях, мешканьне пры гэтае царкве». («Собрание древних грамот и актов городов Минской губернии», акт № 53). На карысць гэтага сведчыць яшчэ адзін факт. Царква Нараджэння Прасвятой Багародзіцы згарэла каля 1626 г., і манахі звярнуліся да князя Хрыстафора Радзівіла па дазвол на яе адбудову, які быў дадзены 22 траўня 1626 г. («Собрание древних грамот и актов городов Минской губернии», акт № 84). Але адбудавана царква не была, бо грамата Хрыстафора Радзівіла з'яўляецца апошнім дакументам, у якім згадваецца Менская царква Нараджэння Прасвятой Багародзіцы на Нямізе, і ў далейшым гаворка ідзе толькі аб Петрапаўлаўскім праваслаўным манастыры (мужчынскім). А праваслаўная Петрапаўлаўская царква, якую збудавалі віленскія Свята-Духаўскія манахі, пачынае згадвацца як адзіны храм гэтае канфесіі ў Менску. Таму ёсць усе падставы лічыць, што пасля пажару мужчынскі манастыр увогуле не меў царквы, а толькі памяшканні для брацііі.

Існаванне праваслаўнай Петрапаўлаўскай царквы на пляцах, што ахвяравала княгіня Друцкая-Горская 23 лістапада 1611 г., звязана з Петрапаўлаўскім праваслаўным дзявочым манастыром, заснаваным княгіняй Ганнай Агінскай-Стацкевіч у 1619 г. Блаславенны ліст на яго заснаванне ад Віленскага Свята-Духаўскага архімандрыта Лявонція Карповіча быў атрыманы 31 ліпеня 1618 г., і менавіта ў ім паведамляецца, што дзявочы манастыр у імя св. Пятра і Паўла засноўваецца пры Петрапаўлаўскай царкве, пабудаванай на «грунце княгіні Друцкае-Горскае» і будзе стаяць на тым жа «грунце». («Собрание древних грамот и актов городов Минской губернии», акт. № 64). Застаецца толькі высветліць, у якім месцы на Нямізе знаходзіўся дзявочы праваслаўны манастыр, а з ім і храм. «Петропавловский-Минский, женский, совсем уничтоженный, там, где синагога», — піша ў сваёй працы Звярынскі («Материал для историко-топографического исследования о Православных монастырях в Российской империи», ст. 203, дакумент № 356), а менская «халодная» сінагога на Нямізе, паводле плана горада XIX—пачатку XX ст., знаходзілася на вуліцы Школьнай (зараз гэта пл. Свабоды, 17) і ад ацалелай да нашага часу царквы на Нямізе яе аддзяляла рака Няміга, некаторыя свецкія пабудовы.

А сінагогай праваслаўны храм стаў пасля 1727 г., калі ігумен мужчынскага Петрапаўлаўскага манастыра Гедыен Шышка аддаў менскім яўрэям на вечны водкуп манастырскія пляцы і дамы, каб хоць якнебудзь выправіць фінансавыя справы сваёй абіцелі (П. Афонский, «Триста лет в Православии», ст. 36). Дзявочага манастыра да таго часу ўжо не існавала, бо згадкі аб ім датычаць другой паловы XVIII ст.

Вынікае, што цяперашняя царква на Нямізе, вядомая пад назвай Петрапаўлаўскай, ніколі не складала адзінага архітэктурнага комплексу з праваслаўнымі манастырамі ў Мінску. Праваслаўнай Петрапаўлаўскай царквой была да паловы XVIII ст. «халодная» сінагога. Ацалелы на Нямізе храм стаў праваслаўным не раней за 1794 г. у выніку праводзімай Екацярынай II кампаніі па «ўз'яднанні» уніятаў з РПЦ. Менавіта таму грошы на яго рамонт былі адпушчаны толькі ў 1795 г., а не адразу пасля далучэння Беларусі да Расейскай імперыі, як гэта было ў іншых выпадках. Пасля рамонту 1795—1796 гг. царква пачала насіць назву праваслаўнага Екацярынінскага сабора.

Такім чынам, прыцязанні РПЦ на былы Екацярынінскі сабор (Петрапаўлаўскую альбо Жоўтую царкву) як на галоўную «цвярдыню Праваслаўя» (газ. «Чырвоная змена» № 29 (13509) падстаў не маюць. Гэтая царква будавалася уніятамі і ім належала. Што ж датычыць яе сапраўднай назвы, то верагодны два варыянты.

Як нагадвалася вышэй, у Менску існавала Петрапаўлаўская уніяцкая царква. Месца яе знаходжання дакладна невядома, але на Нямізе яе не было, бо на планах забудовы Менска XVIII—XIX стст. усе культавыя пабудовы раёна Нямігі можна атаясаміць з вядомымі на сённяшні дзень.

Больш аргументаванай з'яўляецца наступная версія. Адзіным уніяцкім храмам у Менску XVIII ст., які дакладна знаходзіўся на Нямізе, з'яўляецца царква Уваскрошання Хрыстова. Яна фігуруе ў спісе прыходаў Менскага уніяцкага дэканата за 1748 г. («Описание документов архива Западно-Русских униатских митрополитов», Т. 2, СПБ., 1907 г., дак. № 1501), і менавіта яе прыхаджанамі, пасля скасавання уніі ў 1838 г., узбуйнілі прыход Екацярынінскага сабора. Паводле апісання 1838 г. яна знаходзілася на замчышчы, была драўлянай, маленькай і ў вельмі дрэнным стане, таму пасля «ўз'яднання» яе разбурылі. Але згадваецца гэтая драўляная царква толькі пасля 1794 г., калі сапраўды старажытны уніяцкі храм Уваскрошання Хрыстова быў перароблены ў Екацярынінскі праваслаўны сабор. Непажадаўшых далучыцца да РПЦ уніятаў перасунулі ў драўляную капліцу, якая была перароблена пад царкву. Там, пад сваёй старой назвай, прыход існаваў да поўнага скасавання уніі ў 1838 г.

Уніяцкі храм на Нямізе чакае сваіх гаспадароў.

С. ГОРБІК.

г. Менск.

Саюз пісьменнікаў Беларусі выказвае глыбокае спачуванне пісьменніку Уладзіміру Дзюбе з прычыны напаткаўшага яго гора—смерці МАЦІ.

СПАЧУВАННЕ І ДАПАМОГА

Злавесная хмара Чарнобыля вісіць над беларускай зямлёй, хоць ад часу катастрофы на атамнай станцыі мінула шэсць гадоў. Многае стала вядома людзям — на жаль, запознена, калі шкоднае ўздзеянне радыяцыі зведалі на сабе мільёны людзей, найбольш — жыхары Беларусі. Змагацца за праўду, каб рэальна дапамагчы людзям, пачала грамадскасць — навукоўцы, студэнты, прадстаўнікі творчай інтэлігенцыі... «Чарнобыльскі шлях», мітынгі, пікеты, праведзеныя Беларускім народным фронтам «Адраджэнне», мелі шырокі рэзананс у свеце, яны прарывалі жалезную заслону маўчання, хлусні, узведзеную вакол Чарнобыля кампартыяй і афіцыйнымі ўладамі.

На просьбы аб дапамозе першымі адгукнуліся міласэрныя людзі ў розных краінах свету. Яны пачалі гуртавацца ў камітэты дапамогі, збіраць грошы, каб набыць лекі і вітаміны для адпраўкі ў Беларусь, запрасіць на адпачынак у свае сем'і дзетак з заражаных радыяцыяй мясцін. Сёння гэтая дабрачынная дзейнасць набыла пэўны размах, у яе ўключыліся дзяржаўныя структуры.

Час паказаў марнасць адных кірункаў працы і патрэбу ў іншых. Напрыклад, праблематычнымі сталі паездкі дзетак на аздараўленне за мяжу. Па-першае, кошт білетаў такі, што замест аднаго «замежніка» на Віцебшчыне або ў Прыбалтыцы магло б адпачыць некалькі хлопчыкаў і дзяўчынак. Па-другое, ажыятажны попыт на дальнія паездкі мала агульнага мае, далікатна кажучы, з клопатам пра здароўе. Па-трэцяе, за ўсімі турботамі і канфліктамі, звязанымі з лекаваннем цела, адкрылася бездань — духоўны Чарнобыль. А тут ні таблеткі, ні медычны рыштунак не дапамогуць.

Таму мне падаецца вельмі слушным і важным той шлях, якім ідуць у справе дапамогі беларусы Беласточчыны. Пачатак узаемадачыненняў — праз перамовы і пагадненні — паклалі Беларускі народны фронт «Адраджэнне» і Беларускае дэмакратычнае аб'яднанне. Практычнаю дапамогаю заняліся праваслаўныя вернікі. З благаславення Уладыкі Савы, мітрапаліта Беластоцкага і Гданьскага, каардынуе ўсю працу ад 1990 года айцец Аляксандр Хіліманюк, настаяцель прыхода Усіх Святых у Беластоку. У час летняга адпачынку ці зімовых канікулаў дзеткі з Беларусі жывуць у праваслаўных сем'ях, разам з гаспадарамі ходзяць у царкву. Яны як бы вяртаюцца ў атмасферу таго сямейнага ладу, які існаваў на нашай зямлі да татальнай атэізацыі. Калі ладзіцца летнік для старэйшых дзетак, то выхавацелямі працуюць хлопцы і дзяўчаты з Беларускага праваслаўнага брацтва. Зімою яны наведваюць лекцыі, дзе набываюць веды, патрэбныя для ўмелага абыходжання з дзецьмі. Амаль тысячу нашых дзетак прымае штогод Беласточчына. З боку Беларусі арганізацыяй адпачынку займаліся розныя людзі і ўстановы. Найбольшы плён даюць, на маю думку, прамыя кантакты Беластоцкай парафіі з прыходамі Гомельшчыны і Магілёўшчыны.

Нізкі паклон усім, хто шчыра і ахвярна заняты высакароднай справай дапамогі людзям Беларусі! Трэба ўсведамляць: яны робяць гэта не ад празмернасці свайго дабрабыту ці вольнага часу, а толькі ад добрага сэрца і хрысціянскай любові. Мяркую, чытач адчуе клопат і занепакоенасць нашымі праблемамі ў інтэрв'ю айца Аляксандра Хіліманюка, падрыхтаванага беластоцкім журналістам Міколам Ваўранюком.

Валянціна ТРЫГУБОВІЧ,
старшыня камісіі замежных сувязей БНФ «Адраджэнне».

Не толькі цела

Размова з настаяцелем праваслаўнага прыхода ўсіх Святых у Беластоку а. Аляксандрам Хіліманюком—каардынатарам, ад імя Польскай аўтакефальнай праваслаўнай царквы, акцыі дапамогі пацярпеўшым дзецям з ваколіц Чарнобыля.

— Польская аўтакефальная праваслаўная царква вельмі актыўна заангажавалася ў акцыю прыёму дзяцей Чарнобыля. Як гэта ўсё пачалося?

— У чэрвені 1990 г., у нядзелю вечарам, патэлефанаваў мне прыхаджанін Антон Міраповіч і сказаў, што ў аўторак прыязджае група дзяцей з Беларусі—ці Царква не дапамагла б прыняць іх. Дзяцей запрасіў, будучы ў Менску, хтосьці з нашых беларускіх лідэраў, але, як прыйшло што да чаго, не было каму імі заняцца. Тэлефон быў не ў пару, пасля багаслужбы. Я пазваніў некалькім асобам, пачаў ноччу ездзіць па прыхаджанах і неяк да панядзелка распланавалі пабыўку гэтай 40-асабовай групы. Дзяцей і іхніх апекуноў сустрэлі мы на станцыі, развозілі з сядзібы Беларускага грамадска-культурнага таварыства. Большасць дзетак трапіла ў сем'і, частка ў дзіцячы лагер.

— Як выглядала гэтая пабыўка?

— Я скантактаваўся з лекарамі, яны паабяцалі бясплатна рабіць усе медыцынскія абследаванні. І сапраўды, рабілі гэта — выявілася, што некаторыя дзеці сур'ёзна хворыя. Медыцынскую дапамогу стараліся мы даць кожнаму дзіцяці, якое да нас прыязджала ў 1990-91 гг. Але пад канец мінулага года перасталі гэта рабіць, калі пачалі штораз часцей трапляць да нас здаровыя дзеці.

Далі мы дзецям таксама прапанову сустракацца на рэлігійных гутарках. Гэтыя сустрэчы нарадзілі сапраўднае сяброўства між намі, завязалася духоўная лучнасць. Выявілася, што ў першай групе 17 асоб было нехрышчаных. Мы гаварылі з дзецьмі, скантакталіся з іхнімі бацькамі—усе яны згадзіліся на хрост, і нават прасілі нас ахрысціць іх. Хроснымі бацькамі сталі людзі, у якіх дзеці жылі, такім чынам, зацеснілася сувязь між імі, між сем'ямі.

— Што было потым?

— Калі на Беларусі даведаліся пра варункі, у якіх апынуліся ў нас гэтыя дзеці, падаслалі другую групу. Не было нават часу падрыхтавацца, тэлефон зазваніў ноччу і трэба ўжо было сустракаць дзетак на вакзале.

— Хто на Беларусі займаўся арганізаваннем гэтых выездаў?

— Усё адбывалася па-за афіцыйнымі структурамі. Выезды наладжвала арганізацыя «Отклик» ды наогул група інтэлігенцыі. Я кантактаваўся са Святланай Саўрасавай. Колькі разоў прасіў загадзя інфармаваць нас пра планаваныя выезды, але ўсё роўна дзеці заўсёды паяўляліся неспадзявана, без адпаведнага папярэджання. Здаралася так, напрыклад, што мы чакаем у дамоўлены тэрмін дзяцей, а яны не прыязджаюць, затое праз два дні прыязджаюць тры групы замест запланаванай аднае.

— Колькі дзяцей прынялі вы да гэтай пары?

— У 1990 годзе прынялі мы 386 дзяцей, у 1991—каля тысячы. Усяляк на працягу гэтых двух гадоў было, многа цёплых хвілін радасці, але былі і прыкрыя моманты, выхаваўчыя цяжкасці. Дзеці пачалі ўцякаць з хаты, шантажаваць апекуноў—не буду есці, калі не дасі мне таго ці сяго. Мы не ведалі, што ў такіх выпадках рабіць. Людзі прынялі іх з адкрытым сэрцам, а тут такія прыкрасці. Пра наш клопат паведамілі мы ў Менск, а нам кажуць: саджайце ў цягнік і высылайце дадому. Ну, як жа так—гэта ж несур'ёзна. Сказалі мы ім, што калі надалей будзе з іхняга боку такі падыход, хутка ўся справа спыніцца, як пачалася, так і скончыцца нечакана.

Таксама іншы прыкры момант: пачалі да нас ехаць дзеці з Менска, Магілёва, Бярэсця, а не з забруджанай зоны, проста не тыя, каго мы чакалі. Напрыканцы мінулага года мы былі цалкам расчараваны. Вырашылі, што або зменім форму прыёму дзяцей, або зусім спынім акцыю. Наш уладыка напісаў мітрапаліту Філарэту, што мы хацелі б увайсці ў кантакт з самай пацярпеўшай епархіяй. Такім чынам завязалася ў нас сувязь з гомельскай епархіяй. Каардынаваць акцыю на Беларусі стаў епіскап гомельскі Арыстарх.

— А як вы намерваецеся працягваць справу?

— У 1992 годзе ў акцыю дапамогі дзецям Чарнобыля ўключаецца ўся наша Царква, а не толькі адна беластоцка-гданьская епархія. Сінод епіскапаў ПАПЦ запланаваў, што сёлета прымем каля 1200 дзяцей. Наша епархія дасць апеку 500 дзецям, варшаўска-бельская — 400, вроцлаўска-шчэцінская — 110, люблінска-холмская—100. Гэтыя лічбы, зразумела, прыблізныя, дзяцей можа быць крыху больш або менш. Прымаць іх будзем толькі ў сем'ях і толькі ў тых, дзе добрыя ўмовы.

— Адкуль бераце сродкі на цэлую акцыю, бо нават самая сціплая дапамога ўсё ж такі крыху каштуе! А вы ж не толькі прымаеце дзяцей і даяце ім апеку, але таксама робіце дарункі.

— Гэта праўда, летась паслалі мы ў Менск 2 аўтобусы з вопраткай, з абуткам. Стараемся таксама, каб ніводнае дзіця не паехала ад нас без сціплага падарунка. У мінулым годзе на акцыю «Дзеці Чарнобыля» атрымалі мы дапамогу ад швейцарскай арганізацыі «Вера ў Другім свеце». У гэтым годзе абяцала дапамагчы нам Экуменічная рада Польшчы, у якую ўваходзяць розныя цэрквы нашай краіны, апрача рымакаталіцкай.

— Што вы лічыце самым галоўным у вашай дабрачыннай дзейнасці?

— Мы хочам дапамагчы дзецям вярнуць іх здароўе. Але мы, як Царква, лічым, што няма фізічнага здароўя без духоўнага. Таму для нас так важныя ўсе сустрэчы з дзецьмі на парафіях, гутаркі, навучанне рэлігіі. Можна сказаць, што, у нейкай ступені, прычыніліся мы да адраджэння рэлігійнага жыцця ў Брагіне, Камарыне—мясцовасцях, што непасрэдна мяжуюць з мёртвай зонай. У Камарыне 47 год не было царквы. Дзеці, вярнуўшыся ад нас, завезлі ў сваё асяроддзе дух веры. Людзі пачалі патрабаваць адкрыцця царквы і ўрэшце дамагліся свайго. Калі я там быў, цэлы пасёлак выйшаў спатыкаць мяне, школа—700 вучняў—спыніла заняткі. Сустрэча пачалася тым, што дзеці прачыталі «Ойча наш». Гэта для мяне была самая вялікая ўзнагарода.

Я хачу яшчэ раз падкрэсліць, што наша Царква бачыць у чалавеку не толькі цела, але і дух. Мы стараемся аднолькава дбаць як пра адно, так і пра другое.

— Дзякую вам за размову.

Інтэрв'ю ўзяў Мікола ВАЎРАНЮК.
Фота Аляксандра МАКСІМЮКА.

Марцін КОЎЗКІ

ДОЛЯ ПРАЎДЫ

Няміга — быліна і сага, радзімая старана, ці вернем мы рэчку з Гулага, каб вольна бруіла яна!

●

Балада пра блакітныя яліны. Гарадскія, абласныя, цэнтральныя камітэты, блакітныя яліны былі іх прыкметай. Дазвалялася мець любыя хваіны, толькі не гэныя «крамлёўскія» яліны. Ды ад нейкае пошасці, таямнічае інфекцыі пачалі марнець цуды селекцыі. Замест блакітных павырасталі на ёлках несамавітыя зялёныя іголкі... Пра блакітныя яліны і іх пакуты: суседства парткамаў было ім атрутай.

●

Цыганка наваражыла? Крыўдзіш, дружа. Цыганкі цяпер на базары працоўнай дзейнасцю займаюцца. Экстрасенс прадказаў, на тэлебачанні.

●

Дзікунства, кажуць, зносіць скульптуры «правадыроў». А хіба не дзікунствам было ўстанаўліваць іх у гарадах і мястэчках, перад заводскімі прахаднымі і калгаснымі канторамі? У гарадах і сёння можна ўбачыць па некалькі «Ільічоў». «Правадыр» вісеў у кожным службовым кабінеце, і далучанымі да бога адчувалі сябе начальнікі. Былі свае цэхавыя «святыя» — Дзяржынскі ў аддзяленнях міліцыі, Калінін — у сельсаветах. Ва ўрачыстыя дні «членаў палітбюро» вывешвалі на фасадах дамоў, у алеях паркаў. Дзе яны цяпер — і «члены», і партрэты? І каго лічыць дзікунамі — тых, што адмаўляюцца кадзіць істуканам, ці прыхільнікаў былых куміраў?

●

Квадратура круга. «Займу тваю плошчу, — сказаў квадрат, — пасунься, брат». Трашчыць круг не скараецца, не гнецца і не ламаецца. Тэарэтыкі разважаюць: праблемы няма, папаўся квадрат, тут яму і турма. Ды не лягчэй ад гэтага кругу, трашчыць на ўсю акругу.

●

Рэклама. 31 чэрвеня ў 25 гадзін 61 мінуту на зямлю высадзіліся іншапланецяне і выкралі жонку брыгадзіра з вёскі Казлоўка. Маладой жанчыны не было дома цэлую ноч. Брыгадзір атрымае цяпер кампенсацыю па страхаванню. Раім і вам застрахавацца ад выкрадання.

●

— Куды лезеш! — зароў нейкі бамбіза, і ў аўтобусе ўсё заціхла. — А ты куды лезеш? — пачуўся дзіцячы галасок, і праз хвіліну ўсе ўжо дружна рагаталі. Вось каб і ты, мая муза, гэтак проста ператварала пагрозлівае ў смеху вартае.

●

Прысмак хлеба? Для адных хлеб пахне небам, для другіх — глебай.

●

— Якая яркая пара! Сонечны золак! За далечынёю далечыня! Дарога ў заўтра!

— Пра што вы, пенсіянеры? Пра наша будучае?

— Не, пра сваё мінулае.

ЛіМ

Заснавальнікі:
САЮЗ ПІСЬМЕННІКАЎ БЕЛАРУСІ
І МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ
РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

Выходзіць раз на тыдзень па пятніцах
Друкарня «Беларускі Дом друку».

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарава, 19.

Тэлефоны: прыёмная рэдакцыі — 33-24-61; намеснік галоўнага рэдактара — 33-25-25; адказны сакратар — 33-19-85; аддзел публіцыстыкі: Міхась ЗАМСКІ — 33-19-65; аддзел пісьмаў і грамадскай думкі: Людміла КРУШЫНСКАЯ, Марыя ГІЛЕВІЧ — 33-19-85; аддзел літаратурнага жыцця: Алесь МАРЦІНОВІЧ — 33-24-62; аддзел крытыкі і бібліяграфіі: Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ — 33-22-04; аддзел літаратуры: Юрась СВІРКА — 33-22-04; аддзел музыкі: Святлана БЕРАСЦЕНЬ — 33-21-53; аддзел тэатра, кіно і тэлебачання: Жана ЛАШКЕВІЧ — 33-21-53; аддзел выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў: Пётра ВАСІЛЕЎСКІ — 33-24-62; аддзел навін: Віталь ТАРАС — 33-19-65, Юрась ЗАЛОСКА — 33-22-04; аддзел мастацкага афармлення: Уладзімір ТАБУШАЎ — 33-44-04; фотакарэспандэнт Уладзімір ПАНАДА — 33-24-62; бухгалтэрыя — 26-86-40.

Нумар падпісаны ў друк 9.07.92 у 18.10.

Індэкс 63856
Тыраж 18068

П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12